

Voorzitter: Dolman

Tegenwoordig zijn 139 leden, te weten:

Aarts, Alders, Andela-Baur, Van Baars, De Beer, Beinema, Van den Bergh, J. D. Blaauw, P. M. Blauw, De Boer, Borgman, Bosman, Braams, Brouwer, Bruggeman, Van der Burg, Castricum, Cornelissen, Couprie, Dales, Van Dam, Dees, Van Dijk, Dijkman, Dijkstal, Van Dis, Dolman, Engwirda, Ernsting, Van Erp, Van Es, Eshuis, Evenhuis, Evenhuis-van Essen, Eversdijk, Franssen, Frinking, Gerritse, De Grave, Groenman, Gualthérie van Weezel, Haas-Berger, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Van der Heijden, Van der Hek, Hennekam, Herfkens, Hermans, Hermes, Hermsen, Hummel, Jabaaij, Jacobse, Joekes, Jorritsma-Lebbink, Kamp, Keja, Knol, De Kok, Kombrink, Konings, Van der Kooij, De Korte, Korthals, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, Krajenbrink, De Kwaadsteniet, Laning-Boersema, Lankhorst, Lansink, Lauxtermann, Leerling, Leijnse, Van der Linden, Linschoten, Lucassen-Staутtener, Mateman, Metz, Mik, Moor, Van Muiden, Müller-van Ast, Niessen, Van Nieuwenhoven, Nijhuis, Nijland, Nijpels, Van Noord, Nypels, Van Ooijen, Oomen-Ruijten, Den Ouden-Dekkers, Paulis, Poppe, De Pree, Rempt-Halmmans de Jongh, Van Rey, Rienks, Roethof, Van Rossum, Salomons, Schartman, Scholten, Schutte, Van der Spek, Spieker, Stermerdink, Stoffelen, Tazelaar, Terpstra, Tommel, Van den Toorn, Toussaint, Ubels-Veen, Den Uyl, Ter Veld, Veldhoen, Te Veldhuis, Vermeend, De Visser, Van der Vlies, Van Vlijmen, Voorhoeve, Vos, B. de Vries, K. G. de Vries, De Waart, Wagenaar, Wallage, Weijers, Weisglas, Wessel-Tuinstra, Wiebenga, Willems, Wolters, Wöltgens, Worrell en Zijlstra,

en de heren Van den Broek, minister van Buitenlandse Zaken, Deetman, minister van Onderwijs en Wetenschappen,

Ruding, minister van Financiën, De Koning, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Brinkman, minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, mevrouw Ginjaar-Maas, staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, de heren Koning, staatssecretaris van Financiën, Brokx, staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Ploeg, staatssecretaris van Landbouw en Visserij, De Graaf, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, en mevrouw Kappeyne van de Coppello, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Van der Sanden, De Visser, Buurmeijer, Ter Beek en Janmaat, wegens ziekte;

De Boois, de gehele week, wegens ziekte;

Beckers-de Bruijn, Meijer en Van der Doef, wegens bezigheden elders;

Van den Bergh, ook morgen, wegens verblijf buitenslands,

en van minister Van Aardenne en staatssecretaris Van Zeil, wegens andere verplichtingen.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Aangezien geen van beide Kamers der Staten-Generaal om uitdrukkelijke goedkeuring heeft verzocht van de overeenkomst, gedrukt onder nr. 19378, stel ik voor, dit stuk voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Het Presidium heeft met eenparigheid van stemmen besloten, te stellen in handen van:

- de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken: het wetsvoorstel Opheffing van de organisatie bescherming bevolking en het treffen van enige daarmee verband houdende voorzieningen (19394);
- de vaste commissie voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening: het wetsvoorstel Wijziging van het percentage van de huurverhoging in 1986 (19406).

Regeling van werkzaamheden

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de vergadering van woensdag 26 februari a.s. te doen aanvangen om 10.15 uur en op 25, 26 en 27 februari a.s. te vergaderen tot – zo nodig – uiterlijk 23.00 uur.

Ik geef het woord aan de heer Den Uyl, die het heeft gevraagd.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Vandaag precies drie weken geleden heeft de Kamer gediscussieerd met de minister-president naar aanleiding van spoedbeeraad binnen het kabinet over de gevolgen van de daling van de olieprijs voor de aardgasopbrengsten. Dit debat werd door de minister-president afgesloten met de toezegging, dat hij over drie weken de Kamer nader zou berichten. Vandaag zijn die drie weken verstreken en ik zou het op prijs stellen – dat nadere bericht heeft ons nog niet bereikt – wanneer u de minister-president wilde vragen, wanneer de Kamer nadere mededelingen tegemoet kan zien.

De **Voorzitter**: Dat zal ik doen.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De vorige week heeft de Kamer besloten, in de vergadering van 25 tot 27 februari het wetsvoorstel tot goedkeuring van het verdrag met de Verenigde Staten

De heer Den Uyl (PvdA).

inzake de kernwapens voor de middellange afstand te behandelen. In dat verband hecht ik er zeer aan, u te vragen of u reeds enige reactie hebt gekregen van de regering op het verzoek dat de heer Ter Beek de vorige week deed – dit verzoek werd onder meer door de heer Voorhoeve ondersteund – om door de regering te worden ingelicht over de huidige stand van de onderhandelingen in Genève. Daarbij zou een oordeel van de regering worden gevoegd.

In de afgelopen dagen is aan de hand van het bezoek van Paul Nitze en de uitspraken van generaal Rogers duidelijk geworden, dat in feite niet alleen aan de orde is de vraag naar de stand van de onderhandelingen in Genève. In het bijzonder is van betekenis de stand van de onderhandelingen binnen het bondgenootschap zelf. Generaal Rogers heeft duidelijk gemaakt dat hij een tegenstander is van een nul-nul-oplossing; hij heeft zich hierover publiekelijk uitgesproken. Die oplossing houdt in: geen middellange afstand-kernwapens in de Sovjet-Unie en geen middellange afstand-kernwapens in Europa. Op het ogenblik wordt deze gedachte toegeschreven aan de Amerikaanse president.

In dit verband is natuurlijk de vraag van groot belang wat de opstelling van de Verenigde Staten en van de Nederlandse regering is. Uit de pers

zou kunnen worden opgemaakt dat van de zijde van Europese regeringen, de Nederlandse misschien niet uitgezonderd, bezwaar wordt gemaakt tegen een regeling die zou neerkomen op het geheel elimineren van de SS-20-systemen, op Europa gericht, en van de Pershing-II- en kruisraketten in West-Europa.

Ik hecht er zeer aan, dat alvorens de Kamer een begin maakt met de plenaire behandeling van het goedkeuringsontwerp, door de regering inlichtingen worden verschaft over de stand van zaken. Ik denk niet alleen aan de onderhandelingen in Genève, maar evenzeer aan het overleg tussen de lidstaten van de NAVO die erbij betrokken zijn.

Naar mijn oordeel kan hier geen debat over de goedkeuringswet in redelijkheid beginnen alvorens de regering haar inzichten ter zake aan de Kamer kenbaar heeft gemaakt. Ik stel het zeer op prijs, als u, mijnheer de Voorzitter, dit aanvullende verzoek aan de regering wilt voorleggen. Uiteraard zal ik mij beraden op de uitkomsten van uw mededelingen en die van de regering naar aanleiding van het verzoek van de heer Ter Beek van de vorige week en mijn aanvullende verzoek nu.

De heer **De Vries** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik kan mij voorstellen dat de oppositie het op prijs stelt, wanneer het verdrag over de plaatsing

van de kruisraketten aan de orde is, ook geïnformeerd te zijn en met de regering van gedachten te kunnen wisselen over de stand van zaken bij de onderhandelingen. Ik denk dat daarvoor tijdens dat debat ook alle gelegenheid zal bestaan.

Ik zie overigens – de heer Den Uyl zou dat met mij eens moeten zijn – tussen de ontwikkeling van die onderhandelingen en het plaatsingsverdrag met de Verenigde Staten in die zin geen relatie, omdat het bij dat verdrag slechts gaat om het toekennen van een recht aan de Verenigde Staten om de basis op Woensdrecht gereed te maken voor de plaatsing van kruisraketten en niet om de verplichting, van dat recht ook gebruik te maken. Als de onderhandelingen zich zodanig ontwikkelen als de heer Den Uyl hoopt en ik hoop, zal wellicht een situatie ontstaan waarin de Amerikanen van dat recht geen gebruik meer behoeven te maken.

Ik zie daarin geen enkele aanleiding om het debat uit te stellen. Mijn fractie stelt het dan ook op prijs wanneer wij de volgende week woensdag met de behandeling van het verdrag in de Kamer kunnen beginnen. Wij kunnen woensdagochtend reeds beginnen en er twee dagen voor nemen, zodat wij de behandeling van het verdrag de volgende week kunnen afronden. Het lijkt mij goed dat de Kamer er rekening mee houdt, dat er reeds op donderdag gestemd kan worden.

De **Voorzitter**: Ik begrijp dat de heer De Vries geen bezwaar maakt tegen het doorgeleiden van de vraag van de heer Den Uyl. Dan zal ik dat doen.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Voorzitter! Ik begrijp dat nu de agenda voor de volgende week al aan de orde is, in verband met de kruisraketten. Wat zal er, naar u verwacht, de volgende week nog meer aan de orde zijn?

De heer **Nijpels** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Het zal duidelijk zijn dat de heer De Vries ook mede namens mijn fractie het voorstel heeft gedaan, volgende week woensdagochtend met het debat te beginnen. Wij delen de mening van de heer De Vries, dat de gang van zaken en alle voorstellen die tot nu toe door de heer Gorbatsjov zijn gedaan, een rol kunnen spelen bij het debat over het verdrag.

De heer **Leerling** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Wij spreken vaak over varianten. Ik heb ook een variant op wat nu aan de orde is. U hebt zoëven

Voorzitter

voorgesteld, te vergaderen op 25, 26 en 27 februari tot uiterlijk 23.00 uur, in afwijking van hetgeen eerder is bepaald. In verband met de op handen zijnde gemeenteraadsverkiezingen zouden wij vanaf de volgende week geen avondvergadering meer hebben. Velen hebben daarop hun afspraken gebaseerd. Uit de contacten die ik inmiddels met een aantal fracties heb gehad, blijkt dat er grote bezwaren tegen bestaan. Ik verzoek u, uw voorstel terug te nemen.

De **Voorzitter**: Zijn er nog meer leden die over het gehele complex van de agenda van volgende week het woord willen voeren?

De heer **Den Uyl** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nog even ingaan op de gang van zaken volgende week. Omdat ik weet dat het stenogram van het hier besprokene ter kennis van de minister-president wordt gebracht, hecht ik eraan, commentaar te geven op de opmerkingen die de heer De Vries zoëven maakte. Ik neem aan dat het niet alleen voor de oppositie maar voor de gehele Kamer van belang is, alvorens het debat begint nader ingelicht te worden over de stand van de onderhandelingen in Genève en van de besprekingen tussen de bondgenoten in de Atlantische Alliantie. Ik kan mij voorstellen dat het met het oog op dat laatste – dit is mede een zaak van de regeringen zelf – gewenst kan zijn, dat er vormen van overleg en informatieverstrekking worden gevonden die niet uitsluitend in schriftelijke vorm gebeuren.

Mijnheer de Voorzitter! Ik verzet mij vooral tegen de suggestie van de heer De Vries, dat het slechts gaat om het toekennen van een recht en dat het verdrag best kan worden behandeld, ook als dat ertoe leidt, dat de kruisraketten helemaal niet geplaatst worden en de SS-20-raketten verdwijnen. Uiteraard waardeer ik het zeer dat mensen op verantwoordelijke posten zich verdiepen in de mogelijkheid dat de SS-20-raketten verdwijnen en de kruisraketten niet geplaatst worden c.q. worden verwijderd. Maar men houde mij ten goede: men kan toch niet zeggen dat dat niet van belang is voor de behandeling en eventuele goedkeuring door de Kamer van het verdrag. Natuurlijk is dat van insnjdende betekenis, en dus dient daarover maximale opheldering aan de Kamer te worden verschaft, opdat zij in

redelijkheid een begin kan maken met de behandeling van het verdrag. Mijnheer de Voorzitter! Ik wacht uw nadere voorstellen met betrekking tot de agenda van volgende week af. Het is uw gewoonte om dat donderdags te doen. Nu al wil ik uitspreken dat het mij uitgesloten lijkt, dat de Kamer vier weken vóór de gemeenteraadsverkiezingen besluit, af te wijken van de eerder gemaakte afspraak met betrekking tot de avondvergaderingen, maar ik neem aan dat wij die discussie donderdag kunnen voeren.

De **Voorzitter**: Het is u misschien ontgaan, maar dat voorstel heb ik reeds gedaan.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Dan geldt mijn berispende toon u in het bijzonder!

De **Voorzitter**: Dank u zeer!

De heer **De Vries** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil dan ook maar iets voor de Handelingen zeggen! Ik verbaas mij erover dat de fractievoorzitter van de PvdA en zijn partij de ontwikkelingen in Genève zo verschrikkelijk relevant vinden, terwijl die ontwikkelingen voor het eigen standpunt volstrekt niet relevant zijn. Ik heb namelijk begrepen, dat, wat er in Genève ook gebeurt, dat geen enkele invloed zal hebben op het standpunt van de fractie van de PvdA. Het CDA ziet in ieder geval in die ontwikkelingen tekenen van hoop, hetgeen mede te danken is aan de opstelling die de Nederlandse regering tot dusverre heeft ingenomen. Wij zien voldoende mogelijkheden voor de regering om ons tijdens het debat over dat overleg te informeren en wij achten het heel wel mogelijk, die informatie op een verantwoorde wijze bij onze standpuntbepaling te betrekken.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben geneigd, uw voorstel betreffende de avondvergaderingen te volgen, juist omdat er van verschillende zijden in de Kamer de nadruk op is gelegd, dat wij in de komende weken onze zaken zorgvuldig moeten voorbereiden en behandelen. Indien dat vereist dat wij 's avonds vergaderen, moet wat het zwaarst is ook maar het zwaarst wegen, al zie ik ook wel dat hieraan grote bezwaren kleven in verband met afspraken die door velen van ons zijn gemaakt met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen.

De **Voorzitter**: Ik merk op dat het niet in mijn voornemen ligt, ook voor de eerste twee weken van maart een dergelijk voorstel te doen. Het gaat

uitsluitend om de week van 25 februari. Daar wil ik het bij laten.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Wij vinden het vrij normaal dat een parlement afweegt hoe een onderwerp, welk dan ook, het meest zorgvuldig kan worden behandeld. Dat geldt zeker als het gaat om de kruisraketten. Het voorstel van de PvdA om te wachten totdat de regering inzage heeft gegeven in de ontwikkelingen in Genève vinden wij heel logisch. Op dit moment wordt ook in ander verband gesproken over de vraag, hoe een parlement zorgvuldig met een bepaald onderwerp kan omgaan. De regeringspartijen, met name het CDA, leggen de nadruk op die zorgvuldigheid als het gaat om die andere kwestie. Die komt ongetwijfeld nog aan de orde. Als wij de behandeling van het verdrag inzake de kruisraketten in het Parlement serieus willen nemen, ligt het voor de hand, het verzoek van de PvdA in te willigen, alvorens aan de behandeling van dit verdrag te beginnen, want dan kunnen wij daarmee rekening houden in onze eerste termijn. Wat in Genève gebeurt, is natuurlijk geen kleinigheid voor een land als Nederland, ook niet na het besluit van 1 november. Ik steun dus het verzoek van de heer Den Uyl.

Mijnheer de Voorzitter! Ik begrijp dat nog zal worden medegedeeld, welke punten verder op de agenda voor volgende week zullen worden geplaatst; daarover zal ik dan nu niets zeggen.

Ten slotte wil ik een opmerking maken over de avondvergaderingen. Zeker in verkiezingstijd is het logisch, dat fracties rekening houden met het schema dat tevoren door de Kamer wordt opgesteld. Er zijn voor die avonden afspraken gemaakt. Ik vind het onbegrijpelijk dat zomaar even kan worden gezegd dat men zich er niet aan wenst te houden. Op die manier kunnen partijen in een verkiezingstijd niet goed functioneren. Daarom verzoek ik, het eerder vastgestelde schema te handhaven.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat thans nog over één punt een beslissing dient te worden genomen. Wij dienen te beslissen of wij volgende week op dinsdag, woensdag en donderdag ook op de avonden zullen vergaderen. Eind augustus verleden jaar heeft de Kamer besloten dit niet te doen. Een ieder kan echter waarnemen wat er nog op de agenda staat en voor zichzelf afwegen of het

Voorzitter

mogelijk, wenselijk of noodzakelijk is om van dat besluit terug te komen. Ik heb een voorstel gedaan.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik stel voor, op dit punt thans geen besluit te nemen. Ik weet dat mijn partij die avonden nogal wat bijeenkomsten heeft georganiseerd, aangezien eerder door de Kamer was besloten om die avonden niet te vergaderen. Als er bijzondere problemen zijn, spreekt het uiteraard vanzelf dat ook wij willen overwegen hoe die het best kunnen worden ondervangen. Daarvoor is echter nader beraad nodig. Daarom stel ik voor, op dit moment niet te besluiten om af te wijken van de eerder genomen beslissing.

De heer **De Vries** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Indien wij het voorstel van de heer Den Uyl aanvaarden, denk ik dat er voor velen van ons, toch te veel onzekerheid over de agenda voor volgende week blijft bestaan. Ik heb overigens de indruk dat de kleine fracties in dezen wel eens grotere problemen zouden kunnen hebben dan de grotere. Daarvoor heb ik begrip, maar juist met het oog op verplichtingen die zijn aangegaan, lijkt het mij goed om vandaag duidelijkheid te scheppen.

De heer **Nijpels** (VVD): Voorzitter! Het is goed, dat er vandaag helderheid wordt geschapen. Eerlijk gezegd, vraag ik mij af welke problemen de heer Den Uyl kan hebben. Hij heeft namelijk de heer Kok die namens hem kan optreden. Voor de heer Den Uyl is er dus geen enkele reden om hier niet aanwezig te zijn.

De **Voorzitter**: Is het niet redelijk, dat wij hierover morgen beslissen, bij de regeling van werkzaamheden?

De heer **Den Uyl** (PvdA): Akkoord. Er is dan enige mogelijkheid voor beraad, ook over de uitvoering van besluiten die de Kamer eerder genomen heeft.

De **Voorzitter**: Van mij is dus geen ander voorstel te verwachten. Morgen wordt daarover beslist.

Het woord is aan de heer Willems, die het heeft gevraagd.

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Enkele maanden geleden is in deze Kamer, met de stem van de PSP-fractie tegen, het Rijn-zoutverdrag behandeld en door de meerderheid van de Kamer aangenomen.

Daarna zijn er nogal verontrustende berichten naar buiten gekomen, en wel dat de proefboringen die in het kader van dat verdrag zouden worden uitgevoerd, geen positief resultaat opleveren, in die zin, dat de zoutozingen inderdaad vóór 1 januari 1987 grotendeels of in ieder geval in belangrijke mate verminderd kunnen worden.

Deze berichten doen mij vragen of u, mijnheer de Voorzitter, aan de minister van Milieubeheer en wellicht aan zijn collega's van Buitenlandse Zaken en van Verkeer en Waterstaat – het regardeert evenwel in eerste instantie de minister van VROM – het verzoek wilt overbrengen, ons nadere mededeling te doen over de berichten die hij ter zake uit Frankrijk heeft vernomen. Ik heb begrepen dat hij ook al eerste contacten met zijn Franse collega heeft gehad. Ik zou dan ook graag zo snel mogelijk op de hoogte zijn van de mate waarin het verdrag lijkt te worden uitgevoerd dan wel niet wordt uitgevoerd door de Franse regering.

De heer **Tommel** (D'66): Voorzitter! Ik sluit mij graag aan bij de woorden van de heer Willems, zij het met de aantekening dat de inlichtingen meer moeten gaan over de manier waarop de Franse regering het verdrag uitvoert en niet over de vraag, of zij het verdrag wel uitvoert.

De **Voorzitter**: Ik zal dat verzoek overbrengen.

Ik geef het woord aan de heer Wallage, die het heeft gevraagd.

De heer **Wallage** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De minister van Buitenlandse Zaken heeft de Kamer een verslag gestuurd van het overleg met de frontlijnstaten en de Europese politieke samenwerking. De fractie van de PvdA stelt het op prijs, zo spoedig mogelijk met de regering plenair van gedachten te wisselen over dat debat. Ik verzoek u, ons daarover zo gauw mogelijk een voorstel te doen.

De **Voorzitter**: Ik heb van dit verzoek kennis genomen.

Ik geef het woord aan de heer Vos, die het heeft gevraagd.

De heer **Vos** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Verleden week donderdag heeft een stuurgroep, bestaande uit vertegenwoordigers van het Rijk, de provincie, de woningbouwvereniging Volksbelang en het NCIV, in Helmond een rapport uitgebracht over de situatie van de acht flats in de

Jagershove. Op dat rapport en de conclusies daarin heeft de heer Broxk al vrij snel gereageerd.

Ik vraag u dan ook het volgende. Mijn fractie ontvangt graag een brief van de heer Broxk waarin hij formeel zijn standpunt weergeeft over de conclusies van de Stuurgroep Volksbelang in Helmond, en wel, wat ons betreft, op vrij korte termijn. Het probleem is namelijk nogal dringend.

De **Voorzitter**: Ik zal dit verzoek overbrengen.

Nu zouden aan de orde zijn de stemmingen over de UCV-moties ISP. Hierover is echter opening van de beraadslaging gevraagd. Dit onderdeel komt derhalve aan de orde na de mondelinge vragen.

Aan de orde zijn de **stemmingen over twee moties**, ingediend bij het debat over de **begroting van Buitenlandse Zaken voor 1986**, te weten:

– de motie-Herfkens/Knol over het nakomen van de verplichtingen die op grond van de beschikbaar gestelde gelden zijn aangegaan (19 200-V, nr. 22);

– de motie-Herfkens/Knol over het regeerakkoord inzake ontwikkelings-samenwerking (19 200-V, nr. 23).

(Zie vergadering van 4 februari 1986).

De **Voorzitter**: Ik stel vast, dat de heer Janmaat afwezig is.

In stemming komt de motie-Herfkens/Knol (19 200-V, nr. 22).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Herfkens/Knol (19 200-V, nr. 23).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

Aan de orde zijn de **stemmingen over zes moties**, ingediend bij het debat over de **begroting van Defensie voor 1986**, te weten:

Voorzitter

- de motie-De Waart over invoering van de arbeidsduurverkortung in de krijgsmacht (19 200-X, nr. 34);
- de motie-De Waart over het opstellen van de plannen voor de variabele diensttijd (19 200-X, nr. 35);
- de motie-De Waart/Van Es over de bestaande klachtenprocedures (19 200-X, nr. 36);
- de motie-Frinking/Van Vlijmen over eventuele wijzigingen in de operationele behoefte (19 200-X, nr. 37);
- de motie-Blaauw/Van Heemskerck Pillis-Duvekot over de structuur en de werking van de Centrale Organisatie (19 200-X, nr. 38);
- de motie-Ubels-Veen over doorbreking van de autonome spiralen van honger en bewapening (19 200-X, nr. 40).

(Zie vergadering van 4 februari 1986.)

De **Voorzitter**: Op verzoek van de heer J. D. Blaauw stel ik voor, zijn motie (19 200-X, nr. 38) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

In stemming komt de motie-De Waart (19 200-X, nr. 34).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie met algemene stemmen is aangenomen.

In stemming komt de motie-De Waart (19 200-X, nr. 35).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-De Waart/Van Es (19 200-X, nr. 36).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

In stemming komt de motie-Frinking/Van Vlijmen (19 200-X, nr. 37).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie met algemene stemmen is aangenomen.

In stemming komt de motie-Ubels-Veen (19 200-X, nr. 40).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de EVP, de PSP, de CPN, de PPR en de PvdA en het lid Van der Spek voor deze motie hebben gestemd en die

van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Aan de orde zouden nu zijn de stemmingen over een aantal moties inzake de begroting van Financiën. Daarbij is heropening van de beraadslaging gevraagd. Dit agendapunt komt dus later aan de orde.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de Wet op het basisonderwijs en de Overgangswet WBO met betrekking tot het aanbrengen van wijzigingen in het bekostigingsstelsel, en de Overgangswet ISOVSO met betrekking tot een aantal scholen voor dove kinderen (19 054)**.

(Zie vergadering van 4 februari 1986.)

De **Voorzitter**: De heer Dijkstal heeft zijn amendementen op stuk nr. 28 ingetrokken.

Het begin van artikel I en de onderdelen A, Aa, Ab, Ac en B worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik merk op, dat door de overneming van het amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 15) na onderdeel Aa is ingevoegd een onderdeel AA-a.

In stemming komt het amendement-Dijkstal/Hermes (stuk nr. 29, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PSP tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement de andere op stuk nr. 29 voorkomende amendementen als aangenomen kunnen worden beschouwd.

Onderdeel C, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Dijkstal/Hermes (stuk nr. 29, I), wordt zonder stemming aangenomen.

Onderdeel D wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 21, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement met algemene stemmen is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement het andere op stuk nr. 21 voorkomende amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

Onderdeel E, zoals het is gewijzigd door de aanneming van de amendementen-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 21, I en II) en de amendementen-Dijkstal/Hermes (stuk nr. 29, II en III), wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen Ea, Eb en F t/m K worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 17).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de CPN, de PSP, het GPV, de RPF en de SGP en de leden Wagenaar en Van der Spek voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is aangenomen.

Onderdeel L, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 17), wordt zonder stemming aangenomen.

Onderdeel M wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 32, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR en de EVP en de leden Van der Spek en Scholten tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit gewijzigde amendement de andere op stuk nr. 32 voorkomende gewijzigde amendementen als aangenomen kunnen worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 18, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR en de EVP en het lid Scholten tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement de andere op stuk nr. 18 voorkomende amendementen als aangenomen kunnen worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-Dijkstal (stuk nr. 27, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement met algemene stemmen is aangenomen.

Voorzitter

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement de andere op stuk nr. 27 voorkomende amendementen als aangenomen kunnen worden beschouwd.

Onderdeel N, zoals het is gewijzigd door de overneming van het amendement-Hermes (stuk nr. 19, I) en de aanneming van het gewijzigde amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 32, I), het amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 18, I) en het amendement-Dijkstal (stuk nr. 27, I), wordt zonder stemming aangenomen.

Onderdeel O wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik wijs erop dat door de aanneming van het amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 18, II) het amendement-Dijkstal (stuk nr. 27, II) moet worden aangepast.

Onderdeel P, zoals het is gewijzigd door de overneming van het amendement-Hermes (stuk nr. 19, II) en de aanneming van het gewijzigde amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 32, II), het amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 18, II) en het amendement-Dijkstal (stuk nr. 27, II), wordt zonder stemming aangenomen.

Onderdeel Q wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik wijs erop dat door de aanneming van het amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 18, III) het amendement-Dijkstal (stuk nr. 27, III) moet worden aangepast.

Onderdeel R, zoals het is gewijzigd door de overneming van het amendement-Hermes (stuk nr. 19, III) en de aanneming van het gewijzigde amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 32, III), het amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 18, III) en het amendement-Dijkstal (stuk nr. 27, III), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Hermes (stuk nr. 23, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF, het GPV en de PSP tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement het andere op stuk nr. 23 voorkomende amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

Onderdeel S, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Hermes (stuk nr. 23, I), wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen T t/m W worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 20).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement met algemene stemmen is aangenomen.

Onderdeel X, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Hermes/Dijkstal (stuk nr. 20), wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen Y, Z en AA t/m DD worden zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

Het begin van artikel II wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Dijkstal/Hermes (stuk nr. 26).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement met algemene stemmen is aangenomen.

Onderdeel A, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Dijkstal/Hermes (stuk nr. 26), wordt zonder stemming aangenomen.

Onderdeel B wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik merk op, dat door de aanneming van het amendement-Hermes (stuk nr. 23, II) een onderdeel Ba is ingevoegd.

De onderdelen C, D, Da en Db worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Van Ooijen (stuk nr. 24, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement met algemene stemmen is aangenomen.

Onderdeel Dc, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Van Ooijen (stuk nr. 24, herdruk), wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen E en F worden zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde artikel II wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen III en IIIa worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Hermes c.s. (stuk nr. 14, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR en de EVP en het lid Scholten tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement het andere op stuk nr. 14 voorkomende amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

Ik merk op, dat door de aanneming van het amendement-Hermes c.s. (stuk nr. 14, II) het amendement-Van Ooijen (stuk nr. 25) overbodig is geworden.

Artikel IV, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Hermes c.s. (stuk nr. 14, II), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen V en VI worden zonder stemming aangenomen.

De beweegredenen, zoals zij is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Hermes c.s. (stuk nr. 14, I), wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, volgende week te stemmen over het wetsvoorstel.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het **voorstel van rijkswet van de leden Van der Burg en Stoffelen tot het in overweging nemen van een voorstel tot verandering in de Grondwet van de bepaling inzake het recht van onderzoek (enquête) (19029, R 1286)**.

(Zie vergadering van 6 februari 1986.)

De artikelen I en II en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het voorstel van rijkswet.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit voorstel van rijkswet hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepalingen over het binnentreden in woningen (19013)**.

(Zie vergadering van 6 februari 1986.)

De artikelen I en II en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de CPN en de PSP en het lid Van der Spek tegen dit wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het voorstel van rijkswet **Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepaling inzake het geven van inlichtingen door de ministers en de staatssecretarissen (19014, R 1284)**.

(Zie vergadering van 6 februari 1986.)

Het voorstel van rijkswet wordt, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het voorstel van rijkswet **Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake de verdediging (19017, R 1285)**.

(Zie vergadering van 6 februari 1986.)

Artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-K. G. de Vries (stuk nr. 8).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Artikel II wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel III en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het voorstel van rijkswet.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de CPN, de PSP en het GPV en de leden Van der Spek en Scholten tegen dit voorstel van rijkswet hebben gestemd en die van de overige fractie ervoor, zodat het is aangenomen.

Bij het volgende agendapunt, de stemming over de motie-Van Rey over verhoging van de garantieprovisie (19400, nr. 1), wordt opening van de beraadslaging gevraagd. Dat agendapunt zal dus later aan de orde komen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met **hoofdstuk XVI (Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur) van de rijksbegroting voor 1986 (19200-XVI)**.

(Zie vergaderingen van 21 november 1985 en 29 januari 1986.)

In stemming komt het wetsvoorstel 19200-XVI, nr. 1.

De heer **Worrell** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De heer Buurmeijer is ziek, maar hij heeft mij verzocht u mede te delen dat hij zijn amendementen op stuk nr. 47 intrekt, omdat de minister reeds de toezegging heeft gedaan, dat deze zes projecten gewoon voor 1986 gesubsidieerd blijven. Waarvoor onze dank!

De **Voorzitter**: Ik deel mee dat het gewijzigde amendement van het lid Worrell (stuk nr. 41) en de amendementen van het lid Mik (stuk nr. 65, herdruk) eveneens zijn ingetrokken.

Het begin van artikel I en de artikelen 1 t/m 22 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Andela-Baur (stuk nr. 101, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement met algemene stemmen is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement het andere op stuk nr. 101 voorkomende amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Buurmeijer (stuk nr. 96, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN, de PSP en de EVP en de leden Van der Spek en Scholten voor dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Buurmeijer (stuk nr. 94, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement het andere op stuk nr. 94 voorkomende amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

Artikel 23, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Andela-Baur (stuk nr. 101, I) en het gewijzigde amendement-Buurmeijer (stuk nr. 94, I), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 24 t/m 28 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Niessen (stuk nr. 28, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN, de PSP en de EVP en de leden Van der Spek en Scholten voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 29 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Niessen (stuk nr. 28, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN en de EVP en de leden Van der Spek en Scholten voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 30 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 31 t/m 35 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Niessen (stuk nr. 28, III).

Voorzitter

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN en de EVP en de leden Van der Spek en Scholten voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Terpstra/Andela-Baur (stuk nr. 64, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR, de EVP, de RPF en de PSP tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 36, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Terpstra/Andela-Baur (stuk nr. 64, I), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 37 t/m 39 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Buurmeijer (stuk nr. 95, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit gewijzigde amendement het andere op stuk nr. 95 voorkomende amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

Artikel 40, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Buurmeijer (stuk nr. 95, I), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 41 t/m 43 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Niessen (stuk nr. 28, IV).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN, de PSP en de EVP en de leden Van der Spek en Scholten voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 44 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 45 t/m 53 worden zonder stemming aangenomen.

Artikel 54 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

Artikel 55 wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 56 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

Artikel 57 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Worrell/Buurmeijer (stuk nr. 46, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA en de VVD en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 46 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

Artikel 58 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

De artikelen 59 t/m 64 worden zonder stemming aangenomen.

Artikel 65 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fracties van de SGP en de RPF wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

In stemming komt het amendement-Kamp/Dijkstal (48, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD (met uitzondering van de leden Van Rey, Van Erp, Jorritsma-Lebbink, Lauxtermann en De Beer), de SGP en het GPV en het lid Wagenaar voor dit amendement hebben gestemd en de overige

aanwezige leden ertegen, zodat het is verworpen.

Mevrouw Kamp deelt mij mede, dat zij het andere op stuk nr. 48 voorkomende amendement intrekt.

In stemming komt het amendement-Dijkstal/Van Heemskerck Pillis-Duvekot (stuk nr. 30, I, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de VVD voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Mevrouw Kamp deelt mij mee, dat zij het andere op stuk nr. 30 voorkomende amendement intrekt.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Terpstra/Andela-Baur (stuk nr. 64, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, het CDA, de SGP, het GPV en de CPN en het lid Wagenaar voor dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is aangenomen.

Artikel 66, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Terpstra/Andela-Baur (stuk nr. 64, II), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 67 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De fractie van de RPF wordt aantekening verleend, dat zij geacht wenst te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

In stemming komt het amendement-Kamp/Dijkstal (stuk nr. 49, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP en het GPV en het lid Wagenaar voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Mevrouw Kamp deelt mij mee, dat zij het andere op stuk nr. 49 voorkomende amendement intrekt.

Artikel 68 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het nader gewijzigde amendement-Mik (stuk nr. 100, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PPR, de CPN, de PSP, de SGP en de EVP en de leden Van der Spek en Wagenaar voor dit nader

Voorzitter

gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit nader gewijzigde amendement het andere op stuk nr. 100 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

Artikel 69 wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 70 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Niessen (stuk nr. 28, V).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN, de PSP en de EVP en de leden Van der Spek en Scholten voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 71 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 72 t/m 74 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Kamp/Dijkstal (stuk nr. 50, I, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de SGP en het lid Wagenaar voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Mevrouw Kamp deelt mij mee, dat zij het andere op stuk nr. 50 voorkomende amendement intrekt.

Artikel 75 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 76 t/m 83 worden zonder stemming aangenomen.

Artikel 84 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De fractie van de RPF wordt aantekening verleend, dat zij geacht wenst te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Buurmeijer (stuk nr. 96, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN, de PSP en de EVP en de leden Van der Spek en Scholten voor dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die

van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 85, zoals het is gewijzigd door de aanneming van de gewijzigde amendementen-Buurmeijer (stukken nrs. 94, II en 95, II), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Kamp/Lucassen-Stautener (stuk nr. 105, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, D'66, de CPN en de PSP en het lid Van der Spek voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 105 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

Artikel 86 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 87 en 88 worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fracties van de SGP en de RPF wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen artikel 88 te hebben gestemd.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Worrell/Buurmeijer (stuk nr. 106, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN, de PSP, de EVP en het CDA en de leden Van der Spek en Scholten voor dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit gewijzigde amendement het andere op stuk nr. 106 voorkomende amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

Artikel 89, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Worrell/Buurmeijer (stuk nr. 106, I), wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik merk op, dat door de aanneming van het gewijzigde amendement-Worrell/Buurmeijer (stuk nr. 106, II) een artikel 89A is ingevoegd.

De artikelen 90 t/m 93 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Niessen (stuk nr. 28, VI).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de CPN en de EVP en het lid Scholten voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 94 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 95 t/m 97 worden zonder stemming aangenomen.

Artikel 98, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Andela-Baur (stuk nr. 101, II), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 99 t/m 134 worden zonder stemming aangenomen.

Artikel 135 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van het GPV wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

De artikelen 136 t/m 142 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Terpstra/Andela-Baur (stuk nr. 64, III).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van D'66 tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 143, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Terpstra/Andela-Baur (stuk nr. 64, III), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 144 t/m 177 worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De heer Buurmeijer deelt mij mee, dat hij zijn gewijzigde amendement op stuk nr. 96, III intrekt.

De artikelen 178 t/m 180 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Niessen c.s. (stuk nr. 27, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat het lid Van der Spek tegen dit amendement heeft gestemd en de overige aanwezige leden ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement het andere op stuk nr. 27 voorkomende amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

Voorzitter

In stemming komt het amendement-Niessen c.s. (stuk nr. 26, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en de RPF en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement het andere op stuk nr. 26 voorkomende amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

Artikel 181, zoals het is gewijzigd door de aanneming van de amendementen-Niessen c.s. (stukken nrs. 26, I en 27, I), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 182, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Niessen c.s. (stuk nr. 27, II), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 183 t/m 186 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Van der Vlies (stuk nr. 77, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 187 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fracties van de SGP en de RPF wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

In stemming komt het amendement-Van der Vlies (stuk nr. 77, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement is verworpen met dezelfde stemverhouding als het vorige.

Artikel 188 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**; De aanwezige leden van de fractie van de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

Artikel 189 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht

wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

Artikel 190, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Niessen c.s. (stuk nr. 26, II), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 191 wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit artikel te hebben gestemd.

De artikelen 192 en 193 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Van der Vlies (stuk nr. 77, III).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement is verworpen met dezelfde stemverhouding als het amendement-Van der Vlies op stuk nr. 77, I.

Artikel 194 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 195 en 196 worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de SGP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen artikel 196 te hebben gestemd.

Artikel 197 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Van der Vlies (stuk nr. 77, IV).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement is verworpen met dezelfde stemverhouding als het amendement-Van der Vlies op stuk nr. 77, I.

Artikel 198 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 199 t/m 209 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Van der Vlies (stuk nr. 77, V).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF, het GPV, de PSP en de CPN en de leden Van der Spek en Wagenaar voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 210 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 211 t/m 241 worden zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen II t/m IV en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, volgende week over het wetsvoorstel te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

In stemming komt het wetsvoorstel 19 200-XVI, nr. 4.

De **Voorzitter**: Ik deel mee, dat het amendement-Van der Vlies (stuk nr. 78) is ingetrokken.

Het wetsvoorstel wordt, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat door deze en gene heropening van de beraadslaging over de moties wordt gevraagd. Ik stel daarom voor, deze na de mondelinge vragen aan de orde te stellen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de **stemming over een motie**, ingediend in de UCV over de **Begrotingstoelichting Interdepartementaal Welzijnsbeleid 1986 (19219)**, te weten:

– de motie-Van Nieuwenhoven over demografische ontwikkelingen en politieke besluitvorming (19219, nr. 4).

(Zie UCV 16 van 4 november 1985.)

De **Voorzitter**: Het is mij gebleken, dat deze motie voldoende wordt ondersteund.

Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

Ik stel voor, de stukken onder nr. 19219 voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Heropening van de beraadslaging zal worden gevraagd over de moties inzake Kunst en Cultuur. Daarom stel ik voor, deze na de mondelinge vragen aan de orde te stellen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen over drie moties**, ingediend in de UCV over **Herstructurering landelijke organisaties**, te weten:

- de motie-Worrell over herstructurering van de landelijke organisaties op het terrein van het specifiek welzijn (18047, nr. 20);
- de motie-Worrell over het instellen van een centrale stuurgroep met werkgroepen per functie (18047, nr. 21);
- de motie-Kraaijeveld-Wouters over het realiseren van een raad voor het ouderenbeleid (18047, nr. 22).

(Zie UCV 43 van 27 januari 1986.)

De **Voorzitter**: Op verzoek van mevrouw Kraaijeveld-Wouters stel ik voor, haar motie op stuk nr. 22 van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

In stemming komt de motie-Worrell (18047, nr. 20).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP en de RPF en lid Wagenaar tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Worrell (18047, nr. 21).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is aangenomen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

Ik stel voor, de stukken 18047, nrs. 15 t/m 17 voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Invoering van lesgeld voor boven 17-jarigen in het voortgezet onderwijs (Lesgeldwet voor boven 17-jarigen in het voortgezet onderwijs) (19123)**.

(Zie vergadering van 6 februari 1986.)

De artikelen 1 t/m 9 en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van

het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar voor dit wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is aangenomen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de Wet op het wetenschappelijk onderwijs en van de Wet op het hoger beroepsonderwijs (Herziening regeling collegegeld) (19124)**.

(Zie vergadering van 6 februari 1986.)

De artikelen I t/m V en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar voor dit wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is aangenomen.

Enkele leden hebben heropening gevraagd van de beraadslaging zowel bij het wetsvoorstel inzake de studiefinanciering als bij de moties. Daarom zal ik beide agendapunten later aan de orde stellen.

Ik stel nu reeds voor, de stemmingen donderdag a.s. na de lunchpauze te houden.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijzigingen van de bepalingen in de Algemene Bijstandswet die betrekking hebben op het verhaal van kosten van bijstand (18813)**

en over:

- de motie-Dales c.s. over de door de gemeenten voor de wet te maken uitvoeringskosten (18813, nr. 26);
- de motie-Dales c.s. over een mogelijke stijging van de uitvoeringskosten voor de provincies (18813, nr. 27);
- de motie-Groenman over terugvordering van ten onrechte verleende bijstand (18813, nr. 28);
- de motie-Dales c.s. over de inwerkingtreding van de algemene maatregel van bestuur ex artikel 65 (18813, nr. 30).

(Zie vergadering van 17 december 1985.)

De **Voorzitter**: De heer Nijhuis trekt zijn amendement op stuk nr. 34 in. Hierdoor is het subamendement van mevrouw Brouwer op stuk nr. 35 vervallen.

Het begin van artikel I en het begin van onderdeel A worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Brouwer (stuk nr. 22).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de CPN, de PvdA, de PPR, D'66, de EVP en de PSP en de leden Van der Spek en Scholten voor dit amendement hebben gestemd en die van overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Dales (stuk nr. 18).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Willems (stuk nr. 25, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP, de EVP, de PPR en de CPN en het lid Van der Spek voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement de andere op stuk nr. 25 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

Artikel 55 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Brouwer (stuk nr. 33, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 33 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

Artikel 56 wordt zonder stemming aangenomen.

Voorzitter

In stemming komt het amendement-Dales (stuk nr. 20).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Van Muiden/Oomen-Ruijten (stuk nr. 19).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de SGP en de RPF en het lid Wagenaar voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 57 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 58 t/m 60 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Dales (stuk nr. 11, I, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement de andere op stuk nr. 11 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-Groenman (stuk nr. 13, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement is verworpen met dezelfde stemverhouding als het vorige.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement de andere op stuk nr. 13 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

Artikel 61 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Van Muiden (stuk nr. 10, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van het CDA en het lid Van der Spek voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement de andere op

stuk nr. 10 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

Artikel 61a wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 61b t/m 61f en 62 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Nijhuis c.s. (stuk nr. 17, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de SGP, de RPF, het GPV, de PSP en de CPN en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement het andere op stuk nr. 17 voorkomende amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

Artikel 63, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Nijhuis c.s. (stuk nr. 17, I), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 64 en 65 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Groenman (stuk nr. 14).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PPR, de CPN, de PSP en de EVP en het lid Van der Spek voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Dales (stuk nr. 21).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Artikel 66 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 67 t/m 71, 71a en 71b worden zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde onderdeel A wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen B t/m E worden zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen II t/m V worden zonder stemming aangenomen.

Artikel VI, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Nijhuis (stuk nr. 17, II), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Brouwer c.s. (stuk nr. 32).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en de leden Wagenaar en Scholten tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Artikel VII wordt zonder stemming aangenomen.

De beweegreden wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, volgende week over het wetsvoorstel te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: In stemming komen nu de moties. Mevrouw Groenman trekt haar motie (18813, nr. 28) in.

In stemming komt de motie-Dales c.s. (18813, nr. 26).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen deze motie hebben gestemd, en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Dales c.s. (18813, nr. 27).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Dales c.s. (18813, nr. 30).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Regelen omtrent het aan huurders van een woning verstrekken van bijdragen (Wet individuele huursubsidie) (18539)**.

Voorzitter

(Zie vergadering van 11 februari 1986.)

In stemming komt het amendement-De Pree (stuk nr. 33, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PSP, de CPN, de PPR en de EVP en de leden Van der Spek en Scholten voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement de andere op stuk nr. 33 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Van Es/Ernsting (stuk nr. 37).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit gewijzigde amendement met algemene stemmen is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Van Es/Ernsting (stuk nr. 27).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en de leden Wagenaar en Scholten tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Artikel 1, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-Van Es/Ernsting (stuk nr. 27), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Nypels (stuk nr. 30, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 30 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-De Pree (stuk nr. 14, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 14 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-De Pree (stuk nr. 15).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement is verworpen met dezelfde stemverhouding als het vorige.

Artikel 2 wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 3 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Nypels (stuk nr. 31, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PPR, de CPN, de PSP en de EVP en het lid Van der Spek voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement de andere op stuk nr. 31 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

Artikel 4 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-Van Es/Ernsting (stuk nr. 38).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat het lid Wagenaar tegen dit gewijzigde amendement heeft gestemd en de overige aanwezige leden ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 5, zoals het is gewijzigd door aanneming van het gewijzigde amendement-Van Es/Ernsting (stuk nr. 38), wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 6 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-De Pree (stuk nr. 18, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement de andere op stuk nr. 18 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-Nypels (stuk nr. 32, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de PvdA, de SGP, de RPF en het GPV en de leden Scholten en Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement de andere op stuk nr. 32 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-De Pree (stuk nr. 16, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR, de CPN, de PSP en de EVP en de leden Scholten en Van der Spek voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 16 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

Artikel 7 wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel 8 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Lankhorst (stuk nr. 25, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR, de CPN, de PSP en de EVP en de leden Van der Spek en Scholten voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement de andere op stuk nr. 25 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

Artikel 9 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 10 t/m 22 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-De Pree (stuk nr. 35, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD en de RPF en het lid Wagenaar tegen dit gewijzigde amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Voorzitter

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit gewijzigde amendement het andere op stuk nr. 35 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

Artikel 23 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het gewijzigde amendement-De Pree (stuk nr. 36).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit gewijzigde amendement met algemene stemmen is aangenomen.

Artikel 24, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het gewijzigde amendement-De Pree (stuk nr. 36), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-De Pree (stuk nr. 19).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Artikel 25 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 27 t/m 38 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-De Pree (stuk nr. 22) tot invoeging van een artikel 38a.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-De Pree (stuk nr. 20).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Artikel 39, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-De Pree (stuk nr. 20), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 40, 42 t/m 47 en 49 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-De Pree (stuk nr. 17) tot invoeging van een nieuw artikel 49a.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

De artikelen 49a en 49b worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-De Pree/Lankhorst (stuk nr. 21,1) tot invoeging van artikelen 49c en 49d.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement de andere op stuk nr. 21 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

Artikel 50, de huursubsidietabellen I t/m III en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, donderdag over het wetsvoorstel te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen over twee moties**, ingediend bij – respectievelijk – de behandeling van de **Wet individuele huursubsidie** en van de wetsvoorstellen inzake **studiefinanciering**, te weten:

- de motie-De Pree over een studie naar de voor- en nadelen van het verschaffen van meerjarige subsidieafspraken (18 539, nr. 29);
- de motie-Ernsting/Willems over normhuren voor beneden-minimale inkomens (19 125, nr. 62).

(Zie vergadering van 11 februari 1986.)

In stemming komt de motie-De Pree (18 539, nr. 29).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Ernsting/Willems (19 125, nr. 62).

De heer **Van der Spek**: De stemming daarover is toch uitgesteld?

De **Voorzitter**: Neen, wij hebben besloten, donderdag te stemmen over het wetsvoorstel inzake individuele huursubsidie en wij hebben besloten, de beraadslaging te heropenen over een aantal moties en het wetsvoorstel studiefinanciering. Wordt ook heropening van de beraadslaging over deze motie gevraagd?

De heer **Van der Spek**: Deze motie hoort bij de andere moties, die geagendeerd zijn, onmiddellijk na het wetsvoorstel.

De **Voorzitter**: Jazeker, maar over deze motie wordt geen heropening van de beraadslaging gevraagd. Ik zie niet in waarom deze motie nu niet in stemming kan komen. Elke motie is er één! Ik breng de motie nu in stemming.

Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, D'66, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

Aan de orde zijn de **stemmingen over twee moties**, ingediend bij de behandeling van de brief van de staatssecretaris van VROM inzake het **Meerjarenplan stadsvernieuwing 1986–1990**, te weten:

- de motie-Vos/De Pree over de geldende woningverbeteringsregeling (19 202, nr. 18);
- de motie-Lauxtermann over de regelgeving voor de verbetering van vooroorlogse woningwetwoningen (19 202, nr. 19).

(Zie vergadering van 12 februari 1986.)

In stemming komt de motie-Vos/De Pree (19 202, nr. 18).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Lauxtermann (19 202, nr. 19).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA en de SGP en het lid Wagenaar tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

Voorzitter

Ik stel voor, de brief op stuk 19 202, nr. 17 voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Vos** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Gezien de geschiedenis van deze twee moties en het debat van verleden week – dat eigenlijk ging over de vraag, waarom een eerder aangenomen motie niet door de staatssecretaris werd uitgevoerd – zou ik de staatssecretaris willen vragen of hij bereid is, hetgeen in het dictum van de motie-Lauxtermann wordt gevraagd, namelijk dat de motie terstond wordt uitgevoerd, voor zijn rekening te nemen.

Staatssecretaris **Brokx**: Voorzitter! Als met 'terstond' wordt bedoeld nog vóór halfvier – het is nu bijna halfvier – luidt het antwoord: neen. Gegeven de klaarblijkelijk ontstane samenwerking op meer gebieden, ook het mijne, tussen de VVD-fractie en die van de PvdA wil ik nader overleg voeren over de uitvoering van deze motie. De Kamer hoort dus nader!

De **Voorzitter**: Dank u zeer!

De heer **Vos** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik voor dat nader overleg op enige spoed aandringen vanwege het feit, dat deze kwestie al vrij lang speelt? Ik maak er geen punt van als de staatssecretaris halfvier niet haalt, maar kan hij ons wel vóór het weekeinde op de hoogte brengen? Wij zijn in dat geval geschikt genoeg om aan zijn wens tegemoet te komen.

Staatssecretaris **Brokx**: Voorzitter! Ik zal mijn best doen.

Aan de orde zijn de **stemmingen over twee moties**, ingediend bij de interpellatie-Castricum/Veldhoen over het **verkeers- en vervoersbeleid**, te weten:

- de motie-Castricum/Veldhoen over afremmen van de groei van het autoverkeer (19 407, nr. 1);
- de motie-Dijkman over vermindering van het autogebruik (19 407, nr. 2).

(Zie vergadering van 12 februari 1986.)

In stemming komt de motie-Castricum/Veldhoen (19 407, nr. 1).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van

het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Dijkman (19 407, nr. 2).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is verworpen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

Aan de orde zijn de **stemmingen in verband met het wetsvoorstel Herziening van de regeling betreffende de voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling (18 764)**.

(Zie vergadering van 12 februari 1986.)

Het begin van artikel I en de onderdelen A t/m C worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Van Dam (stuk nr. 8).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de CPN en de PSP en de leden Van der Spek en Wagenaar voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Onderdeel D wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen E en F worden zonder stemming aangenomen.

Artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen II t/m IX en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV tegen het wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Aan de orde zijn de **stemmingen in verband met het wetsvoorstel Goedkeuring van de op 8 december 1984 tot stand gekomen Derde ACS-EEG-Overeenkomst van Lomé, met Protocolen en Bijlagen, en van twee daarmee samenhangende op 19 februari**

1985 te Brussel tot stand gekomen Interne Akkoorden (19 133)

en over:

– de motie-Van den Toorn over het budget van het EOF (19 133, nr. 9).

(Zie vergadering van 11 februari 1986.)

De artikelen 1 t/m 3 en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP en het lid Van der Spek tegen dit wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt de motie-Van den Toorn (19 133, nr. 9).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF, het GPV en de PSP tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

Aan de orde is de **stemming over een motie**, ingediend bij het debat over **samenwerking met India**, te weten:

– de motie-Herfkens over de financiering van het zogenaamde verbredingsbeleid (18 014, R 1235 en 18 301, nr. 10).

(Zie vergadering van 12 februari 1986.)

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, D'66, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

Aan de orde zijn de **stemmingen in verband met het wetsvoorstel Goedkeuring van de op 18 november 1983 te Genève tot stand gekomen Internationale Overeenkomst inzake tropisch hout, 1983, met Bijlagen (Trb. 1984, 82) (18 854)**.

(Zie vergadering van 12 februari 1986.)

De artikelen 1 en 2 en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

Voorzitter

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PPR, de CPN, de EVP, de PSP en de RPF en de leden Van der Spek en Scholten tegen dit wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs met betrekking tot het onderwijs in de taal van het land van oorsprong aan leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond (18961)**.

(Zie vergadering van 13 februari 1986.)

Het begin van artikel I en de onderdelen A en B worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Ernsting (stuk nr. 9).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de CPN, de PPR, D'66, de EVP, de PSP en het CDA en de leden Van der Spek en Scholten voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Onderdeel C wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel II en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Op verzoek van de fractie van de VVD stel ik voor, de stemmingen in verband met het wetsvoorstel Regelen met betrekking tot de bevordering van de deelname van gehandicapten aan het arbeidsproces (Wet arbeid gehandicapte werknemers) (17 384) uit te stellen tot volgende week.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen over drie moties**, ingediend bij de **interpellatie-Zijlstra over de aardgasprijzen kleinverbruik**, te weten:

– de motie-Zijlstra c.s. over de daling van de prijs van huisbrandolie (19 408, nr. 1);

– de motie-Zijlstra c.s. over de minimuminkooprijzen voor de levering van gas aan de gasbedrijven in de sector kleinverbruik (19 408, nr. 2);

– de motie-Lankhorst over een meer evenwichtig beleid ten aanzien van de aardgasprijzen (19 408, nr. 3).

(Zie vergadering van 13 februari 1986.)

De **Voorzitter**: De heer Zijlstra deelt mij mede dat hij zijn motie (19 408, nr. 2) intrekt.

In stemming komt de motie-Zijlstra c.s. (19 408, nr. 1).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Wagenaar tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Lankhorst (19 408, nr. 3).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PPR, D'66, de EVP en de PSP en het lid Van der Spek voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 122 van het Reglement van Orde door het lid Scholten aan de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, mevrouw Ginjaar-Maas, **over de vrijheid van onderwijs**.

De heer **Scholten**: Mijnheer de Voorzitter!

1. Is het waar dat de staatssecretaris op een studieconferentie in Amersfoort heeft gezegd dat de in 1920 tot stand gekomen vrijheid van onderwijs is uitgegroeid tot 'een heilige koe in elk kabinet, waarin het CDA zitting neemt?' Zie het hoofdstuk in Trouw van 6 februari 1986.

2. Zo ja, bedoelde de staatssecretaris hiermee te zeggen dat de vrijheid van onderwijs voor haar geen vast uitgangspunt is?

3. Indien dit niet het geval is, wat bedoelde de staatssecretaris dan met deze uitspraak?

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Voorzitter! Het antwoord op de eerste vraag luidt: nee. Het antwoord op de tweede vraag is, dat het vanzelfsprekend is dat de vrijheid van onderwijs, zoals verankerd in de Grondwet, voor mij een vast uitgangspunt is. In het kader van mijn antwoord op de eerste vraag is de derde vraag overbodig.

De heer Scholten aan het woord.

Scholte

De heer **Scholten**: Voorzitter! Ik ben verontrust geraakt door een serie berichten in het dagblad Trouw. Een van die artikelen heb ik al aangehaald in mijn vraagstelling. Een ander artikel verscheen des anderendaags, dus op 7 februari. In dit artikel maakte de voorzitter van de Unie School en Evangelie, de heer K. de Jong, oud-staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, een aantal buitengewoon kritische opmerkingen over de VVD en de vrijheid van onderwijs in ons land. Dat artikel staat op blz. 13 van het dagblad Trouw van 7 februari 1986. Dat gaf mij de doorslag om deze zaak aan de orde te stellen, waar de staatssecretaris over sprak. Het doet mij buitengewoon veel genoegen dat hetgeen ik heb geciteerd, door de staatssecretaris wordt ontkend en dat zij zich ondubbelzinnig achter de grondgedachte van de vrijheid van onderwijs plaatst.

De heer **Konings** (PvdA): Voorzitter! Is de staatssecretaris van mening, gezien het feit dat de denominatie een bepalende factor is om op het Plan van scholen te komen, dat het vermelden van de identiteit van de school een bekostigingsvoorwaarde is, als het gaat om wervingsadvertenties voor leerlingen?

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Voorzitter! Ik denk dat de heer Konings iets te ver gaat. De bekostigingsvoorwaarde is dat je een bepaald aantal leerlingen kunt aantonen. Het is niet aan de overheid, de grondslag van de school te toetsen.

De heer **Wallage** (PvdA): Voorzitter! Ik begrijp dat de staatssecretaris ontkent dat zij uitspraken heeft gedaan die de pers aan haar toeschrijft. Betekent dit dat de zinsnede dat de vrijheid van onderwijs een heilige koe is, door de journalist is bedacht? Is de staatssecretaris het eens met de titel van mijn bijdrage aan dezelfde conferentie, namelijk dat wij in Nederland toe zijn aan een nieuwe pacificatie en niet aan een nieuwe schoolstrijd?

Staatssecretaris **Ginjaar-Maas**: Voorzitter! Als staatssecretaris zou ik nooit de woorden 'heilige koe' in mijn mond durven nemen! Ik vind dat namelijk geen parlementaire taal. Ik heb die woorden dus niet uitgesproken.

Dat er sprake is van een strijd om de leerlingen, zowel plaatselijk als regionaal, samenhangend met de daling van het leerlingenaantal, is vanzelfsprekend. Dat gebeurt niet alleen tussen denominaties, maar ook tussen verschillende schoolsoorten. Ik ben het eens met de heer Wallage dat deze strijd slecht is en dat wij moeten proberen, tot een pacificatie te komen.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 122 van het Reglement van Orde door de leden Dales en Van Nieuwenhoven aan de minister van Financiën en de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, mevrouw Kappeyne van de Coppello, **over beperking van de uitgaven voor bijstand aan gescheiden vrouwen**.

Mevrouw **Dales** (PvdA): Voorzitter! Ik heb de volgende vragen te stellen:

1. Op welke mogelijke maatregelen heeft de minister van Financiën gedoeld in zijn uitspraken voor de NCRV-radio op 9 februari jongstleden over de wenselijkheid, de uitgaven voor bijstand aan gescheiden vrouwen te beperken?

2. Hoe verhouden deze uitspraken zich met de aanhangige wetsvoorstel-

len met betrekking tot het verhaalsrecht en de beperking van de alimentatieduur?

3. Heeft de minister beseft dat de uitspraken grote onrust teweeg zouden brengen bij de gescheiden vrouwen in de bijstand?

4. Is de regering van mening dat haar beleid met betrekking tot het verbeteren van de positie van deze groep vrouwen op de arbeidsmarkt voldoende gestalte heeft gekregen om verdergaande bezuinigingsmaatregelen te rechtvaardigen?

Minister **Ruding**: Mijnheer de Voorzitter! De ministerraad heeft op 7 februari jongstleden op voorstel van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid besloten om een interdepartementale werkgroep te laten inventariseren waar en hoe de financiële gevolgen van echtscheiding een rol spelen op de rijksbegroting. Die werkgroep moet de mogelijkheden bezien tot beheersing van de gevolgen van de groei van het aantal scheidingen voor de bijstand en voor andere collectieve uitgaven. De belangrijkste reden om die werkgroep in te stellen is dat aan de verwachte groei in de bijstandsuitgaven die zich in de komende vier jaar zal voordoen en die vooral veroorzaakt wordt door de groei van het aantal echtscheidingen, niet zonder meer voorbij kan worden gegaan.

Minister Ruding van Financiën aan het woord. Aan zijn zijde zit staatssecretaris Kappeyne van de Coppello van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Ruding

Ter illustratie noem ik de groei van het aantal bijstanduitkeringen:

Het aantal gescheiden vrouwen in de bijstand bedroeg in 1980 ca. 73.000 en in 1985 ca. 120.000. Dus een groei van bijna 50.000. In de miljoenennota 1986 wordt uitgegaan van een totaal aantal bijstandsuitkeringen aan thuiswonenden, inclusief gescheiden vrouwen, van 260.000 in 1990. Dat is een groei van 80.000 ten opzichte van het niveau 1985 van 180.000. Daarbij wordt verondersteld dat het aantal gescheiden vrouwen in de bijstand verder zal stijgen dan de zoëven genoemde 120.000 in 1985 tot 170.000 in 1990. Dus weer een groei van 50.000.

Het bedrag dat daarmee gemoeid is stijgt zorgwekkend snel. In 1973 was dit 465 mln., in 1980 1700 mln., in 1985 3100 mln., terwijl de raming voor 1990 nu bedraagt: 4600 mln. Dus veel meer dan 1 mid. hoger dan de uitgaven in 1985. In andere woorden: binnenkort moet het Rijk per dag – ik herhaal: per dag – hiervoor 10 mln. uitgeven.

Wanneer uit onderzoekingen van de werkgroep die ik zoëven noemde zou blijken dat het mogelijk is nadere maatregelen te nemen ter beheersing van het totale beslag op de collectieve sector, dan moeten wij die serieus bekijken. Op dit moment bestaan daartoe geen concrete voorstellen.

Bij mijn opmerkingen over de wenselijkheid van beperking van de uitgaven heb ik niet bedoeld op specifieke nieuwe maatregelen in de bijstand. Ik heb wel het grote probleem willen signaleren.

Mijn antwoord op vraag 2 luidt: Wanneer het wetsvoorstel verplicht verhaal door gemeenten van kracht wordt, zal dat leiden tot een zekere beperking van de bijstandsuitgaven. Met deze besparing is al rekening gehouden in de door mij zoëven genoemde ramingen van de bijstandsuitgaven in de komende jaren. Met het treffen van deze maatregel wordt bereikt dat zij die onderhoudsplichtig zijn ook daadwerkelijk die onderhoudsplicht nakomen, zodat althans een deel van de kosten van echtscheidingen niet onnodig door de gemeenschap worden gedragen.

Het wetsontwerp beperking alimentatieduur moet in samenhang gezien worden met het wetsontwerp verplicht verhaal. De beperking van de alimentatieduur kan enige uitgavenstijging voor de begroting tot gevolg hebben. Het is mijns

inziens echter ook voor de gemeenten als verhalende instantie gewenst om een beperking van de alimentatie- of verhaalstermijn te introduceren.

Voorts is het inmiddels mogelijk geworden het 'nihilbeding' buiten werking te stellen wanneer er sprake is van verhaal. Ik moet echter constateren dat ook met inachtneming van de zoëven genoemde drie maatregelen, de rijksuitgaven op deze post sterk blijven stijgen.

Voorzitter! Mijn antwoord op vraag 3 luidt als volgt. Ik heb in mijn uitspraak bij de NCRV-radio op 9 februari jl. geconstateerd dat de overheid vele honderden miljoenen extra moet betalen aan bijstand voor thuiswonenden. Daarbij heb ik de vraag gesteld of het redelijk is dat de samenleving daarvoor opdraait. Ik heb geconcludeerd, conform het kabinetsbesluit, dat wij moeten onderzoeken of de uitgavengroei als gevolg van de toename van het aantal echtscheidingen beperkt kan worden en wat de mogelijkheden daartoe zijn. Zoals gezegd, is daartoe die werkgroep ingesteld.

Voor zover er onrust bij een specifieke groep betrokkenen is ontstaan, is deze eerder veroorzaakt door een onjuiste interpretatie van mijn woorden dan door mijn opmerkingen als zodanig. Het zou juist onrust moeten veroorzaken als de minister van Financiën stilzwijgend dergelijke ontwikkelingen in de uitgaven, zou laten passeren. Het is de taak van de minister van Financiën, de overheidsuitgaven in de hand te houden en tijdig te waarschuwen als zich daarbij grote problemen voordoen. Het betreft hier een post met een zowel absoluut als relatief sterke stijging. De Tweede Kamer verzoekt mij – naar mijn mening terecht – telkenjare dringend de overheidsuitgaven beter te beheersen en iets te doen aan de nog resterende open-einderegelingen. Ik zou dus hebben verwacht dat de Kamer mij kritische vragen had gesteld over deze snel stijgende uitgavenpost en had gevraagd wat hieraan te doen is.

Wij dienen ons allen te realiseren dat, gezien de nog steeds slechte toestand van de overheidsfinanciën, een dergelijke stijging der overheidsuitgaven bij deze categorie op den duur, bij voortzetting onvermijdelijk moet leiden tot een direct voelbare afwenteling op de samenleving in de vorm van belastingverhoging voor allen of van extra ombuigingen elders op de overheidsuitgaven.

Mijnheer de Voorzitter! Ik neem aan dat mevrouw Kappeyne van de Coppello bereid is om vraag 4 te beantwoorden.

Staatssecretaris **Kappeyne van de Coppello**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben bereid een antwoord op vraag 4 te geven. Het luidt aldus:

Het kabinet is van mening dat de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt moet worden versterkt. De mogelijkheden op de arbeidsmarkt blijken vooralsnog beperkt, vooral voor vrouwen met weinig opleiding, vrouwen met jonge kinderen en herintredende vrouwen. Er is een bescheiden aanzet gemaakt met beleid, gericht op het bevorderen van herintreden op de arbeidsmarkt, door reservering voor deze doelgroep van 10% van de middelen voor arbeidsvoorzieningen voor taakstellend beleid.

In het algemeen streeft het kabinet naar een verbetering van de toegankelijkheid van de arbeidsmarkt voor vrouwen in het kader van het streven naar economische zelfstandigheid, zoals is uiteengezet in het onlangs in de UCV besproken Beleidsplan emancipatie. De zogenaamde verder gaande bezuinigingsmaatregelen die in vraag 4 worden verondersteld, zijn mij niet bekend.

Mevrouw **Dales** (PvdA): Voorzitter! Ik heb van de minister van Financiën vernomen dat de regering geen concrete ideeën heeft omtrent het nemen van maatregelen om deze gestegen uitgavenpost te bestrijden. Voor de goede orde wil ik graag weten of de minister dan wellicht ideeën in meer algemene zin heeft over de vraag waar zo iets gezocht kan worden.

Heeft de minister van Financiën wellicht ideeën in de sfeer van het familierecht om deze uitgavenstijging tegemoet te treden? Wat zijn volgens de minister van Financiën de oorzaken van het hoge aantal echtscheidingen? Is er ook gedacht aan het opnemen van vertegenwoordigers van het onderdeel Arbeidsvoorziening van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in de bedoelde interdepartementale werkgroep? Zo nee, waarom is dit niet het geval?

Hoe luidt precies de taakopdracht van de bedoelde interdepartementale werkgroep?

Heeft deze werkgroep mede de opdracht feitelijke bezuinigingsvoorstellen te doen?

Is de minister van Financiën bereid voortaan ervan af te zien om 'de

Dales

mensen een spiegel voor te houden'?

Minister **Ruding**: Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw Dales vroeg of ik wellicht ideeën heb in de sfeer van het familierecht. Op deze vraag kan ik ontkennend antwoorden. Dit onderwerp is trouwens ook niet mijn specialiteit.

Mevrouw Dales vroeg voorts wat de oorzaken zijn van het hoge aantal echtscheidingen. Ik geloof dat die vraag nu niet aan de orde is. Er wordt gesproken over de analyse van de zijde van de minister van Financiën.

Er is voorts gevraagd wat wel en wat niet door bedoelde werkgroep wordt behandeld. Vanzelfsprekend zullen vertegenwoordigers van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in deze werkgroep zitten. Alle voor dit onderwerp relevante terreinen zullen derhalve aan de orde komen bij de werkzaamheden van die werkgroep.

In antwoord op vraag 1 heb ik al uiteengezet was de taakopdracht van de werkgroep is.

Mevrouw Dales vroeg mij ervan af te zien de mensen voortaan en spiegel voor te houden. Ik geloof dat het zeer wel nodig blijft dat iedereen zich af en toe een spiegel voorhoudt en dat ook de samenleving een spiegel krijgt voorgehouden. Het is en blijft de taak van de minister van Financiën om publiekelijk, ook hier in de Kamer, te wijzen op ontwikkelingen die gevaarlijk zijn voor 's Rijks financiën. Daarbij gaat het niet alleen om het besproken onderdeel, maar ook om andere onderdelen. Vanzelfsprekend zal ik op deze manier moeten doorgaan.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter, ik citeer: De centrale norm is de norm van de liefde. Dat betekent echter wel, dat daarmee de huwelijkse relatie en die gezinsrelatie veel kwetsbaarder zijn geworden dan vroeger, toen het niet alleen door het eigenlijke cement van de liefde, maar ook door allerlei vormen van pseudo-cement bij elkaar gehouden werd. Dat onderstreept als het ware het belang van de economische zelfstandigheid van de vrouw die in allerlei relaties, ook in de huwelijkse relatie en de gezinsrelatie, zelfstandig moet kunnen zijn. Ik zie geen winst in het bij elkaar blijven om oneigenlijke redenen. Ik vind dat je bij elkaar moet blijven vanwege de eigenlijke redenen.

Mijnheer de Voorzitter! Dat zei minister De Koning op 3 februari in deze Kamer. Wat brengt volgens minister Ruding en met name volgens de staatssecretaris belast met emancipatiezaken uiteindelijk minder vrouwen in de bijstand: of het adagium dat men wel eens in CDA-kringen hoort 'de gehuwde vrouw hoort thuis in het gezin' of juist het streven naar economische zelfstandigheid, ook van gehuwde vrouwen, zoals is verwoord door minister De Koning?

Minister **Ruding**: Mijnheer de Voorzitter! Ik neem aan, dat mevrouw Kappeyne de vraag voor een deel zal willen beantwoorden gezien de taakafbakening van de portefeuilles.

Het ging en gaat mij erom duidelijk te maken wat de financiële en budgettaire consequenties zijn van bepaalde ontwikkelingen. Mij ging en gaat het er niet om, bepaalde morele of andere oordelen uit te spreken. Die mag ik hebben, maar dat is niet de kern van de discussie. Andere mogen die oordelen uitspreken. De taak van de minister van Financiën is, erop te wijzen dat bedoelde ontwikkelingen, wat men er ook van moge denken, grote problemen gaven, geven en zullen blijven geven. Dan moet je je afvragen: kan dit zo doorgaan? Vanzelfsprekend moet je ook naar de oorzaken kijken. Ook moet men op de context letten. Dat zal dan ook gebeuren, maar het gebeurt ook nu regelmatig. Ik heb dat geenszins ontkend. Ongetwijfeld zal de zoëven genoemde werkgroep hieraan aandacht besteden.

Ik wil, nogmaals, duidelijk maken wat de achtergrond van mijn opmerkingen was. Die is namelijk van budgettaire aard. Tot mijn genoegen heb ik geconstateerd dat de vragenstellers daartegen kennelijk geen verweer hadden. Zij hebben daarover in ieder geval geen opmerkingen gemaakt.

Ik laat verder in het midden wat men in dit kader ten aanzien van de zelfstandigheid wil. Dit behoort niet tot het terrein van de minister van Financiën.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello**: Mijnheer de Voorzitter! Het antwoord op de vraag van mevrouw Van Nieuwenhoven luidt Ja. Ik wil hieraan nog toevoegen dat minister De Koning vanzelfsprekend namens de regering heeft gesproken. Indien economische zelfstandigheid voor vrouwen meer gerealiseerd kan worden – als die vrouwen dat zelf

willen –, zal dat een belangrijke oorzaak kunnen zijn van het verminderen van het zogenaamde bijstandsvolume.

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Volgens mij moeten wij uit de ontwikkeling die de heer Ruding schetste, opmaken dat het maatschappelijk steeds minder aanvaard wordt als een plicht voor het gehele leven, om gehuwd bij elkaar te blijven. Iedereen hecht blijkbaar meer aan een eigen, zelfstandige richting in het leven. De huwelijksrelatie en de zorgplicht kunnen hiervan slechts een afgeleide zijn. Als wij deze ontwikkeling zien als een nieuwe ontwikkeling, dan zou het beter zijn niet door angst te reageren, door angst te hebben voor de overheidsuitgaven. Wij moeten nu juist proberen om die nieuwe ontwikkelingen positief tegemoet te treden.

Men moet zich afvragen hoe men, gelet op deze ontwikkelingen, positief vorm kan geven aan de radicale herverdeling van werk en inkomen voor mannen en vrouwen. Men moet deze ontwikkelingen niet tegenhouden, maar er voor open staan. Dat vraagt een verdergaande individualisering van ons gehele uitkeringsstelsel. Zou het grote aantal echtscheidingen waarop de minister nu wijst niet een aanleiding moeten zijn om in die richting nieuwe ontwikkelingen te propageren?

Minister **Ruding**: Mijnheer de Voorzitter! Men kan meningen hebben over bepaalde maatschappelijke ontwikkelingen en men kan zich afvragen of deze gewenst zijn of niet. Dat neemt niet weg dat iedereen, en zeker een minister van Financiën, de taak heeft, te kijken naar de budgettaire gevolgen. Waar juist de zoëven genoemde werkgroep naar gaat kijken, zijn de mogelijkheden tot beheersing van de gevolgen van de groei van het aantal echtscheidingen voor de bijstand en andere collectieve uitgaven. Men kan toch niet vluchten voor een verantwoordelijkheid die men heeft als minister of als kamerlid voor de overheidsuitgaven? Men zal toch altijd dat aspect in ogenschouw moeten nemen, ook wanneer men bepaalde ontwikkelingen gewenst acht.

Dat betekent dat men geen blanco cheque kan afgeven voor bepaalde maatschappelijke ontwikkelingen, ook als men ervoor zou zijn dat een en ander zonder grenzen betaald moet worden door de overheid. Men

Ruding

kan toch niet bij voorbaat het tegenovergestelde beweren. Men zal zich telkens moeten afvragen tot hoeverre het redelijk is dat de samenleving hiervoor opdraait of niet. Zo de samenleving ervoor opdraait, dan moet men zich afvragen wat de consequenties zullen zijn en hoe de overheidshuishouding weer in orde gebracht kan worden. Het lijkt mij zeer onverstandig en het is de kop in het zand steken, als men niet bereid is dat element openlijk onder de aandacht te brengen en bij de besprekingen te betrekken.

Mevrouw **Groenman** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb in Vrij Nederland van het afgelopen weekend een verhaal gelezen over een geheim rapport uit de kringen van het CDA. Dit rapport, getiteld één plus één is één, handelde over alternatieve samenlevingsvormen. In dit rapport werd door één van de geciteerde sprekers gezegd dat feministen gefrustreerd zouden zijn en ongelukkige huwelijken zouden hebben. De spreker vond dat wij maar eens naar deze ploeg ministers moesten kijken, want die waren allemaal zo keurig getrouwd. Kan aan toekomstige bewindslieden de eis worden gesteld dat zij naast de eisen van deskundigheid en een bepaalde partij-politieke kleur ook wellicht keurig getrouwd zouden moeten zijn en niet gescheiden, om de bevolking een voorbeeld te geven?

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Voorzitter! Kan de minister ons meer inzicht geven in de getallen die hij zojuist heeft genoemd? De afgelopen vijf jaar zijn 43.000 gescheiden mensen meer in de bijstand gekomen. Men schat dat in de komende vijf jaar ongeveer 50.000 mensen daarbij zullen komen. Waar is dit op gebaseerd?

Wij zouden graag zien dat de minister ons duidelijk kan maken welke kosten hieraan verbonden zijn. Wat is de omvang van het verplicht verhaal? Wat kost de afschaffing van het nihilbeding? Wat zijn de effecten van het ISMO-rapport en welke gevolgen heeft dit voor de uitvoering van de Algemene bijstandswet? Wij zijn ook benieuwd naar de schattingen van de omvang van de arbeidsmarkt in de komende jaren tot ongeveer 1990 in verband met de positie van gescheiden mensen die graag zelfstandig in hun inkomen willen voorzien. Hun positie zou kunnen

verbeteren en dit zou zichtbaar moeten zijn in de meerjarencijfers.

Minister **Ruding**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben het geheel met mevrouw Kraaijeveld eens dat de door haar genoemde elementen van groot belang zijn voor de onderhavige materie. Een deel van de cijfers heb ik in het kort genoemd. Deze cijfers staan verspreid in de diverse begrotingsstukken. Het lijkt mij zeer wel mogelijk en gezien het belang van de materie ook zinvol die cijfers inzichtelijk ter beschikking te stellen. Ik zal vanzelfsprekend contact opnemen met mijn collega van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Die gegevens komen in eerste instantie van zijn departement.

Ik moet er wel aan toevoegen dat ik niet zeker weet of de gegevens over de laatste elementen die mevrouw Kraaijeveld noemde nu al verschaft kunnen worden. Het is juist een van de taken van de genoemde werkgroep alle gegevens op een rijtje te zetten en suggesties voor oplossingen te doen. Ik moet het voorbehoud maken dat deze werkgroep eerst haar huiswerk moet doen. Wat de overige gegevens betreft, zal ik in overleg met mijn collega van Sociale Zaken en Werkgelegenheid bezien wat wij op dit punt ter beschikking kunnen stellen.

Mevrouw **Rempt-Halmmans de Jongh** (VVD): Voorzitter! Kan de minister bevestigen dat wanneer mensen, mannen of vrouwen, gescheiden of niet gescheiden, gehuwd of ongehuwd, een beroep op de bijstand doen, er getoetst wordt of men daar recht op heeft. Aan wie wordt dan een blanco cheque gegeven? Aan de gemeenschap of aan de personen die op een gegeven moment van hun recht gebruik maken?

Minister **Ruding**: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof dat hier sprake is van een misverstand. Ik sprak over een blanco cheque in het kader van hetgeen hier in de Tweede Kamer terecht een aantal malen al te berde is gebracht, namelijk het budgettaire gevaar van een regeling met een open einde. Ik had het over een regeling die een open einde heeft wat de budgettaire gevolgen betreft. Ik heb de cijfers zeer duidelijk uiteengezet en die zal ik niet herhalen. Wij spreken niet over miljoenen, maar over miljarden gulden per jaar. Men mag niet buiten beschouwing laten dat het de verantwoordelijkheid van

ons allen is om ook dit element naast veel andere in de afweging te betrekken. Je kunt dan niet volstaan met te constateren dat een regeling goed wordt toegepast of dat een regeling niet goed wordt toegepast en dat dit verbeterd moet worden.

Ik geloof dat dat niet een juiste analyse is. Ook dan moet je – dat gebeurt regelmatig bij bestaande regelingen – heroverwegen, bekijken of iets verantwoord is. Dat is toch noodzakelijk gezien de bedragen waarover wij spreken. Ik beperk mij daarbij tot het budgettaire element. Dan kun je tot het besluit komen het zo te laten of het te veranderen. Dat is allemaal bespreekbaar. Je kunt echter niet bij voorbaat besluiten iets geheel buiten beschouwing te laten, ook als de uitgaven in de afgelopen jaren vele honderden miljoenen per jaar zijn gestegen en vermoedelijk in de komende jaren ook zullen blijven stijgen. Dan moet je kijken naar de oorzaken en bekijken of er iets aan te doen is of niet. Ik weet dat ook niet, maar het punt moet wel gesignaleerd worden.

De **Voorzitter**: Dan is nu aan de orde ...

Mevrouw **Evenhuis-van Essen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik had ook nog een vraag.

De **Voorzitter**: Ik weet het, maar ik heb het beleid gevolgd dat alle fracties die zich hadden opgegeven, met één of twee woordvoerders aan het woord zijn geweest. De Voorzitter bepaalt wat aan de orde kan komen. Dit onderwerp heeft 25 minuten geduurd.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 122 van het Reglement van Orde door het lid Vermeend aan de staatssecretaris van Financiën, **over de «Tax Reform Bill of 1985»**.

De heer **Vermeend** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de staatssecretaris van Financiën een vijftal vragen stellen.

1. Kunt u inzicht geven in de gevolgen, die de 'Tax Reform Bill' van de Verenigde Staten met zich mee kan brengen voor het Nederlandse bedrijfsleven met belangen in dat land?

2. Is het waar, dat door de invoering van deze wet op fiscale verdragen tussen de Verenigde

Vermeend

Staten en ons land inbreuk wordt gemaakt?

3. Zo ja, welke verdragen betreft het?

4. Hebt u de aandacht van de regering van de Verenigde Staten in dit verband gevestigd op het beginsel 'pacta sunt servanda'?

5. Wat denkt u tegen mogelijke schending van deze verdragen te ondernemen?

Staatssecretaris **Koning**: Mijnheer de Voorzitter! Het antwoord op de eerste vraag luidt als volgt:

Allereerst dient opgemerkt te worden dat de Tax Reform een zeer omvangrijk project is waarover de meningen in de Verenigde Staten nog sterk verdeeld zijn. Zo is een geamendeerde versie van die Reform in het House of Representatives aangenomen met steun van republiken die daartoe slechts bereid waren nadat president Reagan had toegezegd over de House-versie van de Reform zijn veto uit te spreken indien die in de Senaat niet zou worden herzien. In de Senaat, waar het voorstel nu ligt, worden ongetwijfeld weer amendementen aangebracht. Hieruit blijkt dat het in dit stadium niet mogelijk is een goed beeld te krijgen van hoe de Reform er waarschijnlijk uit zal gaan zien en welke gevolgen zo'n Reform voor het Nederlandse bedrijfsleven met zich zal brengen.

Enkele aspecten, die voor het Nederlandse bedrijfsleven van belang kunnen zijn, zijn: een omvangrijke tariefsverlaging van de winstbelasting van 46% naar 36%; afschaffing van diverse investeringsfaciliteiten; invoeringen van een branch profit en een branch interest tax (branch profit tax is: bronheffing op de winst van een filiaal die naar een hoofdkantoor wordt overgemaakt, vergelijkbaar met dividendbelasting op winstuitdelingen door dochters aan de moedermaatschappij in de vorm van dividend; branch interest tax is: bronheffing op interest in verband met schulden van een hoofdkantoor, die toe te rekenen zijn aan een filiaal.); verlaging van de economische dubbele belasting op vennootschapswinst via aftrek van een klein gedeelte van het dividend. In bepaalde gevallen wordt dit gecompenseerd door een hogere bronheffing op dividend.

Onder de huidige belastingverdragen kan de Verenigde Staten een aantal van deze wijzigingen niet effectueren. Voorzover zij de wijzigin-

gen wel zou kunnen effectueren is de mate waarin het Nederlandse bedrijfsleven daarvan lastenverzwaringen zal ondervinden nauwelijks aan te geven. Dat hangt dan namelijk sterk af:

1. van de wijze waarop men in de Verenigde Staten werkt, als filiaal of als dochter;

2. of de investering al dan niet kapitaal-intensief is;

3. in hoeverre de aandelen van de betrokken Nederlandse bedrijven, beursvennootschappen uitgezonderd, voor het merendeel in handen zijn van niet-inwoners van Nederland.

Op de vragen 2, 3, 4 en 5 luidt het antwoord als volgt:

De 'Tax Reform Bill of 1985', zoals deze op 17 december 1985 door de House Ways and Means Committee is aangenomen, voorziet op sommige plaatsen inderdaad in de mogelijkheid, dat bepalingen in door de Verenigde Staten van Amerika overeengekomen verdragen, die in strijd zijn met deze wet, hetzij direct hetzij na verloop van tijd ter zijde worden gesteld.

Wat Nederland betreft, kan dit gevolgen hebben voor het Nederlands-Amerikaanse belastingverdrag en voor het Verdrag van vriendschap, handel en scheepvaart met de Verenigde Staten van Amerika. Over dergelijke in de 'Tax Reform Bill of 1985' opgenomen bepalingen heeft onlangs zowel de minister van Buitenlandse Zaken als de minister van Financiën zijn grote bezorgdheid aan de regering van de Verenigde Staten van Amerika overgebracht.

De minister van Buitenlandse Zaken deed dit in een brief aan de Amerikaanse ambassadeur, de minister van Financiën deed het tijdens zijn bezoek aan de Secretary of de Treasury waarna hij een en ander bevestigde met de toezending van een memorandum, bij brief van eind januari 1986. Hierbij is de Amerikaanse regering met klem gewezen op het internationaal erkende beginsel van 'pacta sunt servanda', zoals ook door de geachte afgevaardigde is aangegeven.

De heer **Vermeend** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Is mijn conclusie juist dat de Amerikaanse wetgever volgens Amerikaans recht eenzijdig inbreuk kan maken op gesloten verdragen?

Staatssecretaris **Koning**: Dat is niet juist maar wél waar, helaas!

De heer **Vermeend** (PvdA): Dat is een uiterst merkwaardig maar ook duidelijk antwoord.

Mijnheer de Voorzitter! De staatssecretaris geeft aan dat de Nederlandse regering haar bezorgdheid kenbaar heeft gemaakt. Blijft het daarbij of zal men hierop op de een of andere wijze nog terugkomen? Ik neem aan dat Nederland zich er niet bij neerlegt wanneer in het kader van internationaal recht schending van gesloten verdragen plaatsvindt.

Is de staatssecretaris bereid, de Kamer op de hoogte te houden van de ontwikkelingen, die hieruit kunnen voortvloeien?

Staatssecretaris **Koning**: Mijnheer de Voorzitter! De eerste vraag heb ik reeds bij interruptie beantwoord. Het antwoord: 'Helaas niet juist maar wél waar' vloeit voort uit de omstandigheid dat de Amerikaanse Constitutie die mogelijkheden kent. Deze regels in de Amerikaanse Constitutie zijn in strijd met het desbetreffende Verdrag van Wenen, maar dit verdrag is door de Verenigde Staten niet ondertekend.

Het antwoord op uw tweede vraag is het volgende. Wij hebben de vorige maand van twee zijden onze bezorgdheid schriftelijk kenbaar gemaakt. Dit is gedaan door de minister van Buitenlandse Zaken via de ambassadeur van de Verenigde Staten hier ter stede. Ditzelfde is gedaan, zoals ik in de beantwoording van mijn vragen heb gesteld, bij het gesprek dat de minister van Financiën onlangs bij zijn bezoek aan de Verenigde Staten had met de Amerikaanse Secretary of the Treasury. Dit gesprek is bevestigd eind vorige maand door de toezending van een memorandum. Wij wachten op dit ogenblik de beantwoording van deze brieven af. U kunt er gerust op zijn dat wij een schending van de verdragen, hoe constitutioneel dat in de Verenigde Staten ook mag zijn, in strijd achten met het algemeen geldende internationale recht. Wij zullen daartegen de geëigende maatregelen nemen, zo nodig in samenwerking met degenen die ons het naast staan in de EG.

De heer **Van Dijk** (CDA): Bestaat de grote bezorgdheid bij de Nederlandse regering, waarover u sprak mogelijkerwijze ook bij andere lidstaten van de Europese Gemeenschap of andere leden van de OESO, waardoor mogelijk een basis zou ontstaan voor een internationale actie?

Staatssecretaris **Koning**: Voor zover ik heb begrepen, bestaat die bezorgdheid inderdaad. Bij andere schendingen van internationale verdragen is

Koning

deze bezorgdheid gebleken. Ten aanzien van een punt dat niet op federaal niveau in de Verenigde Staten is geregeld – ik denk aan het vraagstuk van de unitary taxation – hebben de EG-landen en naar ik meen ook andere landen die tot de OESO behoren zoals Japan, een eensluidend standpunt ingenomen. De heer **De Vries** (PvdA): Voorzitter! Wij kunnen alleen maar vaststellen dat de staatssecretaris gelijk heeft als hij zegt: het is wel waar, maar niet juist. De Verenigde Staten hebben een ander constitutioneel recht. Zij houden zich niet aan het Weense verdrag over verdragenrecht. Inderdaad heeft de Amerikaanse legislatieve, zoals ik van de staatssecretaris begrip, de mogelijkheid verdragen opzij te zetten.

Kan de staatssecretaris misschien ter aanvulling meedelen op welke wijze de overeenkomsten tussen Nederland en de Verenigde Staten zijn gesloten? Is dat gebeurd bij formeel verdrag of bij briefwisseling?

Staatssecretaris Koning: De verdragen ter voorkoming van dubbele belastingheffing zijn formele verdragen, evenals het vriendschapsverdrag, dat dateert van kort na de Tweede Wereldoorlog.

Staatssecretaris Ploeg: Mijnheer de Voorzitter! Mijn antwoord op de eerste vraag van de heer Tommel is, dat die uitspraak berust op een mogelijk enigszins vrije dan wel vrijmoedige journalistieke interpretatie van een tekst die ik heb uitgesproken en waaruit ik nu een klein gedeelte citeer:

'In de toekomst ware extra aandacht te geven aan de financiële problematiek in land- en tuinbouw, met name waar het betreft zaken als bedrijfsopvolging. Daartoe zal het nodig zijn te komen tot een zodanige fiscale wetgeving voor zelfstandigen en agrariërs, dat bedrijfsopvolging geen extra financiële problemen geeft. Ten slotte is de Nederlandse boer geen melkkoe, die in verhouding tot andere zelfstandigen een uitzonderingspositie inneemt.'

In antwoord op de tweede vraag zeg ik, dat de heer Tommel gemerkt zal hebben dat de term 'financiële beleidsvoerders' in mijn tekst niet voorkomt. Derhalve kan ik die vraag ontkennend beantwoorden, zoals dientengevolge ook de vragen 3, 4 en 5.

De Voorzitter: Vraag 5 is niet gesteld.

De heer Tommel (D'66): Voorzitter! Het is heel duidelijk dat de financiële situatie van veel Nederlandse boeren ronduit slecht is. Ik kijk dan niet

alleen naar de zuivelsector, maar ook naar de boeren van AVEBE en de pluimveehouderij. Een teken aan de wand is natuurlijk, dat zoveel boeren gebruik moeten maken van de regeling voor de eenmalige uitkering. Dat heeft te maken met de ronduit slechte situatie in hun bedrijfstak.

Daar komt de komende tijd nog het nodige bij, gelet op de graanprijzen, de investeringen die nodig zijn voor mestopslag, het voorstel van het kabinet tot afschaffing van de negatieve aanslag in de WIR en maatregelen die nodig zijn om luchtverontreiniging door en de uitstoot van ammoniak tegen te gaan. Dat betekent dat een ieder buitengewoon nauwkeurig zal luisteren naar hetgeen wordt gezegd over de financiële situatie van de Nederlandse boer. Elke suggestie dat daarin de komende tijd verbetering kan worden aangebracht, zal natuurlijk met argusogen worden bekeken. Ik stel de staatssecretaris daarom drie vragen.

1. Wil hij buitengewoon voorzichtig zijn met het doen van uitspraken op dit punt?

2. Wil hij alsnog vraag 4 beantwoorden?

3. Welke extra maatregelen mogen wij verwachten om de bedrijfsopvolging financieel wat eenvoudiger te maken, na hetgeen in de Kamer op dat punt al is besproken?

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 122 van het Reglement van Orde door het lid Tommel aan de staatssecretaris van Landbouw en Visserij, **over de financiële positie van de Nederlandse boer**.

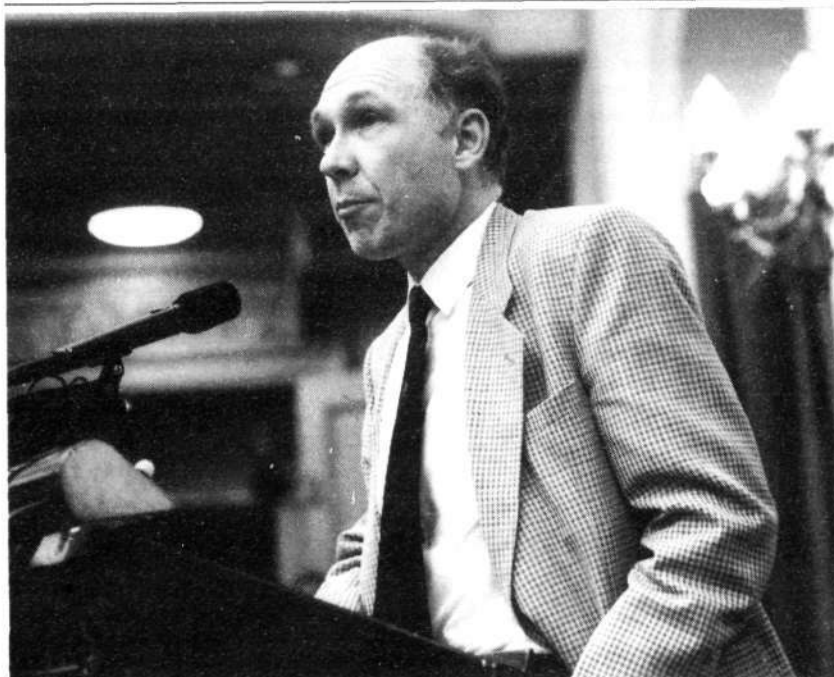
De heer Tommel (D'66): Voorzitter! Ik wil de staatssecretaris de volgende vier vragen stellen.

1. Waarop berust zijn uitspraak, dat de Nederlandse boer door de financiële beleidsvoerders te veel als melkkoe wordt gezien?

2. Wie zijn deze financiële beleidsvoerders?

3. Onttrekt de staatssecretaris zich met deze uitspraak aan zijn medeverantwoordelijkheid voor het gevoerde regeringsbeleid?

4. Heeft hij, toen hij liet weten ook in de volgende regeringsperiode graag staatssecretaris van Landbouw en Visserij te zijn, daarbij als voorwaarde gesteld dat de financiële positie van de Nederlandse boer moet worden verbeterd?

De heer Tommel (D'66).

Ploeg

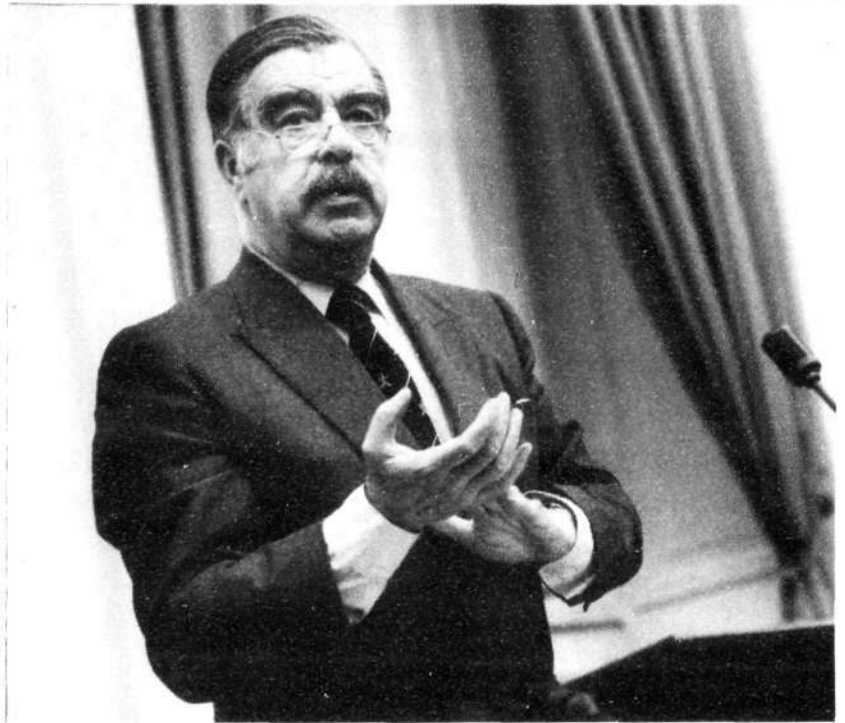
Staatssecretaris **Ploeg**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Tommel vraagt mij, buitengewoon voorzichtig te zijn. Ik doe niet anders. Sommigen willen echter graag iets horen wat niet gezegd wordt. Het zou derhalve wel eens een kwestie van interpretatie kunnen zijn. Ik denk wat dit betreft aan een Hollandse schaatser, die aan een Drentse agrariër vraagt: Kan ik hier schaatsen? De Drent zegt dan: 't ken net. Voor de Hollander betekent het dat het kan, maar voor een Drent geldt het tegenovergestelde.

De heer **Tommel** (D'66): Het moet een Friese boer zijn geweest!

Staatssecretaris **Ploeg**: Ik meen dat ik duidelijk ben geweest in mijn antwoord op vraag 4. Dat antwoord was ontkennend. Over die voorwaarde zullen wij nog wel eens spreken als deze zaak echt aan de orde is. Ten slotte zal in de zeer nabije toekomst mondeling overleg noodzakelijk zijn over extra maatregelen, die op de agrariër afkomen. Daarop wil ik niet vooruitlopen.

De heer **Tazelaar** (PvdA): Voorzitter! Wij kunnen alleen maar gelukkig zijn met de bezorgdheid van de staatssecretaris over de fiscale aspecten van de bedrijfsopvolging. Enkele maanden geleden heeft de Kamer hierover een uitspraak gedaan. Wanneer heeft de staatssecretaris voor het laatst met zijn collega van Financiën contact gehad en wanneer gaat die collega bedoelde motie uitvoeren? Het ontbreekt niet aan mooie woorden, maar de maatregelen moeten toch ook van de regering komen.

Staatssecretaris **Ploeg**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Tazelaar weet dat de minister overleg heeft gevoerd met de staatssecretaris van Financiën. Dat overleg heeft nog niet geleid tot zodanige maatregelen dat ik daarover in hoopvolle zin kan rapporteren. Men weet dat ik nadrukkelijk gesproken heb over de situatie die zal optreden na deze kabinetsperiode. De agrarische sector ziet zich voor een aantal problemen geplaatst. Ik denk aan de superheffing, een andere produktie beperkende bepalingen en aan de Meststoffenwet. De druk op de bedrijfsopvolging is derhalve groot en het lijkt mij noodzakelijk dat er maatregelen worden genomen die ertoe leiden dat er geen extra druk op deze sector wordt uitgeoefend. Over de inhoud van die maatregelen moet nog worden gesproken.

Staatssecretaris Ploeg van Landbouw en Visserij.

De heer **Dijkman** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Betekent de aandacht, die de bewindsman wil geven aan de financiële positie van de boer, dat hij voorstander is van het geven van inkomenssuppleties aan boeren, die in financiële noodsituaties terecht komen?

Staatssecretaris **Ploeg**: Mijnheer de Voorzitter! Het antwoord op deze vraag is ontkennend.

Aan de orde is de **beantwoording van een vraag**, gesteld overeenkomstig artikel 122 van het Reglement van Orde door het lid Scholten aan de minister van Buitenlandse Zaken, **over een ontmoeting van de minister van Buitenlandse Zaken met zijn Zuidafrikaanse ambtgenoot**.

De heer **Scholten**: Mijnheer de Voorzitter! De vraag luidt: Wil de minister van Buitenlandse Zaken uiteenzetten waarom zijn Zuidafrikaanse collega na een ontmoeting met hem te Genève heeft kunnen verklaren 'bemoedigd' naar huis terug te keren?

Minister **Van den Broek**: Mijnheer de Voorzitter! De enige manier waarop ik de vraag van de heer

Scholten kan beantwoorden is door in grote lijnen aan te geven wat ik tijdens mijn onderhoud met de heer Botha namens de twaalf Europese landen te berde heb gebracht.

Tijdens het onderhoud heb ik in duidelijke, niet mis te verstane bewoordingen de diepe zorg van de Twaalf over de recente ontwikkelingen in Zuid-Afrika en ook zuidelijk Afrika herhaald. Daarbij heb ik de ernstige afkeuring van de Twaalf uitgesproken over het uitblijven van voldoende betekenisvolle veranderingen sinds het bezoek van de EPS-troika aan Zuid-Afrika in augustus/september 1985. Daarbij heb ik medegedeeld dat wij bijzonder teleurgesteld zijn over de zeer restrictieve interpretaties die enkele Zuidafrikaanse ministers hebben gegeven van gedeelten van de rede die president Botha op 31 januari jl. voor het Zuidafrikaanse parlement heeft uitgesproken. Ik doel dan met name op commentaren die naderhand zijn gegeven door minister De Klerk op passages die de gelijkstelling van het onderwijs betroffen.

Daarnaast heb ik onze teleurstelling en zorg uitgesproken over het terugtreden van vooraanstaande leiders van de oppositiepartij, de Progressive Federal Party. Ik doel dan op de heren Van Zeyl Slabbert en Borraine. In Europa is dit in brede

Minister Van den Broek van Buitenlandse Zaken.

kring opgevat als een teken van diepe frustratie van progressieve blanken in Zuid-Afrika over de mogelijkheden van vreedzame verandering.

Verder heb ik de heer Botha gewezen op de opvatting van de Twaalf dat de Zuidafrikaanse regering nu op korte termijn een aantal maatregelen dient te nemen om de nationale dialoog tussen de Zuidafrikaanse regering en de werkelijke leiders van de Zuidafrikaanse bevolking mogelijk te maken. Wij hebben daar eerder op aangedrongen. Daarbij hebben wij gevraagd om vertrouwenwekkende maatregelen van de kant van de Zuidafrikaanse regering, zoals opheffing van de noodtoestand, het stopzetten van gedwongen verplaatsingen – wat extra actualiteit had gekregen door de ontwikkelingen rond het thuisland kwaNdbele – het vrijlaten van Nelson Mandela en andere politieke gevangenen en het opheffen van het verbod op politieke partijen, met name het verbod op het ANC in Zuid-Afrika.

Ik heb nog eens als de opvatting van de Twaalf naar voren gebracht dat uitsluitend door middel van een nationale dialoog over de toekomst van Zuid-Afrika, waaraan alle Zuidafrikanen kunnen deelnemen, een oplossing kan worden gevonden voor de problemen. Daarbij heb ik onderstreept dat het in onze ogen

essentieel is dat een toekomstige staatkundige inrichting van Zuid-Afrika op een breed politiek draagvlak zou kunnen steunen en dat eenzijdig door de Zuidafrikaanse regering opgelegde structuren, waarin de apartheid in verholde vorm zou worden voortgezet, gedoemd waren te mislukken.

Voorts heb ik ten aanzien van de situatie in Namibië de bekende opvatting van de Twaalf herhaald. Ik heb gevraagd om onmiddellijke en onvoorwaardelijke tenuitvoerlegging van resolutie 435 van de Veiligheidsraad en gezegd dat alle pogingen die uitvoering van die resolutie in de weg staan – daarbij heb ik met name gedaan op het leggen van verband tussen terugtrekking van de Cubaanse troepen uit Angola en het oplossen van de kwestie Namibië – door de Twaalf worden afgewezen. Wij hebben ook nogmaals de huidige bezetting van Namibië door Zuid-Afrika als illegaal aangemerkt.

Mede naar aanleiding van de eerder in Lusaka gehouden bijeenkomst met vertegenwoordigers van de frontlijnstaten heb ik nog eens in scherpe termen de invallen van Zuid-Afrika in die buurlanden veroordeeld. Daarbij heb ik gewezen op de inhoud van het slotcommuniqué van Lusaka, zoals dit ook aan de Kamer is toegezonden als bijlage bij mijn verslag over de daar gehouden dialoog.

Ik zou het gesprek dat ik namens de Twaalf heb gevoerd met minister Botha willen karakteriseren als hard, maar tegelijkertijd open.

Ik heb zelf het stellige gevoel dat de argumenten op grond waarvan de Twaalf het apartheidsbeleid als een ernstige schending van fundamentele mensenrechten verwerpen, thans beter door de Zuidafrikaanse regering worden begrepen, zonder hieruit de hoop te putten dat de apartheid op korte termijn zal zijn afgeschaft.

Wel verdient het aantekening dat de collega uit Zuid-Afrika met grote nadruk de wens heeft geuit van de Zuidafrikaanse regering om de apartheid totaal te ontmantelen. Hij heeft ook getracht, mij te overtuigen van de oprechtheid van die wens. Hierbij heeft de heer Botha mij meer in het bijzonder gewezen op een passage uit de toespraak van president Botha van 31 januari jongstleden, waarin met even zoveel woorden wordt gezegd: we have outgrown the outdated concept of apartheid.

Ik heb de minister duidelijk gemaakt dat de reeds doorgevoerde hervormingen in Zuid-Afrika, van hoeveel belang ook, nog volstrekt onvoldoende zijn en dat wat de toekomstige hervormingen betreft de Twaalf de Zuidafrikaanse regering op daden en alleen daarop zullen beoordelen.

Na deze opmerkingen zal de geachte afgevaardigde er mijns inziens begrip voor hebben dat ik de kwalificatie 'bemoedigend' die ter zake van het gesprek met de heer Botha door hem aan de pers is doorgegeven, uiteraard voor rekening van de heer Botha dien te laten.

De heer **Scholten**: Voorzitter! Ik dank de minister voor de beantwoording. Hoe komt het dat evenals in de tijd dat de Troika naar Zuid-Afrika is gegaan ook nu weer de uitkomst van het gesprek met de minister van buitenlandse zaken, de heer Botha, is dat de gesprekspartners een opgewekte indruk maken? Daar tegenover staat dat, als de minister in Lusaka is of als hij met het ANC spreekt, er dan juist eerder sprake is van een teleurgestelde indruk bij die gesprekspartners. Laat deze minister van Buitenlandse Zaken de mensen die aan de macht zijn per saldo toch – ik gebruik even de terminologie van de heer Botha – niet in een bemoedigende sfeer vertrekken en laat deze minister de mensen die onderdrukt worden niet achter met het idee

Scholten

'daar zal ons heil in ieder geval niet van komen'?

Hoe komt het toch dat deze minister van Buitenlandse Zaken ook nu weer in de rede van de staatspresident positieve elementen ziet? Wat zijn dan die positieve elementen? Immers, Van Zeyl Slabbert, de voorzitter van de progressieve partij in Zuid-Afrika, aangesloten bij de liberale internationale, trad af na die rede van de staatspresident, omdat hij, zo verklaarde hij in een interview, na persoonlijke gesprekken met president Botha en andere zeer toonaangevende politici in Zuid-Afrika moest concluderen dat daar sprake was van boerenbedrog.

Ik herhaal het: boerenbedrog! Hoe komt het toch dat deze minister van Buitenlandse Zaken bij herhaling in de tijd dat hij daar zit positieve elementen in het Zuidafrikaanse beleid heeft menen te ontdekken, terwijl de mensen die er dicht bij staan – in het verleden heb ik in dit verband de Raad van Kerken, het ANC en het Verenigd Democratisch Front genoemd; vandaag noem ik nog eens Van Zeyl Slabbert – het beleid aldaar totaal anders beoordelen?

Minister **Van den Broek**: Voorzitter! Als de vragen van de heer Scholten suggereren dat deze uitlating van de heer Botha kan worden toegeschreven aan een wijziging of een versoepeling van het Europese standpunt ten aanzien van Zuid-Afrika, kan ik hem in ieder geval verzekeren dat dit niet het geval is. Er is geen sprake van een wijziging, laat staan van een versoepeling van het standpunt van de Twaalf ten opzichte van de Zuidafrikaanse apartheid en de methoden die moeten leiden tot afschaffing daarvan.

Ik sta hier in feite als voorzitter van de EPS. Dat gesprek is althans gevoerd in die hoedanigheid. Ik heb er al eerder op gewezen, dat de Twaalf het erover eens zijn dat door Europa alles moet worden gedaan, niet alleen om de veranderingen in Zuid-Afrika gunstig te beïnvloeden, maar ook om te trachten dit op vreedzame wijze te doen gebeuren. Dat uitvoeren van invloed op Zuid-Afrika brengt ook met zich, dat men daadwerkelijk contact met de Zuid-Afrikaanse regering op dat punt onderhoudt.

Een volgende zaak lijkt mij, dat na het bezoek dat de Troika in augustus en september jongstleden heeft gebracht, een nieuwe reden door de Zuidafrikaanse president is gehouden.

Deze is door de Twaalf gekwalificeerd als ontoereikend en onvoldoende. Echter, een aantal elementen in de voorstellen van de heer Botha op het gebied van het onderwijs, de pasjeswetten en een aantal andere zaken, kunnen wel degelijk als positief worden aangemerkt, zolang men ervan wil uitgaan dat die voornemens ook daadwerkelijk worden uitgevoerd. In die zin is het door mij ook daadwerkelijk aan de heer Botha voorgehouden. Het zijn niet de woorden, maar de daden die tellen. Dus: uitvoering van die voorstellen en invulling van die voornemens en tegelijkertijd nieuwe voorstellen ten aanzien van de rest van de discriminatoire apartheidswetgeving in Zuid-Afrika.

De heer Scholten heeft verwezen naar reacties van de vertegenwoordigers van ANC, UDF en de Raad van Kerken. Ik vind dat ook Europa wel degelijk een taak heeft om – als wij dat woord mogen herhalen – bemoedigend op te treden, juist naar die groepen die het buitengewoon moeilijk hebben. En dat geldt dus in feite voor de overgrote meerderheid van de zwarte bevolking in Zuid-Afrika. Daar ben ik het op zichzelf volstrekt mee eens.

Dit kan echter niet betekenen, wanneer bepaalde groepen in de zwarte samenleving in Zuid-Afrika de hoop hebben opgegeven dat nog langs vreedzame weg tot die verandering kan worden gekomen, dat het aan de Europese Gemeenschap is om aan die weg steun te geven. Daar ligt ook het verschil van opvatting. In de gesprekken met, meer in het bijzonder, vertegenwoordigers van ANC en in de contacten met de frontlijnstaten, heb ik duidelijk gemaakt, dat Europa zijn collectieve gewicht juist in de richting van de Zuidafrikaanse regering wenst te gebruiken om te trachten alsnog te bewerken, dat vreedzame oplossingen worden bereikt en dat een gewelddadige omwenteling met het daaruit voortvloeiende bloedbad en de totale ontredde van Zuid-Afrika in zijn geheel wordt voorkomen.

Aan de orde zijn de **stemmingen over vier moties**, ingediend in de UCV over de **derde planperiode ISP, het zesde voortgangsverslag ISP en het vestigingsbeleid rijkdsdiensten**, te weten:

– de motie-Van Noord/Jacobse over beperken van het terugploegen tot

het jaar 1986 (12 831, 15 550, nr. 119);

– de motie-Tommel/Spieker om de jaarlijks voor het ISP beschikbare financiële middelen niet te verminderen (12 831, 15 550, nr. 120);

– de motie-Tommel over de invulling van 725 naar het ISP-gebied te spreiden arbeidsplaatsen (12 831, 15 550, nr. 121);

– de motie-Spieker over de verantwoordelijkheid van de bij het ISP-beleid betrokken departementen voor het uitvoeren van ISP-III (12 831, 15 550, nr. 122).

(Zie UCV 41 van 16 december 1985.)

De **Voorzitter**: Het is mij gebleken, dat deze moties voldoende worden ondersteund.

De heer Tommel heeft mij verzocht de beraadslaging te openen. Ik stel voor, aan dat verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Tommel** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Op 16 december van het afgelopen jaar vond de uitgebreide commissievergadering plaats over de derde planperiode van het Integraal Structuurplan Noorden des Lands. Daarbij is door alle fracties die daarbij aanwezig waren, aandacht besteed aan het project vrouwenvak-school. Ik heb behoefte aan een korte discussie op dit moment, omdat wij op dat moment slechts één termijn hebben gehad voor de gedachtenwisseling met de minister van Onderwijs en Wetenschappen.

De vrouwenvak-school is op zichzelf een belangrijke bijdrage aan bevordering van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Het pakket van opleidingen dat is voorzien (computergebruik, organisatie en management en kleinschalige bedrijfsvoering) sluit uitstekend aan bij de ontwikkeling in het bedrijfsleven, maar ook bij de doelgroep. Die doelgroep is de groep van herintredende vrouwen. Dat beleid sluit dus naadloos aan bij het regeringsbeleid, dat nog geen uur geleden door staatssecretaris mevrouw Kappeyne van de Coppello uiteen is gezet.

De nadruk ligt op het scheppen van mogelijkheden voor herintredende vrouwen en op het pogen, de drempel tot opleidingen zo laag mogelijk te maken voor deze doelgroep. Verleden week zei staatssecretaris Kappeyne van de Coppello in Friesland nog eens nadrukkelijk dat het opleiden niet slechts moet worden gezien in de traditionele vrouwenberoepen, maar juist ook in kansrijke andere sectoren. Van het

Tommel

laatste is in dit geval heel nadrukkelijk sprake.

Het was dan ook niet te verbazen dat werkgevers- en werknemersorganisaties het plan positief hebben beoordeeld. Ik noem hierbij ook dat de drempel voor deelname aan dit onderwijs laag is. Er worden voor iedereen mogelijkheden geschapen. Er is gezorgd voor kinderopvang en er is gezorgd voor overnachtingsmogelijkheden. Het laatste is niet het minst belangrijke, omdat het openbaar vervoer in het noorden van het land in de latere uren bepaald niet al te best is. Dat is overigens veelal ook overdag het geval. Zo zie je maar dat slecht openbaar vervoer op andere punten geld kost.

De Bestuurscommissie Noorden des Lands was ook positief over het project. Daaruit heeft men ook de consequentie getrokken, en wel door mee te willen financieren. Het overleg tussen de bestuurscommissie en de ambtelijke vertegenwoordiging van de regering verliep ook positief. De minister van Onderwijs en Wetenschappen deelde echter mee, geen bijdrage te willen verlenen, omdat vrouwenvak scholen niet in zijn beleid passen. Het is merkwaardig dat de ambtenaren die gemachtigd waren, namens de minister het overleg te voeren, dit kennelijk niet wisten.

Tot welke conclusies leidt dit alles? Vrouwenvak scholen passen zonder enige twijfel in het regeringsbeleid. Zij zijn ook geen novum. Het is dus niet de eerste in het land.

Wie de financiering verzorgt is typisch een Haags probleem. Het kan de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid zijn, die overigens al een aanbod tot gedeeltelijke financiering heeft gedaan. Het kan ook de minister van Onderwijs en Wetenschappen zijn. Het is dus typisch een Haags probleem. Het is een probleem voor de mensen in deze zaal, dus ook voor de mensen achter de regeringstafel. Voor de doelgroep is het van geen enkel belang. Het is gewoon belastinggeld. Het komt er of het komt er niet. Het zal de doelgroep een zorg zijn wie het betaalt. Ik ben geneigd, mij op dit punt bij de doelgroep aan te sluiten. Ik zeg dan ook: bewindslieden, zoek u dat samen maar snel en fijn uit.

De derde conclusie is dat de beslissing snel moet worden genomen, en wel vóór 1 maart a.s. Als de beslissing niet snel wordt genomen,

zal er van een mogelijke start per 1 september geen sprake meer kunnen zijn. Dan is er weer een jaar verloren. Ik zou dat buitengewoon betreuren.

Omdat de vrouwenvak school zo nadrukkelijk past in het regeringsbeleid, heb ik een motie opgesteld, waarin het kabinet wordt uitgenodigd, zo snel mogelijk tot een positief besluit te komen.

Motie

De Voorzitter: Door de leden Tommel en Spieker wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat in het ISP-gebied het initiatief is genomen tot de oprichting van een vrouwenvak school, dat dit initiatief door organisaties van werkgevers en werknemers en door de Bestuurscommissie Noorden des Lands positief is beoordeeld, en dat ook de stuurgroep ISP een positief advies heeft uitgebracht;

van oordeel, dat het terugdringen van de werkloosheid onder vrouwen in het noorden een hoge prioriteit verdient, en dat de vrouwenvak school hieraan een bijdrage kan leveren;

nodigt de regering uit, het tot stand komen van een vrouwenvak school in het ISP-gebied financieel mogelijk te maken,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 124 (12 831, 15 550).

Minister Deetman: Mijnheer de Voorzitter! Mij is tijdens de uitgebreide commissievergadering de vraag gesteld, in hoeverre door het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen een bijdrage zou kunnen worden geleverd aan de instandhouding van de vrouwenvak school. Ik heb toen uiteengezet langs welke lijnen het onderwijsbeleid loopt, hoe wij met voorzieningen werken en welke de mogelijkheden in het kader van de volwasseneneducatie zijn, voor zover die onder mijn verantwoordelijkheid valt.

Ik heb daarbij benadrukt dat het in het totaal van het onderwijsbeleid mogelijk is, aan de desbetreffende regio prioriteit te geven. Dat kan echter niet gebeuren door het creëren van specifieke voorzieningen die wij in het totale beleid niet kennen. Ik heb voorbeelden genoemd

op het punt van het toewijzen van studierichtingen en op het punt van activiteiten die verband houden met de spreiding van rijksdiensten, voor zover betrekking hebbend op Onderwijs en Wetenschappen. Indien men zegt dat men behoefte heeft aan een zeer specifieke school in regio X, Y of Z, dan moet daaraan altijd de vraag voorafgaan, of wij in Nederland in totaliteit zo'n onderwijsvoorziening willen hebben. Je kunt namelijk niet zeggen dat je iets wél in regio X doet, maar niet in regio Y.

Er speelt altijd de vraag naar de toegankelijkheid tot voorzieningen. Op het moment dat je de eerste voorziening toewijst, moet de minister van Onderwijs en Wetenschappen zich afvragen, of hij ook elders die voorzieningen moet creëren, gezien uit het oogpunt van toegankelijkheid tot onderwijsvoorzieningen en een gelijke toedeling van middelen.

Nogmaals, wanneer besloten is om landelijk tot voorzieningen te komen, kunnen prioriteiten worden gesteld. Dat gebeurt ook: het regionale beleid waaraan Onderwijs en Wetenschappen een belangrijke bijdrage levert getuigt ervan. Maar puur incidentele specifieke voorzieningen die tot de regio beperkt zijn, vallen hier niet onder.

Tegen deze achtergrond plaats ik mijn reactie op de motie. Indien de motie zou uitspreken in de richting van Onderwijs en Wetenschappen dat in Nederland gekomen moet worden tot de oprichting van vrouwenvak scholen, dan moet ik de Kamer op dit moment aanvaarding van de motie ontraden. Het beleid dat wij ter zake van de volwasseneneducatie proberen te realiseren is een flexibel geheel van voorzieningen, ook als het gaat om de toetreding tot de arbeidsmarkt.

Binnenkort zal er een nota over worden gepubliceerd. In dat kader is het zeer wel mogelijk prioriteiten aan vrouwen te geven. Maar het ligt niet in het voornemen om specifieke onderwijsvoorzieningen te treffen. Vanuit die invalshoek heb ik een oordeel over de motie gegeven.

De heer **Tommel** (D66): De motie spreekt zich niet uit over het onderwijsbeleid en richt zich ook niet tot de minister van Onderwijs en Wetenschappen, maar tot de regering.

Ik heb nog één vraag overgehouden, een vraag die ik ook in eerste instantie al heb gesteld, namelijk: Als de minister zo duidelijk is over zijn

Tommel

beleid, dat een dergelijke specifieke voorziening niet past in het onderwijs-beleid, hoe is het dan mogelijk dat daarover toch op ambtelijk niveau overeenstemming wordt bereikt, zelfs tot en met een concept-persbericht? Hoe duidelijk is dan dit onderwijsbeleid?

De heer **Van Noord** (CDA): Voorzitter! Het antwoord van de minister van Onderwijs en Wetenschappen is exact hetzelfde als het antwoord dat hij gaf tijdens de uitgebreide commissievergadering, en sluit ook aan bij een eerdere brief die door het ministerie op 14 mei naar de Vaste commissie is verstuurd. Het antwoord heeft mij nu dan ook niet verbaasd.

Niettemin meen ik dat het belang van de vrouwenwakschool zeer nadrukkelijk aanwezig is. De vraag moet dan ook gesteld worden of met behulp van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een weg te vinden is waarlangs het ontbrekende geld toch binnen zou kunnen komen. Het gaat om een bedrag van f 300.000, maar het is de vraag of het volle bedrag nodig is om deze voorziening te kunnen laten doorgaan. Ik meen dat er een dusdanige interpretatie kan worden gegeven, dat een en ander past binnen de bestaande mogelijkheden bij de directie voor de Arbeidsvoorziening, ook wat de fondsen betreft die voorhanden zijn. Ik hoor graag van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid of hij bereid is om, overeenkomstig een verzoek dat hem hedenochtend heeft bereikt vanuit het provinciehuis te Assen, de directeuren van de Arbeidsvoorziening in het noorden van het land te adviseren de mogelijkheden in die richting te onderzoeken.

Minister **De Koning**: Mijnheer de Voorzitter! Sociale Zaken geeft inderdaad ook een bijdrage aan vrouwenwaxscholen, maar per leerlingplaats. De bijdrage is afgestemd op de belangen van de leerling die de opleiding wil gaan volgen. De directeur van het Gewestelijk Arbeidsbureau beoordeelt dan of de opleiding dienstig is om tot herintreding op de arbeidsmarkt te komen. Want het is natuurlijk geen structurele financiering.

De financiering is niet mogelijk vanuit het aanvullende beleid, omdat het aanvullende beleid geen structureel beleid is, maar beleid dat loopt en waarvoor middelen beschikbaar zijn tot eind december 1986. Daar

moet natuurlijk wat aan worden gedaan, maar dat is een ander verhaal, waar we in de loop van dit jaar op terugkomen. Wij hebben nu geen structurele financiering beschikbaar.

Een andere zaak is of er voor 1986 wellicht een bijdrage gegeven kan worden uit de middelen voor het bijzondere regionale beleid, die door de HID's in de provincie worden toegewezen. Ook die bijdrage is eenmalig en die zou ons dus alleen voor 1986 enigermate uit de brand kunnen helpen. Ik weet dat er overleg gaande is om te trachten tot een zekere bezuiniging te komen. De heer Tommel heeft welsprekend het internaat verdedigd. Maar ja, als niet alles kan, moet je soms met iets minder genoegen nemen. Dan zou je moeten bezien of die voorziening absoluut noodzakelijk is om deze school mogelijk te maken.

In die zin kan ik voor 1986 wel zeggen dat er vanuit Sociale Zaken wat gedaan kan worden. Wij moeten zien of dat voldoende is, maar structurele financiering is ook vanuit Sociale Zaken niet mogelijk. De heer Tommel zegt dat de financiering een Haags probleem is. Het is echter niet geheel een Haags probleem. Het betreft de aansluiting vanuit Den Haag op doelgroepen waarvoor activiteiten worden ondernomen.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de stemmingen aanstaande dinsdag te houden.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen over acht moties**, ingediend bij het debat over de **begroting van Financiën voor 1986**, te weten:

- de gewijzigde motie-Kombrink over het BTW-tarief voor voedings- en geneesmiddelen (19 200-IX B, nr. 32);
- de motie-Herfkens/Kombrink over het volume van de exportinkomsten van ontwikkelingslanden (19 200-IX B, nr. 19);
- de motie-Herfkens/Kombrink over instelling van een speciale werkgroep (19 200-IX B, nr. 20);
- de motie-Kombrink over uitvoering van het automatiseringsplan voor de belastingdienst (19 200-IX B, nr. 23);
- de motie-Herfkens c.s. over de Europese monetaire samenwerking (19 200-IX B, nr. 24);

- de motie-Van Iersel/Van Rey over de per 1 januari 1986 voorziene deregulering van de Nederlandse kapitaalmarkt (19 200-IX B, nr. 25);
- de motie-Van Muiden/Van Rey over de voorgenomen uniformering van het BTW-tarief (19 200-IX B, nr. 26);
- de motie-Van Rey/Van Muiden over het BTW-tarief voor levens- en geneesmiddelen (19 200-IX B, nr. 27).

(Zie vergadering van 4 februari 1986.)

De **Voorzitter**: Mij is gevraagd om heropening van de beraadslaging. Ik stel voor, aan dat verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Kombrink** (PvdA): Voorzitter! Ik bemerkte tot mijn schrik dat ik wederom de stemmingen heb doen uitstellen, doordat ik slechts één zin wilde uitspreken. Toen ik vorige week een gewijzigde motie voorkomende op stuk nr. 32 inzake een alternatief voor een uniform BTW-tarief aanhangig maakte, heb ik daarin de term gebruikt 'niet alcoholhoudende dranken'. Informeel is mij te kennen gegeven dat daaronder formeel ook melk valt. Dat was uiteraard niet de bedoeling.

In het licht van de hele discussie is duidelijk dat het vooral gaat om een aantal categorieën frisdranken. Ter toelichting op de motie merk ik op dat het beter is om een en ander aldus te interpreteren dat het gaat om accijnsplichtige, niet-alcoholhoudende dranken. Daarmee meen ik voldoende duidelijk te zijn geweest, zodat er over de bedoeling van de motie bij de regering geen twistpunt kan bestaan.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, aanstaande dinsdag over deze moties te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de **stemming over een motie**, ingediend bij de **interpellatie-Van Rey over garantieprovisie aan de staat**, te weten:

- de motie-Van Rey/Salomons over de beslissing inzake de verhoging van de garantieprovisie (19 400, nr. 1).

(Zie vergadering van 5 februari 1986.)

Voorzitter

De **Voorzitter**: Mij is gevraagd om heropening van de beraadslaging. Ik stel voor, aan dat verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Schartman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Bij de interpellatie op 5 februari jl. over de garantieprovisie zijn opnieuw de argumenten uitgewisseld, zoals ook eerder in de UCV in december is gebeurd. De bezwaren van de regering zijn nog eens duidelijk over het voetlicht gebracht.

In het debat is verwezen naar het niet uitvoeren van de eerste motie-Van Rey, die in december is ingediend. Ook is de nadruk gelegd op wat daarover gezegd en vooral geschreven is. Het kabinet heeft daarbij niet aangegeven wat het met deze motie gaat doen. Alvorens het stemgedrag in onze fractie te bepalen, willen wij graag concreet het oordeel van de regering kennen over de nu voorliggende motie van de VVD en de PvdA, waarin om een heroverweging wordt gevraagd van de reeds genomen maatregel.

Tevens wenst mijn fractie, nu ten tweede male om een beperking van die garantieprovisie wordt gevraagd, vooraf te weten of de regering de motie ook zal uitvoeren indien deze door de Kamer wordt aanvaard.

Minister **Deetman**: Mijnheer de Voorzitter! Omdat de betrokken staatssecretaris elders op deze aardbol vertoeft, heeft hij mij gevraagd om een eventuele vraag over deze motie te beantwoorden. Namens hem deel ik mede dat hij zijn standpunt zoals hij dat ten principale heeft vertolkt tijdens de behandeling van het desbetreffende onderwerp, wil handhaven. Daaraan verbindt hij de conclusie dat de Kamer aanneming van de motie met de meeste klem moet worden ontraden.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, volgende week te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen over 13 moties**, ingediend bij het debat over de **begroting van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur voor 1986**, te weten:

– de motie-Beckers-de Bruijn/Lankhorst over het rapport van het

Octogoonproject Vergrijzing (19 200, nr. 41);

– de motie-Andela-Baur c.s. over het project ondersteuning WAO/AWW-vrouwen (19 200-XVI, nr. 54);

– de motie-Van der Heijden over de uitgaven ten behoeve van (hoog)bejaarden (19 200-XVI, nr. 55);

– de motie-Van der Heijden over voor het verpleeghuis geïndiceerde bewoners van bejaardenoorden (19 200-XVI, nr. 56);

– de motie-Buurmeijer/Van der Heijden over het op regeringsniveau voortzetten van een samenhangend welzijnsbeleid (19 200-XVI, nr. 61);

– de motie-Andela-Baur/Buurmeijer over het algemeen maatschappelijk werk (19 200-XVI, nr. 62);

– de motie-Kamp c.s. over de woontussenvoorzieningen (19 200-XVI, nr. 63);

– de motie-Müller-van Ast over het arbeidsaanbod van verpleegkundigen (19 200-XVI, nr. 83);

– de motie-Müller-van Ast over de vrouwenhulpverlening (19 200-XVI, nr. 84);

– de motie-Mik over de planning van voorzieningen ex art. 18 Wet ziekenhuisvoorzieningen (19 200-XVI, nr. 85);

– de motie-Mik over een dreigend tekort aan verpleegkundigen (19 200-XVI, nr. 86);

– de gewijzigde motie-Terpstra c.s. over medische experimenten op mensen (19 200-XVI, nr. 89);

– de motie-Van Es over de wachttijden bij specialisten (19 200-XVI, nr. 88).

(Zie vergaderingen van 21 november 1985 en 29 januari 1986.)

De **Voorzitter**: Mij is verzocht om heropening van de beraadslaging. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik deel mede dat de motie-Andela-Baur c.s. (19 200-XVI, nr. 54) en de motie-Mik (19 200-XVI, nr. 85) zijn ingetrokken, zodat zij geen onderdeel van de beraadslaging meer uitmaken.

De heer **Worrell** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik spreek nu namens de heer Buurmeijer. De heer Buurmeijer heeft een motie ingediend die hij wil wijzigen. Deze motie komt voor op stuk nr. 61. Er is een vergissing begaan bij het opstellen van het dictum. Natuurlijk dient het in de toekomst om een ministerie te gaan dat voldoende voor zijn taak is toegerust en dat verantwoordelijkheid kan dragen. Het cultuurbeleid van dit

departement zal deze minister in ieder geval tot zijn zorg mogen rekenen. Daarom wil de heer Buurmeijer zijn motie wijzigen. Helaas kon de heer Buurmeijer de aankondigingen van deze wijziging niet zelf verwoorden. Daarom doe ik dat namens hem.

Motie

De **Voorzitter**: De motie-Buurmeijer/Van der Heijden (19 200-XVI, nr. 61) is in die zin gewijzigd, dat aan het dictum wordt toegevoegd: , te zamen met die voor een samenhangend cultuurbeleid,.

Naar mij blijkt, wordt deze gewijzigde motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 107 (19 200-XVI).

Minister **Brinkman**: Mijnheer de Voorzitter! De motie verwoordt heel helder wat in het debat al op weinig tegenspraak stuitte, namelijk dat de eenheid en de samenhang in het departement breder is dan aanvankelijk in de motie werd verondersteld.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, volgende week te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen over negen moties**, ingediend in de UCV over de **delen Kunst en Cultuur van de begroting van WVC voor 1986**, te weten:

– de motie-Niessen/Dijkstal over staatsprijzen (19 200-XVI, nr. 29);

– de motie-Beinema/Evenhuis-van Essen over uitgangspunten van het cultuurbeleid (19 200-XVI, nr. 31);

– de motie-Evenhuis-van Essen c.s. over een afvloeiingsfonds voor dansers (19 200-XVI, nr. 32);

– de motie-Evenhuis-van Essen/Beinema over de Stichting Nederlands Foto Archief (19 200-XVI, nr. 33);

– de motie-Eshuis/Van Es over de samenstelling van adviesraden en -commissies (19 200-XVI, nr. 34);

– de motie-Eshuis c.s. over structurele begrotingsruimte voor specifieke cultuuruitingen (19 200-XVI, nr. 35);

– de motie-Lankhorst c.s. over financiële ondersteuning van Nederlandse kunstproducties en -initiatieven ten behoeve van uitzending door de omroep (19 200-XVI, nr. 36);

– de motie-Dijkstal over naamsvermelding bij kunstprogramma's die door een bedrijf financieel worden

Voorzitter

gesteund (19 200-XVI, nr. 37);
– de motie-Dijkstal over de publieke belangstelling als factor bij beslissingen over subsidiëring van kunst (19 200, nr. 38).

(Zie UCV 25 van 18 november 1985.)

De **Voorzitter**: Het is mij gebleken, dat deze moties voldoende worden ondersteund.

Mij is verzoekt om opening van de beraadslaging. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Op verzoek van de heer Lankhorst stel ik voor, zijn motie (19 200-XVI, nr. 36) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

Mevrouw **Evenhuis-van Essen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Het is mij in de periode dat ik lid van deze Kamer ben, nog nooit overkomen dat een motie al uitgevoerd was voordat erover was gestemd. Dit is nu het geval met motie nr. 32. De minister heeft nog meer gedaan. Hij heeft met veel applaus het bedoelde bedrag, een miljoen, reeds aan het afvloeiingsfonds overgedragen opdat de dansers en danseressen na afloop van hun carrière een nieuwe maatschappelijke start kunnen maken.

Na de enorm vlotte afwikkeling van deze motie, lijkt het mij dat ik niet alleen dankbaar moet zijn voor deze houding van de minister, maar dat ik deze motie ook moet intrekken.

De **Voorzitter**: Aangezien de motie-Evenhuis-van Essen c.s. (19 200-XVI, nr. 32) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

Mevrouw **Evenhuis-van Essen** (CDA): De reactie op motie nr. 33 was ook dermate positief, dat wij menen ook die te moeten intrekken.

De **Voorzitter**: Aangezien de motie-Evenhuis-van Essen/Beinema (19 200-XVI, nr. 33) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, volgende week te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

– de motie-Müller-van Ast over de ziektekostenverzekering voor studerende (18 972, nr. 28);

– de motie-Wallage/Vermeend over het overdragen van werkzaamheden in het kader van de studiefinanciering aan de Raden van Arbeid (19 125, nr. 64);

– de motie-Dees/Lansink over de financiële zelfstandigheid van studerende (19 125, nr. 65);

– de gewijzigde motie-Lankhorst over een studieschuld gerelateerd aan de hoogte van het eigen inkomen (19 125, nr. 70);

– de motie-Lansink over een bijzondere regeling voor buiten de EEG studerende kinderen van buitenlandse werknemers (19 125, nr. 67);

– de motie-Lansink over studerende aan niet-erkende onderwijsinstellingen (19 125, nr. 68).

(Zie vergadering van 6 februari 1986.)

De **Voorzitter**: Op verzoek van een aantal leden heropen ik de beraadslaging.

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Ik had behoefte aan een korte heropening van de beraadslaging omdat wij vanmorgen een zesde nota van wijziging ontvingen, die, naast het gegeven dat het een tegemoetkoming lijkt te zijn aan een aantal wensen die de Kamer geformuleerd heeft, toch ook een groot aantal vragen oproept. Het lijkt mij van belang dat deze vragen beantwoord worden voordat wij beslissen over het amendement van mij op stuk nr. 63, de motie van de heer Lansink op stuk nr. 67 en het amendement van de Partij van de Arbeid, waarin wordt beoogd het gat dat in de studiefinancieringswet wordt geslagen voor een aantal kinderbijslagontvangers, alsnog te dichten.

De toelichting bij deze zesde nota van wijziging is tamelijk summier. Zij geeft geen antwoord op de vele vragen die ik nog heb. Allereerst gaat het mijns inziens om een tijdelijke regeling, namelijk om een overgangsregeling. Ik dacht dat wij in de Kamer uitdrukkelijk gezocht hebben naar een structurele oplossing, omdat het gevaar bestaat dat een groep structureel geen recht op kinderbijslag meer heeft.

Dat zijn bij voorbeeld kinderen die een jaar in het buitenland vertoeven. Die zullen onder deze overgangsregeling vallen. Voorts geldt dit voor 'huishoudkinderen' en, niet in de laatste plaats voor de kinderen van

buitenlandse werknemers. Daarom was het ook zeker begonnen. Van deze groep hebben wij immers geconstateerd dat deze in een vacuüm terecht zou komen, omdat de fiscale lastenafrek die de minister als oplossing aangaf, weinig soelaas zal bieden.

Voor die groep is dus een overgangsregeling getroffen. Overigens is het een regeling waarvan ik het gevoel heb dat deze nogal lang zal duren. Ik heb het even uitgerekend: deze regeling zal 26 jaar van kracht blijven. Mijn eerste concrete vraag is dan ook of het waar is dat deze overgangsregeling beoogt dat kinderen die vóór oktober 1986 geboren zijn de komende 27 jaar nog recht hebben op kinderbijslag, een-, twee- of driemaal, indien zij onder de overige voorwaarden voor recht op kinderbijslag vallen. Dat lijkt mij een heel belangrijk gegeven, omdat dit ook enigszins het karakter van de overgangsregeling aangeeft. Dan volgt de vraag wat er na deze 27 jaar zou moeten gebeuren als deze regeling niet meer van kracht is en deze groep alsnog in het gat valt waarvoor wij in het debat hebben geprobeerd een oplossing te vinden.

Mijn volgende vraag heeft betrekking op de motie van de heer Lansink op stuk nr. 67. Daarin wordt geprobeerd, de regering een regeling te ontlokken voor de groep kinderen in de landen van herkomst, waarvan een van de ouders in Nederland verblijft. Ook voor die groep gaat de overgangsregeling gelden. Kunnen de bewindslieden aangeven wat in hun ogen het verschil is tussen de door hen voorgestelde regeling en de regeling die door de heer Lansink wordt voorgesteld? In hoeverre zijn hiertussen nog gaten? Dezelfde vraag geldt voor mijn amendement. Door amendering van artikel 9 en 72 heb ik nadrukkelijk gevraagd om voor die kinderen die in de landen studeren waarop de wervingsovereenkomst van toepassing is, de studiefinanciering te laten doorgaan. Ook voor die groep had ik in mijn amendement een oplossing bedacht. Ik ben benieuwd of de bewindslieden van mening zijn dat hun voorstel in de nota van wijziging exact dekt wat wij hebben gevraagd. Als dat niet zo is, wat zijn dan de bezwaren tegen de twee andere oplossingen?

Ik laat het amendement van de Partij van de Arbeid even buiten beschouwing, ofschoon daarvoor dezelfde vragen gesteld zouden kunnen worden. Als er bezwaren zijn, welke veranderingen worden dan nu voorgesteld?

Aan orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsvoorstel
Wet op de studiefinanciering (19 125) en van:

Willems

Een andere maar toch wel relevante vraag is de volgende. Er is nogal wat te doen over de toepassing van het woonlandbeginsel in de kinderbijslag-regeling, met name voor de groep waarover het nu gaat, dus kinderen die in het buitenland blijven studeren en waarvoor de kinderbijslag gexporteerd wordt. Tijdens de discussie over toetreding van Portugal en Spanje tot de EG is erover gesproken dat de Nederlandse regering van oordeel is dat het woonland beginsel zou moeten worden ingevoerd, zij het dat dit alleen mogelijk is als de gehele EG een dergelijke maatregel wil.

Als dit gebeurt – en blijkbaar is dit de bedoeling van de regering, er nog van afgezien of de Kamer hieraan haar goedkeuring verleent – betekent het dat de overgangsregeling in ieder geval voor die groep een wassen neus is. Er zal dan nauwelijks nog sprake zijn van kinderbijslag voor die groep.

Er doet zich nog een ander probleem voor. Beide bewindslieden hebben gezegd dat er al een overgangsregeling tot 1 oktober 1988 is. Die regeling geldt namelijk voor de kinderen die voor 1 oktober aanstaande 16 jaar zijn geworden. De bewindslieden zeiden toe ervoor te zorgen dat er voor 1 oktober 1988 een definitieve regeling komt, althans voor die kinderen waar de kinderbijslag voor vervalt en die in de zogenaamde werk/leerprojecten zitten. Ik hoor nu niets meer over deze groep. Komt er geen regeling meer voor die groep? Of komt die regeling er wel en komt die gewoon naast of bovenop de overgangsregeling voor de kinderbijslag. Of blijft deze groep recht houden op kinderbijslag?

Wij hebben het over de groep 'huishoudkinderen' gehad. Wat zal precies het effect van de nota van wijzigingen zijn voor de 'huiskinderen' die nu kinderbijslag ontvangen? De kinderbijslag is, naar ik meen twee jaar geleden gefixeerd voor de boven-achtienjarigen. Dit is gebeurd met het oog op de invoering van een nieuw stelsel van studiefinanciering. 'Huishoudkinderen' en andere kinderen die nu kinderbijslag ontvangen, maar die buiten de regeling voor studiefinanciering zullen vallen, worden getroffen door het gefixeerde kinderbijslagsysteem voor de boven-achtienjarigen. Dit geldt overigens ook voor kinderen die een jaar elders verblijven of voor kinderen die in de wachttijd voor een RWW-

uitkering zitten. Is het de bedoeling om de kinderbijslag weer te ontdoien voor die groep? Dit zou het meest voor de hand liggen, omdat de bevrizing alleen maar voor de overbruggingsperiode tot het nieuwe stelsel van studiefinanciering van kracht zou zijn.

Ik heb nog enkele vragen van geheel andere aard. Ik meen dat de staatssecretaris hierin ook erg geïnteresseerd zal zijn. Wat kost deze nota van wijziging? Een van de belangrijkste argumenten voor het ontraden van onze wijzigingsvoorstellen was, dat zij geld kosten. Het ging er niet om dat zij niet uitvoerbaar waren of iets dergelijks. Ik ben erg benieuwd om welk bedrag het gaat.

Er wordt niets over de omvang van de kosten geschreven, terwijl het om een regeling gaat die 27 jaar van kracht blijft. Het is ook niet duidelijk wat de omvang is van de groep waarop deze regeling betrekking heeft. Ik krijg hier graag duidelijkheid over. Als dit bedrag dan blijkbaar beschikbaar is – dit zou misschien ook voor de uitvoering van onze amendementen te gebruiken zijn – vraag ik mij af waarom dit niet eerder aan de Kamer kon worden gemeld.

Deze nota van wijziging heeft grote gevolgen voor de Raden van Arbeid. Er zouden daar ongeveer 900 banen verdwijnen. Er komt nu een groep van een paar duizend jongeren in een vrij permanente overgangsregeling. Ik ben benieuwd wie dit dan moet uitvoeren. Ook als er geautomatiseerd wordt – wat overigens 600 andere banen kost – zullen hier mensen voor nodig zijn. In hoeverre is deze nota van wijziging onderdeel geweest van het overleg met de bonden over het sociaal statuut en over de gevolgen ervan voor de werkgelegenheid bij de Raden van Arbeid?

Ik ben erg blij dat de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voor deze heropening terug heeft willen komen. Hij ziet ongetwijfeld het belang ervan. Ik maak van de gelegenheid gebruik te verwijzen naar een vraag die ik al in twee eerdere termijnen heb gesteld, maar die nog steeds niet is beantwoord. Deze vraag had betrekking op het ontbreken van adequate voorzieningen in de AAW voor gehandicapten die willen studeren. Ik zal de vraag verder niet herhalen. Ik heb haar al tweemaal uitvoerig gesteld.

De heer **Wallage** (PvdA): Voorzitter! Ik sluit mij aan bij de vragen van collega Willems, voor zover die

betrekking hadden op de financiering van de zesde nota van wijziging. Het blijft een boeiend schouwspel te zien hoe de minister erin slaagt, ondanks het feit dat hij permanent de hand op de knip heeft, via de een of andere manoeuvre iedere keer weer centen op tafel te brengen. Ik hoop nog wat op te steken van die methode.

Ik kom terug op de laatste ronde van onze gedachtenwisseling over de positie van de boven-dertigjarige uitkeringsgerechtigde, die tot dusverre, wanneer hij voltijds hoger onderwijs wilde volgen, kon terugvallen op het bestaande beurzenstelsel, maar die dat, na invoering van deze wet, niet meer kan. Als hij namelijk niet vóór zijn dertigste met de studie is begonnen geldt dat stelsel niet voor hem. Ik heb vastgesteld dat bij een groot deel van de Kamer het gevoel bestond dat voor die groep toch wat moest worden gedaan. Ik heb ook kunnen vaststellen dat de regering ons in de mondelinge gedachtenwisseling op dat punt niet tegemoet wilde komen.

Ik vind het van groot belang dat, in enige samenhang met de invoering van de wet op de studiefinanciering, voor deze groep wat gebeurt. Daarna is namelijk de situatie ontstaan dat deze betrokkenen niet meer voltijds dagonderwijs kunnen volgen. Op het moment dat deze wet wordt ingevoerd gebeurt er dus wat en daarom moeten wij, in samenhang daarmee, een voorziening treffen.

Ik vraag een uitspraak van de Kamer waarin duidelijk wordt gemaakt welke kant wij op willen en waarin open wordt gelaten in welke verhouding dat tussen Sociale Zaken en Onderwijs wordt 'uitgediscussieerd'. Daarvoor zijn talloze varianten te bedenken, maar wij menen dat de regering aan die dringende wens van de Kamer echt tegemoet behoort te komen.

Motie

De **Voorzitter**: Door de leden Wallage, Vermeend, Dales en Groenman wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat door de leeftijds-grens in het wetsvoorstel Studiefinanciering voor uitkeringsgerechtigden, die na hun dertigste voltijds hoger onderwijs willen volgen geen voorziening meer voor handen is, die

Voorzitter

een vergoeding van de kosten van levensonderhoud mogelijk maakt;

overwegende, dat deze groep mensen de mogelijkheid voltijds hoger onderwijs te volgen – gezien de beperkende voorwaarden, die gelden voor het studeren met behoud van uitkering – wordt onthouden;

nodigt de regering uit, nadere voorstellen te doen, hetzij via een wijziging van de WSF, hetzij via een versoepeling van de regels geldende voor het studeren met behoud van uitkering, danwel een combinatie van beide, die het voor uitkeringsgerechtigden na hun dertigste financieel mogelijk maken voltijds hoger onderwijs te volgen;

nodigt de regering uit, binnen twee maanden deze voorstellen aan de Kamer aan te bieden,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 78 (19 125).

De heer **Wallage** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een beroep op de regering doen om, als de Kamer deze motie zou aanvaarden, serieus naar een oplossing te zoeken. Wij zijn dit met elkaar verplicht aan deze groep, voor wie het weer toetreden tot de arbeidsmarkt op het niveau waarop zij hun opleiding al waren begonnen, of waaraan zij toe waren, van het grootste belang is.

De heer **Willems** (PSP): De heer Wallage komt op dit punt nu met een motie. Ik heb hem in het debat, bij interpretatie, al de vraag voorgelegd of het niet in de rede ligt dat wij als Kamer, via amendering bij dit wetsvoorstel inzake de studiefinanciering, hetzij via de Algemene Bijstandswet, een oplossing creëren, een oplossing forceren. Ik heb een amendement ingediend om de leeftijdsgrens te laten vervallen; dan zijn wij van het hele probleem af. Ook andere varianten zijn natuurlijk denkbaar. Met een motie leggen wij de zaak weer tot in het oneindige weg. Wij zijn nu toch met wetswijziging bezig? Daarom kunnen wij nu, via deze wet, toch een oplossing forceren?

De heer **Wallage** (PvdA): Ik meen dat de zaak juist met dat laatste, dat forceren, niet gediend is. Het is volstrekt duidelijk dat de Kamer wil dat er wat gebeurt. De regering heeft

daar, om een aantal redenen, tot dusverre niet voor gekozen. Wij hebben op dit punt dus een verschil van mening. Ik ben ervan overtuigd – als ik een andere mogelijkheid had gezien, dan had ik die aangegrepen – dat bij amendering vanuit de Kamer de kans op een meerderheid beperkt zou zijn, gezien de opstelling van de regering. Ik wil wel gezamenlijk een uiterste poging doen om op een redelijke termijn een beleidswijziging te bewerken.

Collega's die zich mondeling voor die richting hebben uitgesproken, krijgen nu ook de gelegenheid dat waar te maken door vóór deze motie te stemmen. Vervolgens is het de beurt aan de regering om in de komende maanden een oplossing te bedenken. Ik vind dat niet een voor-uitschuiven. Ik heb met opzet een termijn in de motie opgenomen – over de orde van grootte daarvan valt altijd te praten – om duidelijk te maken dat wij echt in de komende maanden tot het doorhakken van knopen moeten komen. Ik had het gevoel tijdens de mondelinge behandeling dat alleen amendering van dit wetsontwerp of van een andere wet uiteindelijk niet tot een werkelijke beleidswijziging van de regering zou leiden. Ik ben erop uit voor deze groep ook wat tot stand te brengen.

De heer **Lansink** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De minister is de Kamer enkele keren tegemoet gekomen met een nota van wijziging. Die nota's waren niet alle technisch van aard; soms hadden ze ook een inhoudelijk karakter. Dat geldt zeker voor de zesde nota van wijziging. Ik wil daarom beginnen met een tegemoetkoming van onze kant. Verschillende malen hebben wij gediscussieerd over het amendement, voorkomend op stuk nr. 39, dat betrekking heeft op de weigerachtige ouders. Dit amendement was zeer ruim geformuleerd.

Alles nog eens overwegend en nadenkend over het ene aspect van de weigerachtigheid op zichzelf, ben ik tot de conclusie gekomen dat het de voorkeur verdient, hier de hardheidsclausule toe te passen. Immers, het dient hierbij te gaan om individuele toetsing en de fractie van het CDA zou niet graag het risico lopen dat men hiermee ergens anders zou uitkomen en dat er aan fraudebestrijding gedaan zou moeten worden. Daarom trek ik het amendement in.

De **Voorzitter**: Aangezien de amendementen-Lansink op stuk nr. 39 zijn ingetrokken, maken zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

Ik maak van de gelegenheid gebruik, de Kamer mee te delen dat ook de amendementen van de heer Dees, voorkomend op de stukken nrs. 41 en 42 zijn ingetrokken en dat de amendementen voorkomend op de stukken nr. 19, sub XI, XVI, XX, XXI en XXVI, nr. 22, sub VI, XI, XV, XVI en XXI, nr. 33, sub XI, XII, XIII, XV, XVII, XX, XXI en XXVI, en nr. 43, sub XIV, zijn vervallen. Al deze amendementen maken geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer **Lansink** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wat betreft het intrekken van amendement nr. 39 merk ik nog op dat er een gelijklopend amendement van de heren Wallage en Vermeend is. Dat amendement blijft natuurlijk op tafel maar met het intrekken van amendement nr. 39 heb ik mijn politieke stellingname duidelijk gemaakt.

De heer **Wallage** (PvdA): Ik vraag mij af, door welke opmerkingen van de minister u bent overtuigd. Zorgvuldig luisterend, heb ik geen argumenten kunnen horen die niet te voren al werden gewogen toen wij beiden met het gelijklopende amendement kwamen, dat erop was gericht, de weigerachtigheid in de wet op te nemen. Wat is nu het doorslaggevend argument geweest, dat u van de minister hebt vernomen, op grond waarvan u tot de conclusie kwam dat het amendement nr. 39 zou moeten worden ingetrokken?

De heer **Lansink** (CDA): Ik heb al over fraudebestrijding gesproken. Ik heb die overtuiging tijdens het debat gekregen; dat kan gebeuren. Zoals wij de minister op een aantal punten hebben overtuigd, kan ook het omgekeerde gebeuren. Welnu, ik ben er vooralsnog van overtuigd dat, wanneer men deze zaak specifiek wettelijk regelt met een bepaling, dit een uitnodiging vormt om te weigeren. Ik ben in die overtuiging nog gesterkt door enkele geluiden, die van buiten dit Huis zijn vernomen. Men heeft mij kenbaar gemaakt, dat deze weg een heel aardige zou zijn.

De heer **Wallage** (PvdA): Dezelfde argumentatie vindt men toch in een folder van het departement van Onderwijs en Wetenschappen, waarin op deze mogelijkheid wordt gewezen? Dit is de bestaande

Lansink

praktijk. In deze folder wordt uiteengezet dat men wellicht, als men aan bepaalde criteria voldoet, voor weigerachtigheid in aanmerking kan komen. Er vindt een individuele toetsing plaats. Daar is dan toch ook de 'route van de weigerachtigheid' gegeven, als men in deze termen wil spreken?

De heer **Lansink** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De bestaande regeling is gebaseerd op de bestaande praktijk van studiefinanciering. De kinderbij-slaggeld, die aan de ouders werden uitgekeerd, maakten hiervan een essentieel onderdeel uit. Hierin is natuurlijk een verandering opgetreden doordat er nu een basisbeurs is.

Verder bestaat nog steeds een ouderafhankelijkheid. Ik heb deze ook als één van de argumenten gezien. Daartegenover houd ik staande dat het wettelijk regelen van een vorm van weigerachtigheid de deur openzet naar misbruik. Ik heb mij op dit punt laten overtuigen door de bewindsman en ik heb het argument daarvoor gegeven.

Rond de toepassing van de hardheidsclausule zal natuurlijk enige 'jurisprudentie' gaan ontstaan. Wij zullen later ongetwijfeld tezamen kunnen vaststellen of mijn voorspelling inderdaad juist is geweest. Zo niet, dan kunnen wij altijd nog tot een aanpassing komen.

De zesde nota van wijziging is feitelijk een verrassing. De heer Willems heeft een aantal vragen gesteld over de financiering, zoals: hoeveel zullen deze wijzigingen kosten en waar komen de middelen vandaan? Door deze nota van wijziging zijn feitelijk twee moties mijnerzijds, namelijk die op stuk nr. 67 en 68, overbodig geworden.

Voor beide gevallen had ik een regeling sui generis bepleit, die uiteraard aanzienlijk korter zou duren dan 27 jaar. Zeker is dat ik, en vele anderen van ons evenmin, de afloop van deze overgangsregeling over 27 jaar niet zullen meemaken. Dat betekent dat wij nog wel enige tijd hebben om te kijken of wij aan de wet op de erkende onderwijsstellingen iets kunnen doen. Ook kunnen wij bezien of wij een betere regeling kunnen maken voor de kinderen van buitenlandse werknemers die voorlopig nog in het thuisland verblijven.

Ik ben de minister erkentelijk voor de nota van wijziging, met de verlenging van de overgangsregeling.

De nota is verrassend, niet orthodox, misschien een tikkeltje pragmatisch, maar in ieder geval beter dan hetgeen in de moties is vastgelegd. Ik trek daarom beide moties in.

De **Voorzitter**: Aangezien de motie-Lansink c.s. (19 125, nr. 67) en de motie-Lansink c.s. (19 125, nr. 68) zijn ingetrokken, maken zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer **Lansink** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik maak nog een enkele opmerking over de zesde nota van wijziging. Het spreekt vanzelf, dat er een druk op het geheel is. Misschien moet er nog iets anders, iets beters, gebeuren. Wij hebben echter om de vijf jaar, als de evaluatiebepaling moet worden uitgevoerd, de tijd om te bekijken hoe de gang van zaken is. Ik ben de minister erkentelijk voor de nota van wijziging.

Collega Wallage heeft een motie ingediend over de 30-plussers, althans over het studeren met behoud van uitkering. Met betrekking tot die motie heb ik een enkele vraag. Ik deel de kritiek van collega Willems inzake de Wet op de studiefinanciering, die in de motie voorkomt. Er staat dat daarvan moet worden uitgegaan, dan wel van een andere regeling, dan wel van een combinatie.

Zowel de combinatie als de Wet op de studiefinanciering zelf is nu aan de orde. Het is dan beter, nu bij amendement een regeling te treffen. Ik heb er echter zelf voor gepleit, niet geforceerd zaken te doen als dat niet waar te maken is. In dat verband heb ik nog een vraag aan de heer Wallage over de termijn van twee maanden in de motie. Is die termijn gekozen omdat wij over niet al te lange tijd verkiezingen hebben? Zit er iets anders achter?

De heer **Wallage** (PvdA): Het lijkt mij een probleem dat al zo lang bekend is, dat het ongeveer in een periode van twee maanden kan worden opgelost. Ik heb echter direct al gezegd, dat het niet om een of twee maanden gaat. Er moet wel een regeling zijn in relatie tot de Wet op de studiefinanciering. Je kunt dan zelf uitrekenen, hoe groot de speling ongeveer is. Mijn indruk is dat, als men wil, een oplossing technisch binnen twee maanden mogelijk is. Ik sta echter open voor suggesties als de termijn langer blijkt te moeten zijn.

De heer **Lansink** (CDA): Voorzitter! Ik sluit af met de opmerking, dat de intentie van de motie, iets doen in deze sfeer, mij aanspreekt. Dat zal al duidelijk zijn uit hetgeen ik eerder heb opgemerkt. Ik wil wel graag weten of de motie enige kans maakt om tijdig uitgevoerd te worden. Ik wacht graag het oordeel van de bewindslieden erover af.

Minister **Deetman**: Mijnheer de Voorzitter! Ik begin met de vragen van de heer Willems, die ik niet alle zal beantwoorden. Sommige zullen straks door de staatssecretaris worden beantwoord.

Met de zesde nota van wijziging, die gisteren is ingediend, wordt beoogd, tegemoet te komen aan de wensen die in de Kamer zijn geuit met betrekking tot de groepen die tussen ka en schip zouden vallen. Het voorstel dat is gedaan sluit natuurlijk niet aan bij het amendement dat de heer Willems heeft ingediend, inzake kinderen van buitenlandse werknemers en het toepasselijk zijn van de Wet op de studiefinanciering. Hadden wij daarvoor geopteerd, dan zou er waarschijnlijk geen nota van wijziging zijn ingediend. Wij hadden de Kamer dan laten weten, dat aanneming van het amendement niet bezwaarlijk zou zijn. Dat amendement is echter wel bezwaarlijk. Wij hebben daar uitvoerig over gesproken. De heer Willems vraagt naar de bekende weg.

Budgettair kan de Wet op de studiefinanciering er niet voor worden gebruikt. Nu geldt de kinderbijslag en straks de studiefinanciering, maar financieel sluiten die niet op elkaar aan. De studiefinanciering is het meerdere van de bestaande regeling in de sfeer van de kinderbijslag. De zaak komt budgettair niet neutraal rond.

Over de financiering hebben wij gezegd, dat ten behoeve van degenen die tussen ka en schip vallen een aftrek in de sfeer van de belastingen zou gelden. In verband daarmee zou een bedrag voor kinderbijslag voor boven-18-jarigen worden overgeboekt naar Financiën, om fiscale aftrek mogelijk te maken. Door de nota van wijziging die is ingediend, zal de fiscale aftrek in aanmerkelijk beperkte mate of in een aantal gevallen zelfs in het geheel niet meer van toepassing zijn, om de simpele reden dat er betaling van kinderbijslag plaatsvindt. De fiscale aftrek wordt belangrijk ingeperkt of komt voor sommigen zelfs geheel te vervallen. Zo is een budgettaire

Deetman

neutraliteit verwezenlijkt. Wij hebben daarover al uitvoerig gesproken.

De voorgestelde regeling heeft een tijdelijk en niet een structureel karakter. De werkingsduur is 27 jaar. Ik moet er echter de kanttekening bij maken dat degenen, die geboren worden nadat de wet in werking is getreden, na het bereiken van de 18-jarige leeftijd geen recht meer hebben op de kinderbijslag. Voor deze mensen kan er derhalve op dat tijdstip een probleem ontstaan.

De heer **Wallage** (PvdA): Als een regeling met een werkingsduur van 27 jaar niet structureel is, wat is dan bij benadering wel structureel in de visie van de minister?

De heer **Deetman**: Ik had die vraag verwacht. Op dit punt verkeert de minister van Onderwijs en Wetenschappen na de nodige onderhandelingen in de afgelopen jaren in een zeer bijzondere situatie. Zo duurt het overgangsrecht van de HOS ook zeer lang. Op dat punt zijn afspraken gemaakt voor een zeer lange periode. Het beleid wordt derhalve gekenmerkt door een visie op lange termijn.

Ik meen, dat ik hiermee de vragen van de heer Willems heb beantwoord.

De heer **Willems** (PSP): De minister is nog niet ingezet op het bedrag dat ermee is gemoeid.

Minister **Deetman**: Dat bedrag is al vele malen aan de orde geweest tijdens de mondelinge behandeling. Ik meen dat een bedrag van ongeveer 75 mln. is gereserveerd voor de fiscale aftrek. In een nota van wijziging hebben wij aangegeven dat in verband met een verruiming van het werkingsgebied tot andere Westeuropese landen de mogelijkheid tot fiscale aftrek wordt beperkt.

Er vindt als het ware een terugboeking plaats. Men moet mij niet naar exacte bedragen vragen, maar het valt binnen de grenzen. Geraamd is wat wij nu aan kinderbijslag betalen en wat straks via de fiscale lastenaftrek kan terugkomen. Die gelden hebben wij dus niet ingezet voor de financiering van de wettelijke studiefinancieringsregeling. Er is als het ware sprake van communicerende vaten: Als het ene omhoog gaat, daalt het andere.

De heer **Wallage** (PvdA): Bij alle andere wijzigingsvoorstellen wordt de dekking nader geadstrueerd. Zou dat in dit geval ook niet even zwart op wit moeten worden gezet? De

minister geeft nu zijn filosofie weer, maar....

Minister **Deetman**: Nee, dit is geen filosofie. Wij hebben de methodiek een en andermaal in de Kamer besproken. Wij hebben uitvoerig gesproken over de mensen die tussen wal en schip dreigden te vallen. Daarvoor is een fiscale lasten-aftrek geïntroduceerd en daarvoor zouden enkele tientallen miljoenen worden overgeheveld naar Financiën. Er zat geen bezuinigings-element in. De gelden voor degenen die tussen wal en schip vallen en waarvoor nu kinderbijslag wordt betaald zouden niet wegvloeien in de sfeer van de studiefinanciering.

Als niets zou worden gedaan, zouden sommigen van de fiscale lasten-aftrek meer profijt hebben dan thans het geval is. Dat komt dus straks anders te liggen. De kritiek was dat hier werkzame buitenlandse werknemers met kinderen in Marokko en Turkije erbij zouden inschieten als zij geen of onvoldoende gebruik zouden kunnen maken van de buitengewone lasten-aftrek. Welnu, daartoe is een aanvullende voorziening in het leven geroepen. Wat houdt die voorziening in? Geen belastingaftrek, maar doorbetaling van de kinderbijslag.

De heer **Wallage** (PvdA): Dat begrijp ik best. De minister heeft het zojuist ook al gezegd. Het gaat mij erom dat de dekking van de kosten van een wijzigingsvoorstel gewoon even zwart op wit komt te staan. Zo simpel is dat en ik vraag de minister de Kamer die informatie te verstrekken, zoals dat hoort.

Minister **Deetman**: Ik zal mijn best doen, maar ik weet niet of dat voor donderdag kan. Gezien de uitvoerige discussies die wij op dit punt hebben gehad, lijkt mij die informatie overigens niet erg relevant voor de besluitvorming. Op de dekking kom ik straks nog terug in verband met de motie van de heer Wallage.

De heer Wallage heeft een motie ingediend betreffende de boven-dertigjarigen. De reden die de heer Wallage gaf voor de periode van twee maanden – het mocht van hem ook drie maanden worden, daar was hij soepel in – is niet relevant, want de wettelijke regeling houdt in dat degenen die studeren op het moment dat de wet van kracht wordt, hun studie kunnen voltooien. Bij de voorlaatste nota van wijzigingen was aan de orde, en dat geldt ook voor

deze groep, dat degenen die hun studie voor hun dertigste zijn aangevangen en – maar dat geldt uiteraard voor het totale overgangsrecht – onafgebroken studeren, die studie ook na hun dertigste nog kunnen voltooien.

Er zijn dus twee zaken in het geding. Allereerst is er de nota van wijziging. Het is niet zo dat de grens bij dertig jaar is gelegd... punt uit. Men mag de studie voltooien als men voor het dertigste jaar is begonnen. Dat was een belangrijke tegemoetkoming aan de Kamer. Wij zijn gestart met 27 jaar. Dat is later 30 jaar geworden. Dat betekent in feite dat iemand die voor zijn dertigste jaar met een studie start, nog een lange tijd na die leeftijd de gelegenheid heeft om die studie te voltooien. Los daarvan creert het overgangsrecht op dit punt geen problemen. Er is dus geen noodzaak voor de periode van twee maanden.

Maar dan is er ook nog de zaak zelve. Ik heb al uiteengezet dat er een budgettair probleem is, waar het gaat om de studiefinanciering. De desbetreffende cijfers zijn al een en andermaal genoemd. Wanneer wij doen wat de heer Wallage bepleit, wordt de doelgroep aanmerkelijk groter.

Daarbij moet nog worden gezien of de 70 à 72 mln. extra kosten die ik noemde, wel relevant zijn. Wanneer de reikwijdte zoveel groter wordt gemaakt, komt de ouderonafhankelijkheid weer ter discussie. In tweede termijn hebben wij daarover een debat gehad. Het betekent dat de bedragen aanmerkelijk hoger worden. Wanneer je in een motie zegt dat er wat voor de boven-dertigjarigen moet gebeuren in de sfeer van de studiefinanciering, houdt dat niet in dat het financiële probleem, zoals ik dat bij de behandeling van het wetsvoorstel aangaf, verandert. Dat probleem blijft in volle omvang bestaan. Vanuit die invalshoek bezien, kan ik de Kamer slechts met de meeste klem aanbevelen, deze motie niet aan te nemen.

De heer Lansink heeft een aantal moties en amendementen ingetrokken. Daar ben ik hem zeer erkentelijk voor. Ik wil nog even ingaan op het punt van de weigerachtigheid. Ik ben hem er dankbaar voor dat hij zich op dit punt heeft willen laten overtuigen. Er moet echter niet het misverstand ontstaan – de heer Wallage doelde daarop – dat er een folder is met daarin allerlei criteria, die wij nu trachten vast te leggen in de wet. Dat

Deetman

is niet wat de weigerachtigheidsregeling inhoudt.

Met betrekking tot het kunnen doen gelden van recht op studiefinanciering is een aantal punten genoemd. Als je daaraan voldoet, kun je mogelijk in aanmerking komen voor studiefinanciering. Voldoe je daar niet aan, dan kom je überhaupt niet in aanmerking. Daarna begint de individuele toetsing. Daarom heb ik gezegd dat dit soort zaken alleen door toepassing van de hardheidsclausule kan worden opgelost.

Met andere woorden, je moet eerst voldoen aan een aantal criteria. Doe je dat niet, dan behoeft je er überhaupt niet aan te beginnen. Voldoe je aan die criteria, dan begint het pas. Dat is de kern van de zaak. De toetsing is individueel, met gebruikmaking van de hardheidsclausule. Ik had er behoefte aan, dit nog eens te zeggen, omdat men anders zou denken dat er geen aansluiting is tussen de wet en het nu gevoerde beleid. Ik heb al uiteengezet dat dit beleid ook onder de vigeur van de nieuwe wet volledig zal worden voortgezet.

Staatssecretaris De Graaf: Mijnheer de Voorzitter! De minister is al ingegaan op de duur van de in de nota van wijziging voorgestelde overgangsregeling.

De heer Willems vestigde de aandacht op de problematiek inzake het woonlandbeginsel en de toetreding van Spanje tot de Europese Gemeenschap. Wat Nederland betreft, ontstaan er geen problemen. Voor Spanje is er inderdaad in een overgangsregeling voorzien: kinderbijslag op basis van het woonlandbeginsel. Dat heeft voor de Spaanse kinderen echter geen gevolgen, voor zover het gaat om Spanjaarden die in Nederland werken. Immers, bij de AKW geldt het werklandbeginsel. Zolang de AKW op dat punt niet is veranderd, is er geen enkel gevolg voor de kinderen die in Spanje wonen. De overgangsregeling is dus echt geen wassen neus.

De overgangsregeling, zoals die nu in de nota van wijziging is opgenomen, heeft betrekking op alle categorieën, dus ook op die van 18 jaar en ouder die in de zogeheten werk- en leerprojecten zitten. Ook in die zin geldt dezelfde overgangsmaatregel voor dezelfde tijd. Dat geldt evenzeer voor de huishoudkinderen.

Wat dat betreft, dekt deze overgangsregeling alle betrokken categorieën. Dit betekent waarschijnlijk

ook dat wij geen nadere voorzieningen behoeven te treffen voor degenen die in de leer- en werkprojecten zitten, wat aanvankelijk wel nodig was in oktober 1988, tenzij wij op grond van andere overwegingen die categorie jongeren op de een of andere manier een inkomensgarantie geven, buiten de kinderbijslag om. Er ligt dan een voorziening voor. Op die grond komt er dan eventueel een einde aan die regeling. Nu is de pijn daar dus ook verzacht vanwege het doorlopen van deze overgangsregeling ten behoeve van die categorieën. Nogmaals, dit geldt evenzeer voor de huishoudkinderen.

De heer Willems heeft vervolgens gevraagd hoe het zit met de huishoudkinderen en de leeftijdsafhankelijkheid van de kinderbijslag, die is geïntroduceerd. Die leeftijdsafhankelijkheid betreft een kostenneutrale regeling binnen de kinderbijslag en die geldt voor kinderen van 0 tot 6, 6 tot 12 en 12 tot 18 jaar. Voor de kinderen van 18 jaar en ouder is er in dat opzicht niets veranderd, ook nu niet. De regeling die indertijd is getroffen duurt op dezelfde manier voort, ook voor de huishoudkinderen.

De heer Willems (PSP): Mijn vraag had een iets andere strekking. Ik heb gezegd dat de kinderbijslag voor de boven-18-jarigen bevroren is in afwachting van de studiefinancieringsregeling. Nu blijkt die kinderbijslag voor de boven-18-jarigen voor een beperkte categorie van kracht te blijven, en wel nog 27 jaar. Het is de vraag of die bevroering dan nog wel reëel is; moet dat niet ontdooid worden met ingang van 1 oktober 1986? Anders blijft de kinderbijslag in de komende 27 jaar enorm achter bij de ontwikkeling van de prijsindex. Dat is toch nooit de bedoeling geweest van de bevroering van de kinderbijslag?

Staatssecretaris De Graaf: De kinderbijslag is voor deze categorieën niet bevroren, maar gelijk gebleven. Voor de categorie van 18 jaar en ouder is de kinderbijslag dus gefixeerd op het bedrag dat toen gold. Voor hen geldt de toeslag dan ook niet voor de 12- tot 18-jarigen. Voor het overige wordt de kinderbijslag voor deze categorieën op de normale wijze geïndexeerd; die volgt dus de loonindex.

De heer Willems (PSP): Dan zal de staatssecretaris moeten nagaan, of de toeslag die wel voor een 16- 17-jarige geldt – die heeft nu een hogere kinderbijslag dan de 18-jarige en

ouder – ook niet geïntroduceerd moet worden en van toepassing verklaard op de categorie waarover wij het nu hebben. Het gaat om een kleine groep. Toch vind ik het gek dat er in de komende 26 jaar een lager kinderbijslagbedrag voor die groep gaat gelden. Dat was weliswaar acceptabel gedurende één à twee jaar om de periode tot de studiefinancieringsregeling te overbruggen, maar het is wel gek voor een structurele overgangsregeling, om deze paradox maar eens te gebruiken.

Staatssecretaris De Graaf: Ik heb geen plannen in die richting. Natuurlijk denken wij altijd na, ook over dit soort zaken. Ik herhaal dat er geen plannen zijn om deze kinderbijslagen in die zin te veranderen.

De minister heeft al gesproken over de kosten. De gevolgen van de overgangsregeling voor de raden van arbeid zijn, wat het personeel betreft, positief. Dit is alleen zeer marginaal. Als men mij vraagt in welke mate precies, zou ik niet kunnen antwoorden. Het gaat echter om beduidend minder mensen die daardoor hun werk kunnen behouden dan er aan arbeidsplaatsen verloren gaat bij de raden van arbeid. Het is echter altijd een klein plukje in positieve zin.

Het overleg met de bonden over het sociaal statuut is inmiddels afgerond. Dit heeft overigens niet alleen betrekking op de gevolgen van de veranderingen in de studiefinanciering, maar ook op de automatisering. Bij dat overleg is uiteraard geen rekening gehouden met de overgangsregeling die nu op tafel ligt. Dat is en blijft echter een marginale zaak.

De heer Willems heeft gezegd, dat ik nog steeds niet heb gereageerd op zijn kritische opmerkingen over de gehandicapte studerende in het kader van de AAW. De minister heeft vanuit het studie-oogpunt daarover wel een aantal opmerkingen gemaakt. Het is mij niet bekend, dat er specifieke problemen zijn voor studerende gehandicapten als het gaat om het zich beroepen op voorzieningen in het kader van de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet. Die waren er wel een tijdje in een aantal situaties.

Men weet, dat ik daarvoor indertijd een overgangsregeling heb getroffen om te voorkomen, dat men erop achteruitging. Het ging toen vooral om de vervoerskosten voor degenen die onderwijs volgden in een bepaalde situatie. Die regeling is inmiddels structureel geworden. Uit het betoog

De Graaf

van de heer Willems is mij ook niet gebleken, op welke punten er op dit moment specifieke problemen zouden bestaan met betrekking tot de toepassing van de voorzieningen in het kader van de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet, als het gaat om studerenden. Hij heeft bij mijn weten ook niet aangegeven waar zich dat zou voordoen en in welke situaties.

De minister heeft al gereageerd op de motie van de heer Wallage, vanuit de invalshoek van de studiefinanciering. In die zin heeft hij aanvaarding van de motie met klem ontraden. Vanuit de andere invalshoek, het studeren met behoud van uitkering, wil ik ten minste met dezelfde klem aanvaarding van de motie ontraden. Ik verwijs daarvoor naar argumenten die ik in een eerdere ronde in de Kamer heb gebruikt.

De heer **Wallage** (PvdA): Ik zou nog kort de gelegenheid willen krijgen het woord te voeren, omdat de minister van Onderwijs en Wetenschappen de Kamer niet juist heeft geïnformeerd over mijn motie. Ik wil hierop kort commentaar geven.

De **Voorzitter**: Hoe weet u dat?

De heer **Wallage** (PvdA): Omdat ik de cijfers kennelijk iets beter in mijn hoofd heb. Ik wil de gelegenheid hebben, die nog één keer duidelijk voor te leggen, zodat daarover geen misverstand bestaat.

De **Voorzitter**: U kunt dan toch uw standpunt bepalen?

De heer **Wallage** (PvdA): Het gaat mij erom, dat de collega's hun standpunt over de motie moeten kunnen bepalen. Zij moeten kunnen beoordelen of een argument van de minister wel of niet klopt.

De **Voorzitter**: Kan dat binnen een minuut?

De heer **Wallage** (PvdA): Ik zal dat proberen.

De **Voorzitter**: Ga uw gang.

De heer **Wallage** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Het bedrag van 72 miljoen, dat de minister noemde, slaat niet op de uitkeringsgerechtigden, maar op de totale categorie van boven-30-jarigen. Het mag dus niet op die manier worden gebruikt ten opzichte van deze motie.

Het argument van de koppeling aan de invoering van het stelsel is wel relevant. De betrokkenen boven de 30 jaar verliezen namelijk een

mogelijkheid die zij in het oude stelsel wel hebben. Dat oude stelsel is weg op het moment dat je het nieuwe invoert. In die zin is het dus wel relevant.

De opmerking van de minister dat de motie niet ter zake zou doen, omdat de overgangsregeling zo soepel was, is niet correct. Het gaat juist om degenen die zo oud zijn dat zij van de overgangsregeling geen gebruik kunnen maken, namelijk degenen die nu al ouder zijn dan 30 jaar en die door het vervallen van de mogelijkheid van beroep op de bestaande studiefinancieringsregeling opgesloten raken in de voorwaarden die gelden voor het studeren met behoud van uitkering.

Daarom is dus mijn motie van grote betekenis.

Minister **Deetman**: Mijnheer de Voorzitter! Mijn opmerking over het overgangsrecht sloeg op de opmerking van de heer Wallage over de twee maanden. Dat staat niet in de motie. Ik ben daarin duidelijk geweest.

Wat degenen die nu studeren betreft heb ik gezegd, dat zij hun studie kunnen voltooien. Ik heb niet iets anders beweerd. Degenen die nu studeren kunnen hun opleiding voltooien. Ik denk dat ook dit juist is en dat ik daar terecht op heb gewezen.

Vervolgens is er de kwestie van de f 72 miljoen. Ik herhaal wat ik in tweede termijn heb gezegd. De heer Wallage heeft een aantal doelgroepen genoemd. Verschillende van die doelgroepen kom ik ook nu weer tegen. Ik heb in tweede termijn betoogd dat je met betrekking tot de bebakening van de doelgroepen kunt redeneren naar de maximale groep van boven-30-jarigen, maar ook naar een beperkter aantal. Tegen deze achtergrond heb ik duidelijk gemaakt – ik heb in tweede termijn daarvoor een aantal overwegingen gegeven – dat ik het prefereer om een leeftijdsgrens te hanteren.

Op het moment dat je geen leeftijdsgrens hanteert, doch groepen gaat onderscheiden, kom je in de wegingssituatie van de individuele betrokkene terecht. Dan moet je de vraag beantwoorden of die persoon wel of niet mag studeren. Daarbij vallen nog de nodige kanttekeningen te plaatsen. Vandaar dat voor de studiefinanciering een zo rechtvaardig en billijk mogelijke regeling is gevonden in het stellen van de leeftijdsgrens. Ik handhaaf dan ook datgene wat ik zoëven heb gezegd.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: De stemmingen zullen dus donderdag na de lunchpauze plaatsvinden.

Ik geef gelegenheid tot het afleggen van **stemverklaringen** over de onderwerpen, waarover zojuist is gestemd.

Ontwikkelingssamenwerking

De heer **Van Muiden** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Mijn collega Aarts heeft het gebouw moeten verlaten wegens dringende verplichtingen elders. Vandaar dat ik in zijn plaats een stemverklaring zal afleggen over de motie-Herfkens/Knol (19 200-V, nr. 20).

Tijdens de algemene politieke en financiële beschouwingen, die in oktober van het vorige jaar zijn gehouden, heeft onze fractie een duidelijk standpunt ingenomen met betrekking tot mogelijke financiële aanspraken die nog kunnen voortvloeien uit het zogenaamde stuwmeer van in het verleden aangegane verplichtingen.

Onzerzijds is toen vastgesteld dat deze aanspraken niet zouden mogen leiden tot hogere kasuitgaven in 1986 boven de reeds aanzienlijk verhoogde begroting voor Ontwikkelingssamenwerking voor 1986 en dat deze zaak geregeld diende te worden in het regeerakkoord voor de periode 1986-1990. Over dat akkoord zal een nieuw gekozen Kamer moeten oordelen.

Wij hebben dan ook op dit moment, bij een stemming over de begroting voor 1986, geen behoefte aan een motie als de onderhavige. Zij is niet veel meer dan een weinig omliggende verklaring, waaraan de huidige regering geen boodschap behoeft te hebben. De motie vraagt ook niets van de regering. Zij is in hoge mate prematuur en als zodanig een slag in de lucht. Dat is de reden dat wij tegen de motie hebben gestemd. Dit houdt overigens geenszins in dat hiermee de stuwmeerproblematiek uit de wereld zou zijn.

Interdepartementaal welzijnsbeleid

Mevrouw **Kamp** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De fractie van de VVD heeft gestemd tegen de motie die voorkomt op stuk 19 219 nr. 4, omdat de regering tijdens het debat heeft toegezegd dat het in de motie genoemde rapport en het regeringsstandpunt zo spoedig mogelijk aan de Kamer zullen worden aangeboden. Vandaar dat deze motie naar onze mening overbodig is.

Voorzitter

Herstructurering landelijke organisaties

Mevrouw **Kamp** (VVD): Voorzitter! De VVD-fractie heeft gestemd tegen de moties, voorkomend op de stukken nrs. 20 en 21 voorkomen onder nr. 18047, omdat de regering in het debat toezeggingen heeft gedaan ten aanzien van hetgeen in beide moties werd gevraagd. Derhalve zijn voor ons beide moties overbodig.

Lomé-overeenkomst

De heer **Tommel** (D'66): Voorzitter! Bij de schriftelijk voorbereiding van het Lomé-verdrag is al duidelijk geworden dat wat de motie van de heer Van der Toorn vraagt op stuk nr. 19 133, nr. 9, reeds door de regering is toegezegd. De motie is dan ook een volmaakt voorbeeld van een overbodige motie. Wij hebben er desondanks niet tegen willen stemmen, omdat wij het met de intentie eens waren, zoals iedereen het met diezelfde intentie eens was.

Mevrouw **Herkens** (PvdA): Voorzitter! De PvdA-fractie sluit zich graag aan bij de stemverklaring van de heer Tommel. Het is procedureel volstrekt onzin om de stemming over een motie door te zetten als tevoren al volstrekt duidelijk is dat de regering het gewenste standpunt als had ingenomen voordat de motie was ingediend.

Wij hopen dat dit de commissie onderzoek werkwijze ertoe zal brengen maatregelen voor te stellen waardoor dit soort belachelijke moties niet meer kan worden doorgezet. Dat de motie in stemming kwam was met name ook bevreemdend waar de heer Van der Toorn in zijn interventie in tweede termijn had toegezegd zijn motie op dit punt te zullen aanscherpen.

De **Voorzitter**: Gaat u niet polemiseren, zeker niet waar de heer Van der Toorn niet eens bij is.

Verbredingsbeleid

De heer **Tommel** (D'66): Mijnheer Voorzitter! Wij hebben tegen de motie-Herkens op stuk nr. 10 gestemd, hoewel wij ook de nodige vraagtekens zetten bij het verbredingsbeleid. Wij hebben echter het gevoel dat pas een goede evaluatie mogelijk is – waarom ook in de motie wordt gevraagd – als je het een tijdje lang een kans hebt gegeven. Dat is het probleem waar wij mee zitten: wij willen het inderdaad een tijdje lang een kans geven. Daarom hebben wij

met enige aarzeling uiteindelijk tegen deze motie gestemd.

Tropisch hout

De heer **Tommel** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Het verdrag inzake tropisch hout kent twee effecten die elkaar tegenwerken. Het eerste effect is dat het voor een aantal ontwikkelingslanden van belang is om de nodige inkomsten te krijgen uit de verkoop van tropisch hout. Het tweede effect, de keerzijde van de medaille, is, dat het winnen van tropisch hout gepaard gaat met een geweldige kaalslag van het tropisch regenwoud. Dit is een lange-termijneffect, dat op den duur het eerste effect overschaduwt.

Wij hebben daarom na ampel beraad dit laatste effect laten prevaleren bij onze besluitvorming. Wij vinden dat het tropisch regenwoud toch een wat betere bescherming behoeft. Daarom hebben wij als signaal tegen het verdrag gestemd.

De vergadering wordt van 17.50 uur tot 19.30 uur geschorst.

Aan de orde is de behandeling van het wetsvoorstel **Internationale bijstandsverlening bij de heffing van belastingen (18852)**.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **De Grave** (VVD): Voorzitter! De VVD-fractie is blij met de behandeling vandaag van wetsontwerp 18852 inzake de internationale bijstandsverlening bij de heffing van belastingen. Zowel vanuit een oogpunt van de bescherming van de belangen van de betrokken belastingplichtige, als vanuit een oogpunt van een adequate uitvoering van de in 1977 overeengekomen EG-richtlijn, is het goed dat de huidige op artikel 67, lid 2, van de Algemene wet inzake rijksbelastingen gebaseerde praktijk een eigen wettelijke regeling krijgt.

Overigens is het een knappe prestatie, beide elementen, namelijk rechtsbescherming van de belastingplichtige en adequate fraudebestrijding, op een evenwichtige en effectieve wijze in één wetsontwerp te verenigen. De staatssecretaris en de ambtenaren die hem daarbij terzijde hebben gestaan, verdienen daarvoor lof. Dat mijn fractie ondanks deze

waardering toch nog de behoefte heeft, op een aantal zaken nader in te gaan, is dan ook meer een kwestie van de 'finishing touch'.

In artikel 5 wordt de meldingsplicht en het beroepsrecht geregeld. De VVD-fractie steunt de regering in de gedachte dat verstrekking van inlichtingen aan een buitenlandse autoriteit over een Nederlandse belastingplichtige, in het algemeen niet dient plaats te vinden dan nadat de betrokkene is geïnformeerd en hem gedurende een redelijke termijn de gelegenheid is geboden het oordeel van de rechter in te roepen.

Het is lofwaardig dat de regering dit voorstelt, hoewel de EG-richtlijn ter zake van een dergelijke meldingsregeling niet kent. Het is ook begrijpelijk dat op deze algemene regel een uitzondering wordt gemaakt bij het vermoeden van ernstige fraude. Immers, de snelheid waarmee moet worden gehandeld, kan dan op gespannen voet komen te staan met de veelal langdurige periode die een eventuele beroepsprocedure in beslag kan nemen.

Terecht stelt de regering dan ook in artikel 5, lid 5, voor dat bij dringende redenen de informatie aan de buitenlandse fiscale autoriteit kan worden verstrekt, zonder dat ex ante een beroepsprocedure mogelijk is. Omdat de meldingsplicht wel blijft bestaan, blijft ex post rechterlijke toetsing mogelijk. Op basis van het leerstuk van de onrechtmatige overheidsdaad kan dan eventueel schadevergoeding plaatsvinden. Daarmee vormt de meldingsplicht tevens een rem voor de Nederlandse fiscale autoriteiten om te snel artikel 5, lid 3, van de voorgestelde wet in te roepen.

Derhalve steunt de VVD-fractie de regering als het gaat om de gedachte, ook bij vermoedens van ernstige fraude, de betrokkene te informeren dat bepaalde gegevens hem betreffende, aan de buitenlandse fiscale autoriteiten zijn verschaft. De vraag is echter of deze melding direct na het verstrekken van deze gegevens aan het buitenland moet plaatsvinden.

Is hierbij geen sprake van een al te grote service, indien er vermoedelijk sprake is van ernstige fraude? Bovendien komt de vraag op of een dergelijke snelle melding niet als mogelijk gevolg heeft dat te vroegtijdig bekend wordt dat er sprake is van een fiscaal onderzoek in het buitenland, al is bij voorbeeld het betrokken Nederlandse bedrijf volstrekt te goeder trouw.

Welzijnsbeleid
Ontwikkelingssamenwerking
India
Tropisch hout
belastingheffing

De Grave

Stel dat in Italië een onderzoek plaatsvindt wegens het vermoeden van belastingontduiking door middel van bij voorbeeld valse facturen. In dit kader wordt Nederland om informatie verzocht over een belangrijke in Nederland gevestigde leverancier.

De gevraagde informatie wordt verstrekt onder toepassing van artikel 5, lid 3, en het betrokken Nederlandse bedrijf wordt daaromtrent ingelicht. Er is een dikke kans dat het desbetreffende Italiaanse bedrijf korte tijd later weet, dat de Italiaanse fiscus in zijn richting activiteiten ontplooit. Kortom, naar mijn mening is het bepaald niet in het belang van een adequate fraudebestrijding, indien de melding op een zodanig tijdstip plaatsvindt, dat een eventueel onderzoek daardoor wordt doorkruist.

Gelet op het belang van de meldingsplicht in het kader van artikel 5, lid 3, namelijk het mogelijk maken ex post een oordeel van de rechter te vragen met name vanwege de mogelijkheid van het verkrijgen van schadevergoeding ex artikel 1401 BW, is het voor de betrokkene ook niet ernstig als de melding later plaatsvindt. Derhalve stelt de fractie van de VVD voor in artikel 5 in te voegen dat indien dringende redenen daartoe aanleiding geven, de minister kan besluiten de melding als bedoeld in artikel 5, lid 2, uit te stellen tot hoogstens 120 dagen na de dagtekening van het besluit van de minister tot inwilliging van het verzoek als bedoeld in artikel 5, lid 1.

Wat de betekenis betreft van de gebruikte term 'dringende redenen', sluit de fractie van de VVD zich aan bij de omschrijving die de regering heeft gebruikt in de memorie van antwoord op bladzijde 18 waar zij een verduidelijking geeft van artikel 5, lid 3: gevallen waarin vermoedelijk sprake is van een omvangrijke belastingfraude.

Aangezien echter artikel 5, lid 3, en ook het door de VVD bij amendement voorgestelde lid 4, op zich zelf een stevige inbreuk betekenen op de rechtsbescherming van de Nederlandse belastingplichtigen, moet de rechtvaardiging hier wel gevonden worden in het belang van de fraudebestrijding van enige omvang.

Terecht stelt de regering daarom ook 'omvangrijke internationale fraude'. Kan de regering mij zeggen of de term 'omvangrijke internationale fraude' tentatief kan worden gecon-

cretiseerd? Zelf acht ik een tentatieve ondergrens van een fraudebedrag van rond een ton goed verdedigbaar. Het lijkt mij wenselijk dat de wetgever op dit punt zijn bedoeling meer verduidelijkt.

Voorzitter! Tot slot wil ik een opmerking maken over het voorgestelde artikel 13. Dit artikel is een voorbeeld van een imperatief limitatieve wetsbepaling. Gelet op de aard van de belangen waarop artikel 13 ziet, acht ik het terecht dat de uitvoerende macht ter zake geen freies Ermessen verkrijgt. De argumentatie hiervoor kan echter niet gelden voor het gestelde onder artikel 13, lid c. Er kan sprake zijn van een zo gering commercieel belang in relatie tot het belang dat de buitenlandse fiscale autoriteit heeft bij het verkrijgen van de gevraagde inlichtingen, dat het onjuist zou zijn imperatief te bepalen dat bij het aanwezig zijn van een commercieel belang geen inlichtingen worden verstrekt. Daarom staat de fractie van de VVD positief tegenover het amendement van collega Kombrink met als doel op dat punt voor de minister een afwegingsruimte te scheppen.

Het zal duidelijk zijn dat de rechtsbescherming van artikel 5 zal waken tegen excessen. Bovendien zal, zeker als er sprake is van commerciële belangen, naar ik aanneem de mogelijkheid van schadevergoeding ex post de minister nopen tot een zeer zorgvuldig gebruik van de bij de aanvaarding van het amendement ter zake geldende afwegingsbevoegdheid.

□

De heer **Kombrink** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De economieën van de Europese Gemeenschap raken steeds meer met elkaar verstrengeld. De betekenis van de nationale grens is afgenomen en zij zal, zeker als Nederland zijn inzet met succes bekroond ziet, verder afnemen. De internationale dimensie van handelinge met fiscale betekenis is, als uitvloeisel daarvan, evenzeer sterk in omvang toegenomen en zij zal verder groeien. Daarbij zwijg ik dan nog over dat deel van de fiscale handel dat erop gericht is relevante feiten bewust buiten het zicht van nationale fiscale autoriteiten te houden. Ook dat verschijnsel heeft een steeds grotere vlucht genomen.

Het is daarom volstrekt logisch en ook noodzakelijk dat de Europese integratie inhoud krijgt op het gebied van de inlichtingenuitwisseling, zeker

ook op fiscaal gebied. Het moet een normale zaak worden dat nationale overheden binnen de EEG elkaar informatie verschaffen zoals dit ook het geval is tussen diverse overheidsinstanties binnen de nationale grenzen. Zover is het nog niet. Voortgang op dit gebied kan slechts stapsgewijs worden bereikt.

Wij behandelen nu een wetsontwerp dat zo'n stap vooruit door middel van een Europese richtlijn van 19 december 1977 moet effectueren en wij moeten toetsen of dat op de juiste wijze geschiedt. Het wetsontwerp gaat bovendien verder en betreft de algehele internationale fiscale informatie-uitwisseling, ook voor zover deze reeds plaats vond. De opzet ervan bezorgt ons ook na de uitvoerige schriftelijke voorbereiding twijfel en daaraan is een belangrijk deel van mijn betoog gewijd.

Het zou niet correct zijn, het toegevoegde nut van het wetsvoorstel te overdrijven. Thans vindt, ter uitvoering van de Europese richtlijnen en belastingverdragen, reeds informatie-uitwisseling plaats met gebruikmaking van de ontheffing van de geheimhoudingsverplichting in de Algemene wet rijksbelastingen. Meestal bestaat er ook een Nederlands heffingsbelang en kunnen de vereiste inlichtingen op basis van die bepalingen worden verzameld, als zij al niet voorradig zijn. Het directe belang van de nu behandelde wet is, dat voor die nu niet voorgekomen categorie zaken waarvoor geen Nederlands heffingsbelang bestaat, nu een onderzoek kan worden ingesteld. Om dat doel te bereiken zou naar ons idee hebben kunnen worden volstaan met een beperkte aanpassing van de Algemene wet rijksbelastingen.

Datzelfde geldt voor de toelating van buitenlandse ambtenaren. Dat de regering het wenselijk heeft gevonden, procedureregels te geven via een meldings- en beroepsregeling en een wet te maken die een zeer algemene werking heeft, ook ten opzichte van niet-lidstaten van de Europese Gemeenschap, is een geheel andere zaak die met het uitvoering geven aan de Europese richtlijnen geen direct verband houdt. De noodzaak om, zoals de memorie van antwoord stelt, een betere afstemming te bewerkstelligen op de internationale verplichtingen wordt niet echt aangetoond.

De in het wetsontwerp opgenomen meldings- en beroepsregeling is

Kombrink

uiteraard voor belastingplichtigen een belangrijke uitbreiding van de rechtsbescherming. Wij moeten echter goed zien dat deze voor de belastingdienst, ten opzichte van de bestaande praktijk een beperking is. Daarbij geldt de kanttekening dat het niet zo is dat tot nu toe door die belastingdienst onzorgvuldig zou zijn gehandeld. Deze rechtsbescherming bestaat niet in de nationale verhoudingen. De memorie van antwoord stelt dat belastingplichtigen op basis van de instructie en de informatieverstrekking ervan op de hoogte kunnen zijn dat, en welke, gegevens kunnen worden verstrekt aan andere instanties.

Internationaal zou daarentegen niet op voorhand voorspelbaar zijn naar welke gegevens zal worden gevraagd en daarom zou het onmogelijk zijn vooraf kenbaar te maken in welke gevallen gegevens kunnen worden verstrekt. Mij lijkt dat een weinig steekhoudende argumentatie. In de internationale situatie weet immers de belastingplichtige door artikel 4 van de wet welke heffingen in het geding zijn en dat gebied is sowieso beperkter dan nationaal geldt. Hij weet zelf in beginsel welke informaties voor deze heffingen relevant kunnen zijn. Dat weet het ministerie overigens ook. Daartegenover is de instructie zo breed van opzet dat de belastingplichtige door kennisneming ervan alleen weet dat het potentieel aan informatieverschaffing zeer groot is. Het echte verschil zit hem daarom mijns inziens veel meer in een verondersteld verschil in behoefte aan belangenbescherming. Het belang daarvan wordt in de internationale verhoudingen ondanks de plicht tot geheimhouding door een buitenlandse administratie veel zwaarder gewogen. Vandaar ook artikel 13 met de uitzonderingsbepalingen. De Nederlandse waard vertrouwt zichzelf niet helemaal, maar in elk geval meer dan de buitenlandse gasten.

Bij de beoordeling van de meldings- en beroepsregeling ex artikel 5 telt om welk soort informatie het kan gaan. Eén van de argumenten pro informatie-uitwisseling in de memorie van toelichting en de memorie van antwoord is de internationale fraudebestrijding. In de memorie van toelichting staat dat zonder de bedoelde informatieverstrekking bovendien een effectieve opsporing van de zogenaamde internationale belastingfraude niet goed mogelijk is.

In de memorie van antwoord wordt gesteld dat de voorkoming en de bestrijding van deze fraude zeker een rol spelen bij de indiening van het wetsontwerp. Daarom is ook elke beperking van de informatieuitwisseling potentieel een beperking in de voorkoming en bestrijding van fraude.

Als men dat effect voor lief wil nemen, moet men dat ook erkennen. Maar met name in de nota naar aanleiding van het eindverslag worden terugtrekkende bewegingen gemaakt en wordt ten dele verstopperje gespeeld. Het heet daar te gaan om een regeling in verband met een juiste vaststelling van de belastingschulden en een juiste belastingheffing. Er wordt dik onderstreept dat het een administratieve regeling is en geen regeling die speciaal is bedoeld voor wederzijdse bijstand bij de opsporing en vervolging van strafbare feiten, het terrein van de zogenaamde internationale rechtshulp. Het effect van het maken van dit onderscheid zou kunnen zijn dat de lezer enig zand in de ogen krijgt.

Fraude ontstaat vooral, als relevante feiten aan de fiscale administratie onthouden worden en daardoor de belastingschuld niet juist kan worden vastgesteld. Met andere woorden: er is geen echt verschil tussen fraudebestrijding en een juiste vaststelling van de belastingschuld. De controle-middelen voor het laatste zijn juist een belangrijk middel voor de bestrijding van fraude. Tot die middelen behoort de informatieverwerving. Bij elke informatieverstrekking, zeker die buiten de categorie van automatische informatieverstrekking, is de kans dat dit nuttig is voor de fraudebestrijding aanwezig. Informatie zal doorgaans pas actief gevraagd worden of spontaan worden gegeven als het vermoeden er is dat relevante feiten niet aan de desbetreffende administratie bekend zijn.

Als de staatssecretaris zegt dat bij het vragen om bijstand het vermoeden kan rijzen dat fraude is gepleegd, is dat ten opzichte van de huidige uitwisselingspraktijk een understatement. Als dan het grensgebied tussen administratieve en strafrechtelijke bijstand wordt betreden – dit wordt in de stukken betoogd – dan is dat of onjuist of bijna altijd waar.

Daarom wordt naar mijn idee ten onrechte de indruk gewekt dat het om uitzonderingsgevallen zou gaan.

Dit zou het geval kunnen zijn bij de automatische informatie-uitwisseling, maar daarop is de nu geïntroduceerde meldingsprocedure helemaal niet van toepassing. Dus kom ik tot de conclusie dat het wat vreemd is dat hoe groter de fraudegevoeligheid van de informatie-uitwisseling is, des te groter de individuele rechtsbescherming is die in het wetsvoorstel wordt geboden.

Ik meen dat wij, zeker bij de fraudebestrijding, niet te zwaar kunnen tillen aan het verschil tussen aanpak in de administratieve en in de strafrechtelijke sfeer. Verreweg de meeste fraudezaken worden in Nederland in de administratieve sfeer afgedaan. Die keuze ten opzichte van de strafrechtelijke aanpak, wordt doorgaans gemaakt als de informatie al is verzameld. Uit een oogpunt van fraudebestrijding is er geen reden in de wijze van informatie-uitwisseling een groot verschil in aanpak tussen beide sferen te maken. Eerder zou men zelfs kunnen zeggen dat er bij een strafrechtelijke aanpak meer waarborgen nodig zijn.

Maar artikel 552m van het Wetboek van Strafvordering kent geen expliciete meldings- en beroepsregeling. Dat tegen een beschikking van de minister van Justitie om informatie in die sfeer uit te wisselen AROB-beroep ingesteld kan worden is waar, maar de betrokkenen moeten er wel weet van hebben. Een geformaliseerde regeling om er weet van te krijgen is daar tot nu toe in het geheel niet voorgegesteld. Juist op dit terrein, het fiscale terrein, is dit wel het geval.

Wij hebben zowel in het voorlopig als in het eindverslag onze vrees uitgesproken, tegen de zojuist geschetste achtergrond, dat de meldings- en beroepsregeling de effectiviteit van de fraudebestrijding zou kunnen ondermijnen. Ons is voorgehouden dat die vrees ongegrond zou zijn, vooral door te betogen dat slechts een gering aantal AROB-procedures wordt verwacht.

Ons is helemaal niet duidelijk geworden waarop die verwachting is gebaseerd. Als er immers voor de belastingplichtige evidente belangen in het geding zijn – bij de vaststelling van een belastingschuld is dit nu eenmaal meestal het geval – is het zeer verleidelijk een procedure aan te spannen. Er is ten minste een kans die te winnen en in elk geval wordt er tijdswinst geboekt. Ons is meegedeeld dat die tijdswinst gemiddeld een jaar bedraagt.

Kombrink

De ontkenning in de memorie van antwoord van een verband tussen de tijdsduur van een beroepsprocedure en de effectiviteit van de informatie-uitwisseling vind ik zwak. Bovendien worden er in het buitenland navorde-ringstermijnen gehanteerd in dergelijke gevallen. Dit facet kan dus van belang zijn voor de instelling van een beroep. Daarnaast is er het risico dat tijd wordt gewonnen om papieren, goederen of geld weg te werken. Daarover wordt in de stukken te luchthartig gedaan. De desbetreffende belastingplichtige kan, gewaar-schuwd als hij is, redenen hebben het land in kwestie niet meer te bezoeken, hij kan trachten het vermogen van het ene naar het andere land te verplaatsen en dergelijke.

In de nota naar aanleiding van het eindverslag wordt ten onrechte verondersteld dat dit zich reeds voltrokken moet hebben, voordat de melding van de uit te wisselen informatie plaatsvond.

Dat al die dingen zinloos zouden zijn, omdat de Nederlandse fiscus in het algemeen al over die inlichtingen beschikt, kan mijns inziens niet zonder meer worden gesteld. Immers, belanghebbenden kunnen elkaar waarschuwen; de telefoon is snel ter hand genomen. Bovendien gaat het in het ondernemen van activiteiten tot het kunnen vaststellen van een belastingschuld vaak om het stap voor stap oplossen van een puzzel. Een deel van de informatie krijgt pas betekenis door combinatie met andere informatie die nog niet beschikbaar behoeft te zijn op een moment dat dit wetsontwerp zou verplichten tot melding. De staatsse-cretaris stelt hier tegenover dat juist van de confrontatie met een moge-lijkheid tot het uitwisselen van inlichtingen middels melding een preventieve werking kan uitgaan. Ik betwijfel zeer of die werking sterker is dan die welke uitgaat van de wetenschap dat er een bijstandsrege-ling bestaat en van de eventuele ervaring dat informatie is uitgewis-seld. De nuttige functie van een meldingsregeling voor de fraudebe-strijding moet daarom, naar mijn idee, zeer worden gerelativeerd.

Het is ook mogelijk dat het aantal procedures niet groot zal worden omdat wordt verondersteld dat de melding in de vorm van een reactie tot overleg zal leiden en Nederland zelf afziet van het voornemen, dan wel de belastingplichtige geruuststelt.

Als dit waar zou zijn, dan roept dat de vraag op waarom niet met een melding is volstaan. De minister kan dan immers de eventuele risico's van een onrechtmatige daad-actie volop overzien en vertraging kan in hoge mate worden vermeden. Overigens, wat zegt het aantal procedures precies uit een oogpunt van fraude-bestrijding? Neem de gevallen waarin de minister niet uitdrukkelijk fraude vermoedt, maar de belastingplichtige weet dat die is gepleegd. Dan is er een extra groot belang procedurele obstructie te plegen in een heel legitieme beroepsjas. De beroepsge-vallen kunnen daarom zeer wel de gevoeliger zaken betreffen. Aan de leden van de vaste Commissie voor Financiën is nog onlangs, bij een werkbezoek aan een belastinginspec-tie, duidelijk gemaakt hoe belangrijk een effectieve informatieverstrekking is en hoe zeer van een ander land ontvangen informatie van belang is om zelf een bepaalde, soms onschul-dig lijkende zaak te kunnen ontrafelen.

Er zijn uiteraard ook legitieme belangen van belastingplichtigen in het geding en die vormen de andere zijde van de medaille. In het internati-onale recht gelden een aantal gronden om informatie te weigeren. Wanneer de minister onzorgvuldig zou handelen kunnen belanghebbenden ook nu reeds in het geweerd komen, zij het veelal achteraf via de onrechtmatige daad-actie. Omdat de Staat dat risico boven het hoofd hangt wordt ook nu reeds in het geweerd komen, zij het gehandeld. Een probleem bij toene-mende informatie-uitwisseling kan in beginsel zijn dat de minister niet altijd kan overzien of en zo ja, welke belangen van de belastingplichtige precies in het geding zijn. Dat zou tenminste een meldingsregeling kunnen rechtvaardigen. Ik wijs er echter op dat – als althans mijn interpretatie van het wetsontwerp juist is – alleen een melding plaats vindt aan degene te wiens aanzien een verzoek om informatie ontvangen wordt – ik kom er zo nog op terug – en dat lijkt mij degene aan wie informatie wordt gevraagd. Ten aanzien van anderen blijft het de taak van de minister zelf de belangen en risico's te taxeren. Tussen de oude en nieuwe situatie bestaat dan hoogstens een partieel verschil in rechtsbescherming vooraf.

Het tweede argument in de memorie van antwoord is dat de voorgestelde regeling geen beroeps-mogelijkheid biedt die de Wet AROB of de Wet op de Raad van State niet

al bood. Dan zou lid 4 van artikel 5, waarin de beroepsmogelijkheid nu expliciet wordt neergelegd, overbodig zijn. Uit het advies van de Raad van State blijkt evenwel dat die er niet zeker van was dat een besluit tot inwilliging van een informatieverzoek een beschikking is waarop AROB-be-roep open staat. Bovendien is er de zogenaamde negatieve lijst, waardoor beroep uitgesloten is terzake van wetgeving inzake de belastingheffing. De onderhavige wet lijkt mij, evenals de Algemene wet inzake rijksbelastingen, daaronder te vallen. Uit beide overwegingen volgt dat de stelling uit de memorie van antwoord over een reeds bestaande beroepsmogelijkheid onjuist is.

Een derde aspect is dat de tendens aanwezig is dat ook andere landen meldings-, hoor- en beroepsprocedu-res introduceren. Dat Nederland, met Duitsland, vooroploopt, zou dan niet belemmerend hoeven te werken. Die kwestie is aan de orde in verband met een ontwerp-verdrag dat bij de Raad van Europa en de OESO in behandeling is. Om de juistheid van de stelling van de regering te kunnen beoordelen, vraag ik of alle landen het er al over eens zijn om zulke procedures in het verdrag op te nemen.

Mijnheer de Voorzitter! De vraag, hoe mijn fractie het belang van een effectieve informatieverstrekking moet afwegen tegen dat van een goede rechtsbescherming en of wij het wetsvoorstel uiteindelijk wel of niet kunnen aanvaarden, is ten eerste afhankelijk van het antwoord op enkele nader te stellen vragen over de betekenis van een aantal wetsbe-palingen en ten tweede afhankelijk van het lot van enkele door ons ingediende wijzigingsvoorstellen.

De eerste vraag betreft het tweede lid van artikel 5, dat regelt dat een kennisgeving wordt gestuurd aan datgene, ten wiens aanzien een verzoek om inlichtingen is gedaan. Ik gaf al aan dat de vraag rijst, wie hiermee nu precies wordt bedoeld. Is dat degene aan wie of degene over wie inlichtingen worden verstrekt? Men neme de situatie, waarin in Nederland zich transacties hebben afgespeeld tussen een Nederlandse onderneming en een alhier gevestigde dochter van een Engels of Amerikaans bedrijf.

Gelet op het in Engeland en Amerika bestaande verrekeningssys-teem en het dus daar in het geding zijnde heffingsbelang wordt Neder-land gevraagd, informatie te werven

Kombrink

bij de Nederlandse onderneming. De echte belanghebbende is echter in dit geval eerder de genoemde dochter. Welke van de twee ondernemingen krijgt nu op basis van artikel 5, lid 2, de kennisgeving?

Ik neem aan dat het hierbij gaat om de Nederlandse onderneming en niet om de dochter, dus om aan wie en niet over wie de informatie is gevraagd. Zou het omgekeerde het geval zijn, dan zouden er situaties denkbaar zijn waarin er in het geheel geen kennisgeving verstuurd zou behoeven te worden. Als er sprake is van een transactie tussen een Nederlands bedrijf en een Franse belastingsplichtige en wanneer de Franse administratie Nederland vraagt om inlichtingen in te winnen bij de Nederlandse onderneming, hebben de belangen in wezen betrekking op het Franse bedrijf.

Als de interpretatie 'over wie' zou moeten gelden, zou het om het Franse bedrijf gaan en zou er in het geheel geen kennisgeving aan het Nederlandse bedrijf gestuurd behoeven te worden. Ik neem aan dat dit niet de bedoeling is en kom dus tot de uitleg: 'aan wie informatie wordt gevraagd'. Dat is degene aan wie de kennisgeving moet worden gestuurd.

De opzet van artikel 5 leidt er in ieder geval toe dat een deel van de belanghebbenden geen kennisgeving ontvangt. Toch kunnen zij via lid 4 van artikel 5 in beroep gaan, omdat de kring van belanghebbenden niet nader is afgeperkt en ter zake de bepaling uit de Wet Arob geldt. Dit is niet fraai. Het wordt dan geheel van het toeval afhankelijk of de belanghebbenden te weten komen, dat voor hen relevante informatie bij derden is gevraagd. Het is niet juist om, als de materie uitdrukkelijk wordt geregeld, de feitelijke beroepsmogelijkheden hiervan te laten afhangen.

Wij kunnen nu twee kanten op. Wij kunnen de kennisgeving versturen aan alle belanghebbenden, maar het is voor de minister vaak niet mogelijk te overzien wie dit zijn. Bovendien zou dan bij hem het risico van nalatigheid komen te liggen. Hiermee zou het risico van onrechtmatige daadsactie worden versterkt. De andere mogelijkheid is het beroepsrecht te beperken tot degene, aan wie de kennisgeving is gestuurd. Dit lijkt ons voornamelijk de beste oplossing. Daartoe hebben wij een wijzigingsvoorstel ingediend.

Een andere vraag betreft lid 3 van artikel 5. Hierin staat dat aan de inwilliging van het verzoek om inlichtingen direct uitvoering kan worden gegeven, als daartoe dringende redenen bestaan. In de nota naar aanleiding van het eindverslag wordt zelfs gesteld, dat bij dringende redenen uitvoering aan die inwilliging kan worden gegeven vóórdat de kennisgeving plaatsvindt. Mijns inziens volgt dat niet uit de tekst van de gecombineerde leden 2 en 3 van het artikel. Ik vraag om een nadere toelichting op dit punt.

In de nota naar aanleiding van het eindverslag wordt op blz. 13, overigens in tegenstelling tot het vermelde op blz. 18 van de memorie van antwoord, gesteld dat als er dringende redenen bestaan, verzameld bewijsmateriaal niet voortijdig gemeld behoeft te worden. Lid 3 zou de mogelijkheid openlaten, de gevraagde informatie zonder kennisgeving te verstrekken. Ook dit lees ik niet uit de wetstekst.

Mijn vraag is of deze niet zodanig aangepast moet worden dat in lid 3 lid 2 buiten werking wordt gesteld als er dringende redenen zijn. Dit is van groot belang om onze bezwaren te ondervangen tegen het ook door de heer De Grave gemelde risico, dat voortijdig informatieverstrekking leidt tot gebrek aan effectiviteit, met name in het geval van vermoeden van fraude.

Vervolgens is het de vraag wat onder 'dringende redenen' wordt verstaan. Als voorbeelden zijn genoemd het vermoeden van ernstige internationale fraude en de vrees dat zonder snelle verstrekking bewijsmateriaal zou verdwijnen. Ook hier acht ik een nadere uiteenzetting geboden, omdat de toelichting voor latere rechtspraak van belang kan zijn. Ernstige internationale fraude leidt tot de veronderstelling, dat fraude zonder meer niet een dringende reden is. Is fraude niet altijd ernstig? Zo niet, wanneer begint dan de ernst of houdt hij op? Is dat zo in elk geval dat de fraude volgens de richtlijnen van Justitie voor vervolging in Nederland in aanmerking zou komen? Wat betekent de toevoeging 'internationaal'? Toch niet dat bij een mogelijke fraude elders een belastingplichtige uit Nederland direct betrokken zou moeten zijn?

Mij lijkt dat het vermoeden van fraude een dringende reden is als bedoeld in lid 3. Ik vraag uitdrukkelijk of de staatssecretaris dat oordeel deelt. Ik ben het in elk geval niet

eens met de heer De Grave, die naar mijn idee zojuist een willekeurige, uit de lucht gegrepen grens van een ton noemde.

De heer **De Grave** (VVD): Ik zei ook: tentatief.

De heer **Kombrink** (PvdA): Waarom neemt u dan juist tentatief die grens? In de eerste plaats spoort dat in het geheel niet met de richtlijnen van de procureurs-generaal inzake het strafrechtelijk vervolgen van fraude. Daarin wordt een grens van f 50.000 gehanteerd. In de tweede plaats wordt de indruk gewekt alsof een fraude van meer dan een ton per definitie ernstiger is dan een fraude van minder dan een ton, terwijl dat naar mijn idee hooguit uit de concrete feiten en omstandigheden kan worden afgeleid. Voor de een is een ton weinig, voor de ander heel veel. Ik meen dat wij er verstandig aan zouden doen, de grens te leggen bij het vermoeden van fraude. Dat kan worden gehanteerd als een criterium voor de uitleg van het begrip 'dringende redenen'. Ik vraag de staatssecretaris om opheldering op dit punt. Van zijn uitleg kan afhankelijk zijn of de Kamer behoefte heeft aan amendement.

De heer **De Grave** (VVD): Moet ik constateren, dat de terminologie 'omvangrijk' die door de regering wordt gehanteerd in de memorie van antwoord niet door de heer Kombrink wordt aanvaard?

De heer **Kombrink** (PvdA): Dat klopt!

De heer **De Grave** (VVD): Ik koppel daaraan een andere vraag. Ik heb in mijn betoeg aangegeven, dat er een spanningsveld is, omdat er op zichzelf sprake is van een inbreuk op de rechtsbescherming van burgers. Naar mijn mening ligt in een bepaalde vorm van inbreuk op de rechtsorde via fraude de legitimatie om de rechtsbescherming van de burger op te heffen. Dat lijkt mij op zichzelf een logische redenering. Er vindt geen ernstige inbreuk op de rechtsbescherming van burgers plaats dan nadat daartoe op grond van de omvang van de fraude redenen zijn gevonden.

De heer **Kombrink** (PvdA): In de praktijk moet de Nederlandse fiscus een oordeel zien te vellen of en in hoeverre er dringende redenen bestaan, uit de combinatie van van de buitenlandse autoriteit verkregen gegevens en zelf verzamelde gegevens. In de meeste gevallen zal

Kombrink

het heel moeilijk zijn, zich een oordeel te vormen over de omvang van de fraude die in het geding zou kunnen zijn, veelal in het andere, om informatie verzoekende land. Meestal zal wel kunnen worden vastgesteld, dat een vermoeden van fraude gerechtvaardigd is. De omvang daarvan zal zich veelal aan de waarneming van de Nederlandse fiscus onttrekken. Uit dien hoofde alleen al lijkt het mij verstandig, het begrip 'dringende redenen' toe te spitsen op de vraag of er een vermoeden van fraude is of niet. Men kan de afwikkeling van de zaak dan verder aan de buitenlandse fiscus overlaten.

De heer De Grave heeft een amendement voorgesteld dat ertoe strekt, de kennisgeving na 120 dagen te versturen. Zelf zou ik dat graag als tussenvorm overwegen. Ik heb een spanning geconstateerd tussen de aanvankelijke interpretatie van het wetsvoorstel door de regering en de letterlijke tekst van het wetsvoorstel. Ik houd wel vast aan de formule dat dringende redenen onder andere aanwezig zijn wanneer er een vermoeden van fraude is.

Een voor ons zeer belangrijke vraag betreft de verhouding tussen artikel 5 en artikel 13, in verband met de aard van de belangen van belastingplichtigen waarmee de minister rekening zou moeten houden. In de Europese richtlijn wordt uitdrukkelijk geregeld wanneer er geen informatie behoeft te worden verstrekt. Die situaties zijn omschreven in artikel 13.

Naar mijn idee houdt dat in dat in overige gevallen de minister gehouden is, aan de andere lid-staten van de EG de gevraagde informatie te verstrekken. In artikel 5 wordt een algemeen beroepsrecht geregeld, op grond waarvan belanghebbende al zijn belangen lijkt te kunnen aanvoeren, ook andere belangen dan in artikel 13 genoemd. Het lijkt mij dat het wetsvoorstel op dit punt in strijd kan komen met de richtlijn, die veel restrictiever is. De vraag is dan ook of het voorstel niet zodanig moet worden aangepast, dat er niet uit blijkt dat de minister de informatie aan EG-lid-staten moet geven als niet sprake is van situaties als bedoeld in artikel 13, tenzij juridisch vast zou staan dat de richtlijn voor de minister zo dwingend is dat hij ten opzichte van de EG-lid-staten geen andere belangen mag laten gelden dan die van artikel 13, lid c.

Er is dan dus geen sprake van een afweging van andere particuliere belangen tegen het belang van informatie-uitwisseling. Een tweede 'tenzij' betreft de mogelijkheid dat de Raad van State in de beroepsprocedure niet tot de onredelijkheid van een besluit kan concluderen als de minister op basis van de richtlijnen zo opereert. Met andere woorden: als het zeker is dat een belanghebbende ook feitelijk een beroep op andere belangen ziet falen.

Ik vraag heel uitdrukkelijk een uiteenzetting op dit punt omdat wij wetgeving, die in strijd is met de Europese richtlijn, niet kunnen accepteren. Dan zou amendering nodig zijn. Dat geldt temeer omdat in de stukken de 'tenzij-uitleg', die ik zoëven heb gegeven, niet lijkt te worden bevestigd. Daar wordt in het algemeen steeds gesproken over 'Nederlandse belastingplichtigen, die in hun belangen geschaad zouden kunnen worden'. Als echter de vraag welke belangen relevant kunnen zijn wordt bepaald door richtlijn en belastingverdragen, komt de zaak anders te liggen. De vraag is dan of richtlijnen en belastingverdragen ten opzichte van beroepsprocedures een voldoende directe werking hebben en of het zeker is dat de rechter de minister de gelegenheid geeft zich te houden aan internationale verdragen. Ik moet dat koppelen aan het algemene adagium, zoals de regering dat in de stukken heeft toegelicht.

De staat is uiteraard gehouden de verplichtingen ingevolge de Europese richtlijnen en de verdragen na te komen, maar uit concrete beroepsprocedures blijkt dat, wanneer de nationale wet in het voordeel van de burger is, de burger daarop een beroep kan doen en de staat zich tegenover de rechter niet kan beroepen op een richtlijn of een verdrag, dat niet in de wet is verwerkt. Met het oog op het mogelijk verloop van beroepsprocedures telt dus zeer het antwoord op de staatsrechtelijke vragen, die ik bij dezen aan de staatssecretaris heb gesteld.

Mijnheer de Voorzitter! Het komt mij voor dat de opzet van artikel 13 ook in ander opzicht in strijd met de Europese richtlijn en in elk geval niet bevredigend is. De richtlijn stelt immers ten aanzien van de in artikel 13 aangegeven situaties, dat de minister kan weigeren aan een verzoek om informatie te voldoen. Maar in artikel 13 staat dat hij moet weigeren. Dat wil zeggen, dat hij zelfs niet toekomt aan een belangen-

afweging. Dat kan ernstige gevolgen hebben als er sprake is van een industrieel, een commercieel of een beroepsgeheim, hoe gering dat ook is. Ingevolge het wetsvoorstel zou de minister geen informatie mogen geven, hoe groot het heffingsbelang ook kan zijn. Wij vinden echter dat deze weigeringscategorie van artikel 13 vatbaar moet zijn voor belangenafweging. Ik heb daartoe een amendement ingediend.

In artikel 13 wordt gesproken over de openbare orde als één van de weigeringsgronden voor het verstrekken van inlichtingen. In de memorie van antwoord is duidelijk gemaakt dat deze term ruimer is dan op het eerste gezicht kan worden gedacht. In het Engelse commentaar op artikel 26 van het OESO-model-verdrag is sprake van 'vital interests of the state itself'. In de memorie van antwoord staat, dat er verwarring over dit begrip bestaat. Het lijkt mij derhalve een goede zaak dat de staatssecretaris enkele verduidelijkingen aan een juiste interpretatie van dit begrip geeft. Ik vernem ook graag of in de inlichtingenuitwisseling tussen Nederland en derde landen ooit een beroep op deze weigeringsgrond is gedaan en welk soort situaties dit dan betrof.

Ik heb begrepen dat Engeland tot nu toe weigert om op basis van de richtlijn inlichtingen te verstrekken. Is dat zo? Daarin kan dunkt mij niet berust worden. In de memorie van antwoord wordt gesteld dat in het verband van de EG onder auspiciën van de Europese Commissie over de tenuitvoerlegging van de richtlijn overleg plaatsvindt. Is in dat overleg over de Engelse opstelling gesproken en, zo ja, met welk resultaat? Zou neen, is de staatssecretaris dan bereid, zeker in het licht van het Nederlandse voorzitterschap van de EG, overleg hierover te bevorderen?

In de nota naar aanleiding van het eindverslag is de staatssecretaris concreet ingegaan op de verhouding tussen de Europese richtlijn en een nieuw ontwerp-verdrag van OESO en Raad van Europa. Er is consensus tussen de lid-staten van de EG dat zij een voorbehoud zullen maken ten aanzien van bepalingen waarin dezelfde materie wordt geregeld als in de richtlijn. Kan worden medegedeeld welke van deze bepalingen het meest verstrekkend zijn? Zouden dat die uit het nieuwe ontwerp-verdrag zijn, dan ligt immers aanpassing van de richtlijn meer in de rede dan het maken van een voorbehoud.

Kombrink

Wat is overigens de stand van zaken bij de totstandkoming van dit verdrag? Is er al eenstemmigheid over het voorstel, te bepalen dat nationale wetgeving inzake beroep en bezwaar door het verdrag onverlet zou worden gelaten? Als dit zo ongeclausuleerd wordt bepaald, dreigt dan niet de fraudebestrijding in de knel te komen? Nederland maakt, wat de betreft, een uitzondering, maar wie zegt dat andere landen dat ook zullen doen? Is de staatssecretaris bereid, toe te zeggen, ernaar te streven dat de voorgenomen verdragsbepaling ter zake een geclausuleerde wordt? Als dat niet zo is, is het mogelijk dat de internationale uitwisseling van informatie zeer wordt beperkt.

In de stukken is bevestigd dat er informele samenwerking is tussen Frankrijk, Duitsland, Engeland en de Verenigde Staten als het gaat om het gelijktijdig verrichten van onderzoek bij verbonden ondernemingen. Tot nu toe heeft Nederland zich, zo is ons medegedeeld, niet uitgesproken over de bereidheid om zich bij dergelijke afspraken aan te sluiten, omdat dit niet aan de orde is geweest. Zou de staatssecretaris deelname aan deze samenwerking een nuttige zaak achten en zo ja, is hij bereid om de vier landen de bereidheid daartoe mede te delen?

In de nota naar aanleiding van het eindverslag staat dat na aanvaarding van het onderhavige wetsvoorstel een toetsing moet plaatsvinden van de procedures die worden gehanteerd bij de uitvoering van de Benelux-overeenkomst inzake administratieve en stafrechtelijke samenwerking. Bezien zou moeten worden hoe de meldings- en beroepsprocedures kunnen worden ingeperst in de door Nederland gehanteerde werkwijze. Dat komt op mij vreemd over. De Benelux-overeenkomst bevat immers verplichtingen voor Nederland. Via de nationale wetgeving voegen wij daar plotseling een heel nieuw element toe. Wat is er dan logischer dan het tevoren reeds bezien van de effecten van die wetgeving? Is dat inmiddels gebeurd en zo ja, met welk resultaat? Is er overleg gevoerd met België en Luxemburg? Diezelfde vraag geldt voor het aanvullend protocol op het belastingverdrag met Duitsland. De onderhavige wet kan immers tempo, aard en wijze van informatieverstrekking veranderen. Heeft hierover enig overleg met Duitsland plaatsgevonden?

In artikel 13, lid f staat een imperatieve weigeringsgrond voor het verstrekken van inlichtingen als de bevoegde autoriteit van het verzoekende land niet bevoegd of in staat is om soortgelijke inlichtingen te verstrekken. De wettelijke regelingen van andere landen op dit punt zullen wij doorgaans wel kennen, maar volgens de stukken slaat de term 'in staat' op de wijze van toepassing van bevoegdheden, op de reikwijdte ervan in de praktijk. Deze wordt bepaald en beïnvloed door de maatschappelijke opvattingen van een bepaald moment. Dat lijkt mij een heel lastig hanteerbaar facet van wederkerigheid. Van belang is hoe Nederland daarmee wil omspringen.

Als er verzoeken om informatie binnenkomen, zou er grote vertraging kunnen ontstaan wanneer wij eerst daarvan een beeld zouden moeten proberen te krijgen. Mag ik aannemen dat deze weigeringsgrond alleen zal worden gehanteerd, indien bij voorgaande gelegenheden is gebleken of uit andere informatie al bekend is, dat het andere land weliswaar bevoegd is, maar niet in staat is – dat wil zeggen: in de meeste gevallen niet bereid is – soortgelijke inlichtingen te verstrekken?

Hoe vaak heeft Nederland de afgelopen jaren overigens deze reden gebruikt om de verstrekking van inlichtingen te weigeren?

Ik heb nog een vraag over de situatie waarin de inlichtingenbepaling uit een verdrag verder gaat dan de richtlijn. Dat is van belang, omdat uit de stukken blijkt dat de richtlijn in een aantal opzichten van het grootste-gemene-delereffect restrictiever is dan reeds afgesloten verdragen met andere EG-lid-staten. Bovendien is gesteld dat het niet altijd eenvoudig is, vast te stellen wanneer er sprake is van een geoorloofd verder gaan. Is het dan ook niet verstandig om met elk van de verdragspartners, als dat relevant kan zijn, tijdig contact te zoeken om dit over en weer vast te stellen?

In de nota naar aanleiding van het eindverslag staat, dat datgene als verdergaand mag worden beschouwd wat niet geregeld is in de richtlijn en toch met een goede uitvoering van het daarin geregelde samenhangt. Is deze uitleg niet veel te restrictief? Gesteld dat een bilateraal verdrag minder stringente geheimhoudingseisen stelt dan de richtlijn, dan gaat dat verdrag toch verder? Met andere woorden: iets kan toch verder gaan, ook als het in de richtlijn is geregeld?

Anders zou de richtlijn wel degelijk verdergaande verdragen achterhalen. Eerder was evenwel gezegd, dat dit niet de bedoeling was.

Voor zover ik weet, komt het voor dat in protocollen bij verdragen de bepaling is opgenomen dat gegevens van banken en verzekeringsbedrijven niet worden uitgewisseld. De richtlijn bevat niet zo'n categoriale uitzondering. Dat lijkt mij terecht. Is mijn interpretatie juist dat de richtlijn wat dit betreft verder gaat en derhalve te prevaleren is boven verdragen ter zake die met andere lid-staten van de Europese Gemeenschap zijn afgesloten?

Ik herhaal dat het antwoord op een aantal van deze vragen wezenlijk is voor de betekenis die wij aan het voorgestelde wetsontwerp moeten toekennen. Te zamen met de afloop van de behandeling van de door ons voorgestelde amendementen is dat beslissend voor het antwoord op de vraag hoe wij uiteindelijk over dit wetsvoorstel zullen kunnen oordelen.

□

De heer **Coupré** (CDA): Voorzitter! CDA-fractie heeft reeds bij haar inbreng voor het voorlopig verslag instemming betuigd met het onderhavige wetsontwerp. Wij hebben ook nu geen reden, daarop iets af te dingen, al ben ik het met collega Kombrink eens dat wij het effect van dit wetsontwerp niet moeten overdrijven.

Het wetsontwerp geeft een drietal doelstellingen aan. De eerste is dat het goed past in de ISMO-discussie. Hierbij denk ik aan de ondersteuning van de fraudebestrijding tot over de grens. De tweede meer positieve doelstelling, die wij ook van groot belang achten, is het realiseren van een zo correct mogelijke belastingheffing, dus ook het voorkomen van dubbele heffing. De derde doelstelling is een betere waarborg van de rechtszekerheid. Dit achten wij een belangrijke beweegreden voor dit wetsontwerp.

Wij praten dus bepaald niet alleen over een antifraudewet. Deze drie doelstellingen zijn ook goed afgewogen in het wetsontwerp opgenomen, mede met het oog op de internationale context. Dit houdt in dat wij ook veel waarde hechten aan de in het wetsontwerp ingebouwde restricties met betrekking tot de schriftelijke kennisgeving, de ingebouwde 30 dagen tussen het verzenden van de kennisgeving en het inwilligen van het verzoek om inlichtingen door een bevoegde autoriteit namens een

Couprrie

andere staat en de beroepsmogelijkheid, zoals dat is vastgelegd in de artikelen 5 en 7. Met interesse zal ik de reactie van de staatssecretaris vernemen op de amendementen op deze twee artikelen, die zijn ingediend door respectievelijk collega De Grave en collega Kombrink.

Ook achten wij de voorwaarde van reciprociteit op zichzelf van belang, zij het dat wij moeilijk kunnen overzien hoe deze voorwaarde concreet wordt gehanteerd. Ook wat dat betreft, hebben wij dezelfde twijfel als collega Kombrink over de effectiviteit van deze regel. Wordt bij voorbeeld bij het inwilligen van een verzoek om inlichtingen door andere landen een soort conduitestaat gehanteerd, waaruit de bereidheid tot 'wederkerigheid' van het desbetreffende land blijkt? Hoe werkt in de praktijk dit voor-wat-hoort-wat-principe? Is er een soort centrale registratie?

In het voorlopig verslag hebben wij een aantal vragen gesteld, die redelijk goed zijn beantwoord. Wij hebben nu dan ook geen reden om nadere vragen te stellen.

Wij achten het wetsvoorstel een verbetering ten aanzien van de thans bestaande situatie. Wij realiseren ons, dat de uitvoering staat of valt met de bereidheid van staten om aan internationale uitwisseling van fiscale gegevens mee te werken. In de memorie van toelichting staat, dat die bereidheid toeneemt. Wij achten het daarom een goede zaak, dat met dit wetsvoorstel enkele belemmeringen worden weggenomen en dat Nederland zich wat dat betreft van de goede kant laat zien.

Maar, zoals gezegd, wij moeten het belang van dit wetsvoorstel niet overdrijven. Kennelijk denken alle betrokkenen daar zo over, getuige het feit dat het wetsvoorstel al zo lang zonder bezwaar van agenda naar agenda is doorgeschoven. Niettemin is het een goede zaak, dat wij dan vanavond eindelijk de 'finishing touch' mogen beleven, om de terminologie van collega De Grave over te nemen.

Staatssecretaris **Koning**: Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de geachte afgevaardigden die hun instemming met het wetsvoorstel hebben betuigd. In dit geval zijn dat de heren De Grave en Couprrie. Uit de interventie van de heer Kombrink, die nog een aantal zeer indringende vragen heeft gesteld, heb ik begrepen, dat

hij op dit ogenblik toch moeite heeft met het wetsvoorstel. Ik hoop hem in het verloop van dit debat ervan te kunnen overtuigen, dat het een goede zaak is als ook zijn fractie alle steun aan het regeringsvoorstel verleent.

Ik wil kort ingaan op een enkel punt, waarop de geachte afgevaardigden niet zozeer hebben gewezen. Het gaat om het kader waarin het wetsvoorstel moet worden geplaatst. Tot nu toe heeft Nederland zich aan de internationale afspraken op het gebied van de informatievoorziening kunnen houden. Door gebruik te maken van een regeling die voor nationaal gebruik is ontworpen en door ontheffing te verlenen van de geheimhoudingsverplichting van artikel 67 van de Algemene wet inzake rijksbelastingen, zijn de afspraken en zijn de verplichtingen in internationaal verband nagekomen. De toeneming van de internationale uitwisseling van informatie heeft echter geleid tot de vraag of dit passend is. Ik ben dan ook tot de conclusie gekomen, dat de basis waarop tot nu toe aan die verplichtingen is voldaan, te smal is.

Wat de aard van de regeling betreft wil ik benadrukken – dat is ook door verschillende geachte afgevaardigden gedaan – dat het gaat om een regeling voor administratieve bijstand. Schriftelijk heb ik al omstandig uiteengezet, dat zo'n regeling primair bedoeld is voor een juiste vaststelling van feiten. Met andere woorden voor controledoelinden. Weliswaar kan als uitvloeisel daarvan het vermoeden rijzen dat internationale fraude is gepleegd, maar zo'n vermoeden is een gevolg van het bestaan van deze regeling en niet de motivering van het ontwerpen ervan. Voor alle duidelijkheid wil ik eraan toevoegen, dat wat ik zojuist heb gezegd, niet betekent, dat informatie op grond van administratieve bijstand niet zou kunnen bijdragen aan feitelijke fraudebestrijding.

Bij het ontwerpen van het wetsvoorstel is niet alleen het oog gericht geweest op de belangen van de overheid, die van buitenlandse overheden inbegrepen, maar ook op die van de rechtssubjecten. Dat brengt mij bij het in de stukken meest omstreden onderdeel van dit wetsvoorstel, namelijk de rechtsbescherming van in Nederland gevestigde belangen. Daarop is zeer uitvoerig door de verschillende geachte afgevaardigden, met name door de

heer Kombrink, ingegaan. Ik wil zo goed mogelijk zijn vragen en de vragen van de heren De Grave en Couprrie beantwoorden.

Naar aanleiding van de opmerking van de heer Kombrink over het toegevoegde nut van de voorgestelde regeling roep ik in herinnering dat de huidige regeling tekortkomingen bevat. Op grond van deze regeling is het niet mogelijk, aan alle internationale verplichtingen te voldoen. Het is namelijk niet mogelijk – de heer Kombrink geeft dat ook aan – een onderzoek in te stellen, indien er in het desbetreffende geval geen sprake is van een Nederlands heffingsbelang. Ik wees er al op dat ik daarnaast de huidige uitvoeringspraktijk niet fraai vind.

Inzake de opmerking van de heer Kombrink dat volstaan zou kunnen worden met een beperkte aanpassing van de Algemene Wet inzake Rijksbelastingen wijs ik erop dat hierover al het een en ander is geschreven in de memorie van toelichting. De meeste bezwaren tegen een aanpassing van de AWR zijn terug te voeren op het feit dat deze wet een nationaal werkende wet is, die niet bedoeld is om te voorzien in het verlenen van wederzijdse bijstand tussen staten.

De heer Kombrink gaf nog een reden. Deze deed hem nog sterker twifelen aan het toegevoegde nut van dit wetsvoorstel. Dat betreft de introductie van de meldings- en beroepsregeling. Hij betoogde dat deze vorm van rechtsbescherming in nationale verhoudingen ontbreekt en dat zij derhalve ook zou moeten ontbreken bij de internationale informatieuitwisseling, zeker nu het gebied internationaal gezien beperkter zou zijn dan hetgeen nationaal geldt.

Mede in aansluiting op hetgeen de heren Couprrie en De Grave hierover hebben opgemerkt zeg ik dat het naar mijn mening met de huidige rechtsopvattingen overeenstemt dat de belanghebbende in zijn verhouding tot de overheid op passende wijze voor zijn belangen moet kunnen opkomen. Dat ik in deze opvatting niet alleen sta, blijkt uit de aanvaarding van een aantal moties tijdens het laatstgehouden ISMO-debat.

Deze moties hadden vrijwel allemaal ten doel, een belastingplichtige een grotere rechtbescherming te bieden dan momenteel het geval is. Ik wijs hierbij op het fiscaal kort geding, het beroep tegen voorlopige aanslagen en het aan een termijn binden van de uitspraak op bezwaar.

Koning

Vanuit deze opvatting ligt het naar mijn mening ook voor de hand, in een nieuwe wettelijke regeling een vorm van rechtsbescherming te introduceren die aansluit bij het rechtsgevoel. In dat opzicht heb ik dan ook wat moeite met het betoog van de geachte afgevaardigde.

De heer **De Grave** (VVD): Zeker, maar ik draai de redenering nu om. De staatssecretaris wijst terecht op de belangen van de rechtsbescherming. Die zijn ook opgenomen in dit wetsvoorstel. Mag ik hieruit afleiden dat de staatssecretaris eveneens positief staat tegenover de uitwerking van de moties die door de Kamer zijn aangenomen? Ik vraag dit in het bijzonder, omdat in de kring van de ambtelijke top negatievere uitlatingen over door de Kamer aangevraagde moties te horen waren. Deze uitlatingen hebben mij te meer verbaasd, omdat die negatieve opmerkingen mij eerder niet zijn geworden van de zijde van de staatssecretaris.

Staatssecretaris **Koning**: Ik beraad mij nog over de uitvoering van de moties. De Kamer zal daarover zo spoedig mogelijk uitsluitsel krijgen. In het kader van het huidige betoog heb ik willen opmerken dat, nu de regering komt met een voorstel tot het invoeren van rechtsbescherming in een bepaald geval, dit aansluit bij wensen die de Kamer in het algemeen in moties heeft opgenomen. Of dit ertoe leidt dat de rechtsbescherming moet worden ingevoerd in de gevallen die door de geachte afgevaardigde werden genoemd en die zojuist door mij werden gememoreerd, is nog onderwerp van beraad.

Ik ben terug bij de bijdrage van de heer Kombrink. Dat komt omdat ik mij afvraag, of de vergelijking die de geachte afgevaardigde heeft gemaakt tussen nationale en internationale informatie-uitwisseling wel opgeld doet. Bij de instructie informatieverstrekking, waarnaar de heer Kombrink verwees, gaat het veelal om belastinggegevens die een ander – een overheidsorgaan of een semi-overheidsorgaan – nodig heeft voor de toepassing van een regeling ten behoeve van degene van wie de gegevens afkomstig zijn. Hierbij gaat het bij voorbeeld om de hoogte van een belastbaar inkomen of vermogen, ter bepaling van eventueel te verlenen sociale uitkeringen, huursubsidie, enz. Men kan dit vinden in de instructie informatieverstrekking.

In deze situatie is degene van wie de gegevens afkomstig zijn ook belanghebbende bij de andere regeling waarvoor de gegevens bestemd zijn.

Dan is er de overheid zelf. De heer Kombrink meent dat volstaan kan worden met de mogelijkheid van een onrechtmatige daad-actie indien een belastingsplichtige meent dat zijn belangen zijn geschaad. In de stukken heb ik enige malen doen uitkomen dat deze procedure achteraf naar mijn gevoel te laat komt: de belangen zijn dan geschaad, de schade is geleden.

Dat moet dan worden opgelost in een schadevergoeding in een civiele procedure, die bovendien veel tijd en geld kost. Daarom is het naar mijn mening juist dat tijdig, dat wil zeggen voordat de schade kan zijn geleden, een toetsing plaatsvindt. En dat daardoor wordt voorkomen dat de overheid een uiteindelijk door de rechter te beoordelen of beoordeelde onrechtige daad pleegt en deswege moet overgaan tot schadevergoeding.

De geachte afgevaardigde de heer Kombrink is lang blijven stilstaan bij de vraag waar het in het wetsvoorstel om draait ik heb daar in mijn inleiding ook al even op gewezen, namelijk om fraudebestrijding of administratieve bijstand. Ik beluisterde bij hem het verwijt dat het wetsvoorstel aanvankelijk is gemotiveerd als een zuiver fraudebestrijdende maatregel en dat later via terugtrekkende bewegingen en ten dele verstoppertje spelen (beide uitdrukkingen van de geachte afgevaardigde) van dit fraudebestrijdingsmotief is afgestapt. Tussen de regels door beluister ik ook van hem dat het in wezen niet uitmaakt op welke wijze, administratiefrechtelijk of strafrechtelijk, de fraude wordt bestreden, althans dat het geen verschil maakt voor welke wijze van bestrijding wordt gekozen.

Ik heb nogal wat moeite met deze gedachten van de geachte afgevaardigde. Hier worden naar mijn gevoel doelstelling, middelen en bijkomende gevolgen op een grote hoop geveegd en worden de juridische verschillen daartussen volstrekt gebagatelliseerd. Het lijkt wel alsof een soort lood-omoudijzer-theorie, een bekende politieke uitdrukking, wordt verkondigd, een theorie die ik althans niet voor mijn rekening wens te nemen, en in politiek opzicht in dat andere verband de geachte afgevaardigde toch ook niet.

Laat ik vooropstellen waar het ten principale om gaat, wat het doel van

de regeling is: het verlenen over en weer van administratieve bijstand. Dat doel is van de aanvang af duidelijk geweest en met zo veel woorden naar buiten gebracht. Ik behoef in dit verband slechts te wijzen naar de considerans van het wetsvoorstel. Ik citeer eruit:

‘... af te stemmen op verplichtingen ... op het gebied van het verlenen van bijstand door Nederland ... bij de heffing van belastingen teneinde te bevorderen dat belastingsschulden op het juiste bedrag kunnen worden vastgesteld ...’.

U weet dat ik met dit citaat een aantal tussenliggende elementen heb overgeslagen.

Als bijkomende overweging wordt daar ten slotte aan toegevoegd:

‘... en dat het ontgaan en ontwijken van belastingen wordt bestreden.’

Duidelijk is en was wat het doel van de voorgestelde regeling moet zijn: het verlenen van administratieve bijstand. Bij zo'n regeling staat niet voorop wat door de fractie van de geachte afgevaardigde als een rode draad in de stukken is gebruikt – namelijk: het betrappen en bestraffen van fraudeurs. Daarbij staat de vaststelling van een juiste belastingsschuld voorop. Daar worden de maatregelen op afgestemd.

Met dit uitgangspunt steeds in gedachten heb ik, en met succes, getuige de woorden van de heer Kombrink, onderstreept dat thans een administratieve regeling aan de orde is. Maar – ik wil dat er graag aan toevoegen – ik heb nooit ontkend dat als gevolg van het verlenen van administratieve bijstand onregelmatigheden aan het licht kunnen komen, onregelmatigheden die kunnen duiden op fraude.

Of deze onregelmatigheden daarmee tot fraude kunnen worden bestempeld, hangt af van de inhoud die in laatste instantie door de rechter aan dat begrip wordt gegeven. In elk geval is het duidelijk dat zonder een goede mogelijkheid om feiten te controleren, ook de mogelijkheid ontbreekt om eventueel fraude te constateren. Het uitgangspunt dat er sprake is van een regeling voor administratieve bijstand, leidt ertoe dat de maatregelen tot dat terrein beperkt blijven. Met andere woorden: de grens die wordt gevormd door de internationale rechtshulp, wordt niet overschreden.

Bevindt men zich immers op dat gebied, dan houdt men zich bezig met het vergaren van bewijs van vermoedelijke fraude. In die situatie

Koning

is de positie van de belanghebbende – maar die heet dan geen belanghebbende meer en wordt in dat geval aangeduid als verdachte – een geheel andere en behoort dat naar algemene opvattingen ook te zijn. Een vergelijking met de binnenlandse situatie maakt dat duidelijk.

Indien een controlerend ambtenaar in Nederland een controle instelt ten behoeve van de belastingheffing, heeft hij de bevoegdheid om alle relevante informatie te vragen en de belastingplichtige is verplicht alles naar waarheid te beantwoorden. Zodra een opsporend ambtenaar met een fraudeonderzoek bezig is of zodra blijkt dat een controleonderzoek in een opsporingsonderzoek overgaat, is op grond van het amendement-Goudsmit – dat in de Kamer bij wijziging van het wetboek van strafvordering is aangenomen – de op dat ogenblik opsporingsambtenaar geworden controleambtenaar casu quo de opsporingsambtenaar sec, verplicht de verdachte daarop te wijzen.

Hij moet dan tegen de verdachte zeggen: u wordt verdacht, alles wat u nu zegt, kan tegen u worden gebruikt. De verdachte heeft alsdan het recht om zijn mond te houden en heeft niet meer de verplichting om te antwoorden. Op het openbaar ministerie rust de zaak om het bewijs rond te krijgen. Bij dit onderscheid past het dat bij een onderzoek naar strafbare feiten in het buitenland de juiste instantie hier te lande – en dat is de minister van Justitie – wordt geraadpleegd en niet de minister van Financiën.

Zoals ik in de stukken heb betoogd is het niet correct om via de internationale administratieve bijstandsverlening tot opsporing en vervolging van strafbare feiten over te gaan.

De vrees van de geachte afgevaardigde de heer Kombrink dat de meldings- en beroepsregeling de effectiviteit van de fraudebestrijding zou ondermijnen, deel ik niet. Dat heb ik ook in de stukken tot uitdrukking gebracht. Aanvankelijk zullen er wellicht procedures worden gevoerd waarbij de grenzen die aan een beroep worden gesteld, worden bepaald. Daarbij gaat het erom wie er belang bij heeft en om welk belang het gaat. Indien die grenzen bekend zijn, weet men of het zinvol is om in beroep te komen.

Bovendien verwacht ik bij uitwisseling van zuiver feitelijke informatie – als bijvoorbeeld wijs ik op de

omvang van een transactie en de daarbij berekende prijzen – niet een veelvoudig beroep op de AROB-rechter. Tevens zou ik de geachte afgevaardigde nogmaals onder ogen willen brengen, dat bij een vermoeden van fraude gebruik gemaakt kan worden van de mogelijkheid om eerder dan 30 dagen na de kennisgeving tot inwilliging van het verzoek over te gaan. Daarnaast blijf ik van mening dat van de melding van de voorgenomen inwilliging van het verzoek om informatie een preventieve werking uitgaat. Ik leg er nogmaals de nadruk op dat de meldingsregeling niet is opgenomen om haar preventieve karakter, maar om te bereiken dat de Nederlandse belastingplichtige zo nodig voor zijn belangen kan opkomen.

Naar aanleiding van de vraag of niet alleen met de melding kan worden volstaan, wijs ik nogmaals op het belang dat de regering hecht aan de rechtsbescherming van de belanghebbende. Daarbij past dan ook een vervolg, in die zin dat beroep kan worden ingesteld. De mogelijkheid voor de belanghebbende om achteraf een onrechtmatige-daadactie in te stellen, biedt daarom onvoldoende bescherming, want het eventuele kwaad is dan al geschied.

De heer Kombrink sprak, als ik zijn betoog goed op mij heb laten inwerken, van vernietiging door een Nederlandse justitiabele.

Waar het bij de uitwisseling door Nederland om gaat, is toch dat de buitenlandse autoriteit de gegevens uit Nederland verkrijgt voor de belastingheffing bij 'haar' belastingplichtige.

De handelingen die een fraudeur ter beschikking staan, zijn legio. Dat feit is de heer Kombrink in het geheel niet onbekend. Dat kan ik concluderen uit zijn opmerkingen. Dat in de nota naar aanleiding van het eindverslag ten onrechte zou worden verondersteld dat dergelijke handelingen reeds voltrokken moeten voordat de melding plaatsvindt, vermag ik niet in te zien. Er wordt immers pas een melding gedaan, nadat de informatie op het ministerie aanwezig is – die informatie komt of uit de leggers of uit het onderzoek – en nadat beoordeeld is of de informatie kan worden verstrekt. Na dat tijdstip vernietigen van administratieve bescheiden, 'helpt' en justitiabele niet, maar brengt hem juist in ernstige moeilijkheden. Om derhalve niet van bewijsbare onregelmatigheden te worden beticht, zal het vernietigen eerder

moeten geschieden, namelijk voordat de fiscus over de gegevens kan beschikken. Dit is in grote trekken het beeld dat ik in de stukken heb gegeven en waaraan ik meen te kunnen vasthouden.

Ik geef de geachte afgevaardigde de heer Kombrink toe, dat het constateren van onregelmatigheden vaak leidt tot het oplossen van een puzzel. Daarbij kan ieder stukje een aanwijzing voor het vervolg inhouden. Dat zou er inderdaad toe kunnen leiden, dat het vernietigen van informatie na de melding zin zou kunnen hebben. Maar ik meen, dat die 'zin' van betrekkelijke waarde is. Indien al een groot deel van de puzzel in verband is gelegd, kan men zich van een ontbrekend stukje meestal nog wel een goede voorstelling maken. Dat geldt ook voor later vernietigde informatie die een aanvulling betekent op reeds aanwezige gegevens. Het zal degene die de informatie vernietigd heeft dan vaak niet meevallen aan te tonen dat bepaalde informatie niet noodzakelijkerwijze tot de puzzel behoorde.

Zoals de geachte afgevaardigde de heer Kombrink opmerkte, bestaat ook in de huidige situatie de mogelijkheid om in verweer te komen tegen het handelen van de minister. Dit kan, zoals hij zelf ook aangeeft, achteraf door middel van een onrechtmatige-daad-actie.

Maar, zoals ik zojuist al uiteen heb gezet en zoals ik al eerder in de stukken heb doen uitkomen, is de weg die de belanghebbende dan moet bewandelen een moeizame. Gezien het feit dat er aan de individuele bescherming een groot belang wordt gehecht, is de voorgestelde beroepsregeling opgenomen. Deze beroepsregeling biedt niet alleen een eenvoudige rechtsingang, maar zij biedt ook een toetsing vooraf. Het is inderdaad waar, dat naar aanleiding van het advies van de Raad van State is besloten om de artikelen 2 en 5, onderdeel m, van de Wet AROB uit te sluiten. Dit staat ook met zoveel woorden vermeld in het nader rapport aan de Koningin. Om nu te stellen der er derhalve sprake is van een nieuwe beroepsmogelijkheid, gaat mijns inziens te ver. Die mogelijkheid is van de aanvang af onderkend en bedoeld. Zij heeft echter, mede naar aanleiding van de opmerking van de Raad van State hieromtrent, de gestalte gekregen waarin zij thans in het wetsvoorstel voorkomt. Ik wijs in dit verband op de blauw stukken.

Koning

Op de vraag of de landen die betrokken zijn bij de voorbereiding van het multilaterale bijstandsverdrag in het kader van de Raad van Europa en de OESO het eens zijn om meldings-, hoor- en beroepsprocedures te introduceren in dat verdrag, merk ik het volgende op. Tijdens de laatste vergadering van het algemeen juridische comité van de Raad van Europa is overeenstemming bereikt over de toevoeging van een derde lid aan artikel 4 over algemene bepalingen inzake de uitwisseling van inlichtingen. Die toevoeging houdt voor de deelnemende staten de mogelijkheid in om officieel te verklaren dat hun fiscale autoriteiten, in overeenstemming met de interne wetgeving, de belastingplichtige kunnen inlichten omtrent het voornemen tot uitwisseling van inlichtingen hen betreffende.

Bovendien is artikel 21 van het ontwerp-verdrag betreffende de weigeringsgrond om bijstand te verlenen in die zin gewijzigd dat aan de titel van het artikel de bescherming van personen is toegevoegd en het eerste lid uitdrukkelijk de rechtsbescherming van personen waarborgt waarin de wet en de administratieve praktijk van de aangezochte staat voorziet. Onder het voorbehoud van het akkoord bevinden van genoemde toevoegingen door het comité voor fiscale zaken van de OESO, ben ik van mening dat hiermee de invoering en toepassing van de bedoelde procedures door de deelnemende landen algemeen wordt geaccepteerd.

De heer Kombrink laat de vraag of het wetsvoorstel voor zijn fractie aanvaardbaar is, afhangen van het antwoord op enkele vragen en van het lot van enkele wijzigingsvoorstellen. Ik neem aan dat hij er begrip voor zal hebben dat ik wat de amendementen betreft, het oordeel aan de Kamer zal overlaten. Dat zal betekenen dat hij een eindafweging moet maken bij het wetsvoorstel.

Ik zal trachten de gestelde vragen zo goed mogelijk te beantwoorden, in de hoop dat ook zijn stem voor dit wetsvoorstel kan worden gewonnen en dat tijdens mijn verdere beantwoording de zojuist ontvangen droppes mij mijn stem niet doen verliezen.

Allereerst komt de vraag aan de orde, wie degene is aan wie de kennisgeving wordt gestuurd. Deze vraag zal ik beantwoorden aan de hand van de door de heer Kombrink geschetste voorbeelden. Daaruit

blijkt dat aan een Nederlandse onderneming over die onderneming informatie is gevraagd. Zij zal dan ook de belanghebbende zijn aan wie de kennisgeving zal worden verzonden.

In het algemeen kan worden gesteld dat de kennisgeving gestuurd wordt aan die Nederlandse belastingplichtige over wie de buitenlandse autoriteit informatie heeft gevraagd. Ik ga er namelijk vanuit dat de Amerikaanse overheid geen informatie zal behoeven te vragen over de in Nederland gevestigde Amerikaanse dochteronderneming. Dergelijke informatie zal de Amerikaanse overheid reeds in Amerika zelf bij de moederonderneming kunnen bemachtigen. Weliswaar kan de hier gevestigde dochter belanghebbende zijn bij de verrekening van belasting, maar daarmee is zij nog niet te bestempelen als belanghebbende bij de informatieuitwisseling. Ik bedoel dus een belanghebbende die een kennisgeving zal ontvangen.

De heer **Kombrink** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik begrijp dat antwoord niet zo goed. Ik heb gesproken over degene te wiens aanzien een verzoek om inlichtingen te ontvangen is gericht. De vraag aan wie of over wie inlichtingen wordt gevraagd, beantwoordt de staatssecretaris met: over wie. Mijn voorbeeld waarin een Nederlands bedrijf een transactie heeft uitgevoerd met een Engelse of Amerikaanse dochteronderneming die hier gevestigd is en dus hier ook belastingplichtig is, wordt door de staatssecretaris beantwoord met: dat laatste is niet bedoeld, want dat is niet de echte belanghebbende. Het kan toch een bedrijf zijn waarover de inlichtingen worden gevraagd? Ik zal een ander voorbeeld noemen.

De Franse administratie doet een verzoek om inlichtingen over een transactie met een Nederlands bedrijf. Degene over wie de inlichtingen worden gevraagd, is dus het Franse bedrijf. Daarop richt zich het onderzoek van de Franse fiscus. Men probeert de inlichtingen te verkrijgen bij het Nederlandse bedrijf. Volgens de uitleg van de staatssecretaris zou in het geheel geen kennisgeving aan het Nederlandse bedrijf behoeven te worden gestuurd. Is dat zo?

Staatssecretaris **Koning**: In die situatie zal de kennisgeving aan het Nederlandse bedrijf moeten worden verstrekt.

De heer **Kombrink** (PvdA): Dat is niet het bedrijf over wie inlichtingen

worden gevraagd. Waarom zou je dan die kennisgeving versturen!

Staatssecretaris **Koning**: In de zojuist door mij voorgedragen tekst gaat het om inlichtingen over een Nederlandse onderneming. De heer De Grave heeft in zijn betoog ook gezegd dat de inlichtingen nodig zijn bij voorbeeld ten behoeve van een controle-onderzoek bij een Italiaanse onderneming. Desondanks kan het van belang zijn, in het geval dat bij voorbeeld de Nederlandse onderneming aan wie de inlichtingen worden gevraagd over facturen die ze bij voorbeeld heeft gezonden aan de Italiaanse onderneming of andersom, de Nederlandse onderneming in beroep kan komen tegen de inlichtingen. In dat geval moet de kennisgeving worden verstrekt aan de Nederlandse onderneming. Ik prijs mij gelukkig dat ik instemming van de ambtenaren op de tribune krijg.

De heer **Kombrink** (PvdA): Ik kan mij dat laatste goed voorstellen. Dit is ook mijn interpretatie van de bedoeling van het wetsvoorstel. Aan het bedrijf waar de inlichtingen worden gehaald, wordt de kennisgeving gestuurd welke inlichtingen worden verstrekt. In zijn antwoord had de staatssecretaris het zojuist over degene over wie inlichtingen werden gevraagd. Daarmee introduceert hij een andere categorie. Het kan toch niet de bedoeling zijn dat in het wetsvoorstel met de formule 'te wiens aanzien' tegelijkertijd zowel de categorie bedrijven aan wie en als de categorie bedrijven over wie inlichtingen worden verstrekt, wordt bedoeld.

Staatssecretaris **Koning**: De heer Kombrink heeft niet genoeg oog voor de beperking die in de woorden 'over een Nederlandse onderneming' is gelegen. In feite zijn de gegevens waar de heer De Grave op doelt, eigenlijk ook gegevens over een Nederlandse onderneming. Het zijn echter gegevens ten behoeve van de Italiaanse fiscus, ten aanzien van het onderzoek bij de Italiaanse onderneming. Daarom mag het woord 'Nederlands' niet geschrapt worden.

De heer **Kombrink** (PvdA): Ik kom terug op mijn voorbeeld over een transactie van een Nederlands bedrijf met in ons land gevestigde dochter van een buitenlandse onderneming. Dit laatste is ook een Nederlandse onderneming, een Nederlandse belastingplichtige. Het zijn dus twee Nederlandse bedrijven. Om welk bedrijf gaat het dan?

Koning

Staatssecretaris **Koning**: Als het om twee Nederlandse ondernemingen gaat, waarvan de één een dochter is van de andere onderneming, maakt het over het algemeen niet zoveel uit.

De heer **Kombrink** (PvdA): Ik bedoel niet dat het ene Nederlandse bedrijf een dochter is van het andere. Het Nederlands bedrijf A had een transactie met het Nederlandse bedrijf B. Bedrijf B is echter de dochter, zuster, grootmoeder of wat dan ook van een buitenlandse onderneming. De eigenlijke wens van de buitenlandse fiscus is natuurlijk zicht te krijgen op wat er zich bij de dochter – laten wij het daar maar even op houden – afspeelt. De buitenlandse fiscus vraagt de staatssecretaris inlichtingen in te winnen bij bedrijf A.

Dit zou namelijk een nader licht kunnen werpen op de activiteiten van de dochter. Wie is nu degene te wiens aanzien een verzoek om inlichtingen wordt gedaan?

Staatssecretaris **Koning**: Ik zou zeggen beide bedrijven.

De heer **De Grave** (VVD): Dat klopt niet. Ik val hierin mijn collega Kombrink bij. Ik zou zeggen dat het bedrijf A betreft. Dat is het bedrijf waar de informatie vandaan komt. Als er informatiestromen tussen twee bedrijven zijn zijn beide bedrijven betrokken. Maar er moet natuurlijk rechtsbescherming plaatsvinden ten aanzien van het bedrijf dat de inlichtingen verstrekt en niet ten aanzien van het bedrijf dat hierin eventueel belanghebbende kan zijn. De kring is namelijk ad infinitum uit te breiden. Dat is geen goed criterium en dan ontstaan de problemen die collega Kombrink noemt. Er is dan niet duidelijk afgebakend wie een beroep tot de rechter heeft.

Ik heb ook uit de stukken begrepen dat de regering bedoelt dat aan het bedrijf dat de informatie verstrekt kennisgeving moet worden gestuurd en dat dit bedrijf ook eventueel naar de rechter kan stappen. Dit lijkt mij de juiste interpretatie.

Staatssecretaris **Koning**: Uit de informatie die ik zojuist ontvang, blijkt dat de heer De Grave gelijk heeft. Hij heeft de zaken uitstekend weergegeven. Ik kan mij echter ook voorstellen dat als het gaat om Nederlandse belastingplichtigen, beide bedrijven zouden moeten worden ingelicht. Om geen verwarring te stichten in de juridische interpre-

tatie, trek ik echter die mededeling terug.

De heer **Kombrink** (PvdA): Daarmee trekt u dan ook uw opmerking terug dat het beslissend zou zijn over wie inlichtingen worden gevraagd. Door bevestigend te reageren op de vraag van de heer De Grave zegt u in feite dat de belanghebbende in de zin van deze wet 'te wiens aanzien' een verzoek om inlichtingen wordt ontvangen, het bedrijf is dat de inlichtingen verstrekt. Met andere woorden: het bedrijf bij wie de inlichtingen worden verkregen. Met het oog op eventuele rechtspraak is dit niet van belang ontbloot. Daarom moeten wij dit precies vaststellen.

Staatssecretaris **Koning**: Daar heeft u gelijk in. Dit is echter op zichzelf niet strijdig met de interpretatie die ik zojuist heb gegeven. Laten wij voor alle duidelijkheid de interpretatie van de heer De Grave als authentiek beschouwen.

De heer **Kombrink** (PvdA): Welk een schone rol komt hem toe.

Staatssecretaris **Koning**: Een vraag van de heer Kombrink, die enigszins in het verlengde hiervan ligt, is de vraag wie krachtens het vierde lid van artikel 5 een AROB-beroep kan instellen. Bij de schriftelijke voorbereiding heb ik al meegedeeld dat bij de huidige tekst degene die er belang bij hebben hiertoe gerechtigd zijn. Er kunnen dus naast degene die een kennisgeving ontvangt en die als belanghebbende geldt, anderen een beroep op de AROB-rechter doen. Dit lijkt in overeenstemming te zijn met de Wet-AROB. Ik geef echter toe dat het gevolg hiervan zou kunnen zijn dat degenen die slechts een zijdelings belang heeft, door middel van de AROB-procedure de verstreking van informatie zou kunnen vertragen en dat is niet de bedoeling.

Aan de andere kant is het, zoals de heer Kombrink heeft opgemerkt, voor het ministerie moeilijk te overzien wie allemaal eventueel belang zouden kunnen hebben en aan wie een kennisgeving zou moeten worden verstuurd. Niettemin heb ik niet een voorstel gedaan een beperking aan te brengen in de mogelijkheid om AROB-beroep in te stellen, omdat ik ervan ben uitgegaan dat de kans van beroep door een ander dan degene die de kennisgeving ontvangt zeer gering zal zijn. Men moet immers op de hoogte zijn van het voornemen dat inlichtingen zullen worden verstrekt.

Uit de combinatie van het tweede en het derde lid van artikel 5 kan niet, zoals de heer Kombrink ook heeft opgemerkt, worden afgeleid dat uitvoering aan de inwilliging van het verzoek kan worden gegeven voordat er een kennisgeving plaatsvindt. Er zal altijd meiding moeten worden gedaan van de inwilliging van een verzoek, en wel rond het tijdstip dat het besluit tot inwilliging is gevallen. In zijn betoog stelt de heer De Grave voor om de melding ingeval er om dringende redenen tot directe uitwisseling wordt besloten, te kunnen uitstellen. Met deze gedachte dat Onze Minister de verzending van de in het tweede lid bedoelde kennisgeving uit kan stellen tot ten hoogste 120 dagen na de inwilliging van het verzoek, heb ik geen moeite.

Wat moet, vraagt de heer Kombrink voorts – de heer De Grave heeft zich daarbij aangesloten – onder 'dringende redenen' worden verstaan. De heer Kombrink leidt uit een uitspraak in de schriftelijke stukken af dat dringende redenen om gevraagde informatie direct te kunnen verstrekken slechts aanwezig zijn indien sprake is van 'ernstige internationale fraude'. Begrijp ik hem goed, dan gaat het gebruik van de bijvoeglijke naamwoorden 'ernstige' en 'internationale' hem te ver en zou moeten worden volstaan met de aanduiding 'vermoeden van fraude'. Ik kan de heer Kombrink in dit betoog volgen. Het begrip 'ernstige internationale fraude' dat in de nota naar aanleiding van het eindverslag staat vermeld, is in een lager betoog bij wijze van voorbeeld genoemd.

Elders, namelijk in de memorie van antwoord, is de volgende aanduiding gegeven: 'zoals bij voorbeeld de bestrijding van internationale fraude'. Maar ook dit is een voorbeeld om aan te geven in welke richting is gedacht bij het hanteren van de term 'dringende redenen'. Het gaat erom dat niet voor elk wisselwaseen beroep op de dringende redenen van het derde lid mogelijk is, maar dat er iets meer aan de hand moet zijn. Fraude is zo iets meer; fraude is immers een strafbaar feit dat in onze rechtsorde en in die van de ons omringende landen als een ernstig vergrijp wordt aangemerkt.

Het zal overigens een taak van de AROB-rechter zijn te bepalen waar de grenzen bij de 'dringende redenen' liggen. Hij zal moeten beoordelen of de minister juist gehandeld heeft door de informatie direct te verstrekken en niet te wachten tot de periode

Koning

van dertig dagen is verstreken. De heer De Grave merkt in dit verband op – hij is daarin bestreden door de heer Kombrink – dat een tentatieve ondergrens van een fraudebedrag verdedigbaar is. Dat zo'n ondergrens verdedigbaar is, ben ik op zichzelf met hem eens, maar het lijkt mij niet gewenst zo'n arbitrair grensbedrag expliciet in de regeling op te nemen. De heer Kombrink heeft daarop ook gewezen.

Immers, niet alleen de omvang van de fraude, maar ook de aard en de complexiteit van het geval, de uitstraling op andere fraudes, alsmede de intentie van de fraudeur kunnen van belang zijn om snel tot uitwisseling van informatie te komen. Daarbij moet bedacht worden dat bij het begin van een onderzoek veelal niet aan te geven zal zijn hoe groot het gefraudeerde bedrag aan het eind van het onderzoek zal blijken te zijn. Ik wil mij nu op dit punt dan ook liever onthouden van het noemen van expliciete grenzen, of ze nu kwalitatief of kwantitatief van aard zijn.

De heer Kombrink heeft voorts de verhouding tussen artikel 5 en artikel 13 van het ontwerp aan de orde gesteld. Met name vraagt hij een uiteenzetting over de aard van de belangen van belastingplichtigen waarmee bij de uitwisseling rekening moet worden gehouden en over de gronden waarop een beslissing om inlichtingen uit te wisselen kan worden bestreden. De aard van de belangen van belastingplichtigen wordt aangegeven in artikel 13, letter c, dat overeenkomt met de bepaling van artikel 8, tweede lid, van de richtlijn. Deze laatste bepaling vermeldt daarnaast nog gegevens waarvan de onthulling in strijd zou zijn met de openbare orde. Het ontwerp noemt deze categorie onder letter b van artikel 13. Het belang van belastingplichtigen bij bescherming van hun bedrijfsgeheimen wordt bij de administratieve bijstand erkend.

Het wetsontwerp geeft niet met zoveel woorden aan op welke gronden een beslissing tot het verstrekking van gegevens kan worden bestreden. De richtlijn en de verdragen leggen echter de verplichting tot uitwisseling op onder de bepaling dat deze verplichting in bepaalde omstandigheden wordt opgeheven. Waar het ontwerp beoogt de bevoegdheden in het leven te roepen die de Nederlandse belastingadministratie in staat stellen aan deze internationale

verplichtingen te voldoen, en waar artikel 13 in overeenstemming met de van kracht zijnde regelingen aangeeft op welke gronden de minister kan besluiten geen inlichtingen te verstrekken, volgt uit deze systematiek dat een beslissing tot uitwisseling over te gaan alleen bestreden kan worden met verwijzing naar een van de in artikel 13 genoemde gronden. Een dergelijke gang van zaken levert geen strijd op met de richtlijn.

In zijn betoog heeft de heer De Grave enkele opmerkingen gemaakt over wat hij noemde het 'imperatief-limitatieve karakter' van de weigeringsgronden. Hij gaat daarmee akkoord behalve waar het gaat om de commerciële -, bedrijfs- en beroepsgeheimen. Ik besef dat een imperatief-limitatieve omschrijving bezwaren kan hebben, met name in het geval dat door de heer De Grave wordt bedoeld en waarin een zeer minimaal commercieel belang wordt afgewogen tegen een groot belang van informatieverstrekking. Ik kan er dan ook begrip voor hebben dat hij een amendement op dit punt heeft ondersteund, hoewel ik een zekere voorkeur heb voor de tekst van het wetsvoorstel. Alles overwegend, laat ik het oordeel over dit amendement over aan de Kamer.

De heer Kombrink vroeg voorts naar de inhoud van de term 'openbare orde' als weigeringsgrond voor het verstrekken van inlichtingen. In de eerste plaats omvat dit begrip de openbare veiligheid en het ordelijk functioneren van de staat. Het begrip omvat echter méér, zoals in het commentaar op artikel 26 van het OESO-modelverdrag van 1977 wordt aangegeven. Tot op zekere hoogte zal ieder land zelfstandig kunnen en moeten bepalen was nu de precieze inhoud is. Naar Nederlandse opvattingen behoren tot de vitale belangen van de staat, de veiligheid en de nationale onafhankelijkheid.

Ook de economische zelfstandigheid en de mogelijkheid om binnen de internationale economische orde en rechtsoorde als zelfstandige eenheid te kunnen functioneren, kunnen daartoe worden gerekend. De mogelijkheid om in Nederland een gezond bedrijfsleven op te bouwen en in stand te houden, zowel vanwege de daaruit voortvloeiende werkgelegenheid als vanwege het daardoor voortgebrachte nationale inkomen, behoort eveneens tot de vitale belangen van Nederland.

Tot nu toe is, voor zover mij bekend is, door of tegenover Nederland nooit een beroep gedaan op deze weigeringsgrond.

De praktijk van de inlichtingenuitwisseling en de persoonlijke contacten tussen de daartoe bevoegde autoriteiten, waarover de heer Couprie sprak, heeft in de afgelopen jaren over en weer een goed inzicht gegeven in de mogelijkheden om informatie ten behoeve van een andere staat te verzamelen en aan deze staat te verstrekken. Die conclusie kan ook worden getrokken zonder dat ter zake een exacte boekhouding met betrekking tot de reciprociteit wordt gevoerd. Bedacht moet worden dat, zoals ook bij de schriftelijke behandeling van dit wetsvoorstel is opgemerkt, bij dit reciprociteitsbeginsel niet alleen de kwantiteit maar ook de kwaliteit van de uitgewisselde informatie in ogenschouw moet worden genomen. In twijfelgevallen zal, alvorens uitvoering aan een verzoek wordt gegeven, contact met de verzoekende autoriteit ter zake worden gezocht.

De bedoeling van het maken van een voorbehoud ten aanzien van een multilateraal verdrag – waarover de heer Kombrink sprak – dat voor een deel dezelfde materie regelt als de EG-wetgeving reeds heeft gedaan, is om het primaat van het Europese recht tussen de EG-partners, die ook als partij toetreden tot bedoeld verdrag, aan te geven. Indien de verdragsbepalingen verder gaan dan de EG-wetgeving, geldt voor dat meerdere het voorbehoud niet. De wenselijkheid van het al dan niet aanpassen van EG-richtlijnen aan later geschapen verdragsrecht is een aanlegenschap die de Europese Commissie dient te beoordelen. Zij dient hiertoe ook eventuele voorstellen te doen.

De heer Kombrink maakte een aantal opmerkingen over verzoeken door en aan Engeland gedaan. Een verzoek aan Engeland om inlichtingen wordt altijd gedaan op grond van de EG-richtlijn en het verdrag tussen Nederland en Engeland ter voorkoming van dubbele belasting (artikel 25). De inlichtingen die wij ontvangen van de Engelse administratie worden echter alleen verstrekt op basis van dit verdrag. Het inlichtingenverkeer tussen Nederland en Engeland wordt door de houding van de Engelse administratie echter niet belemmerd. Het is niet de taak van Nederland, maar van de Europese Commissie, erop toe te zien dat de Engelse

Koning

administratie handelt overeenkomstig de bepalingen van de richtlijn. Ik verklaar mij echter bereid, in het licht van het Europese voorzitterschap van Nederland, erop toe te zien dat overleg over de Engelse opstelling bevorderd wordt.

Bij de voorbereiding van dit wetsontwerp is contact opgenomen met de verdragspartners omtrent de consequenties die een en ander voor de uitvoering van de Benelux-overeenkomst kan hebben. Het betreft hier, zoals de heer Kombrink zelf constateert, een element van nationale wetgeving dat enkel de uitvoering hier te lande regradeert. Uit praktische overwegingen is ervoor gekozen om, zodra de discussies rond het onderhavige wetsvoorstel een definitieve vorm van de regeling hebben opgeleverd, deze aan de bestaande werkwijze te toetsen en, voor zover nodig, door aanwijzingen aan de dienst die wijzigingen aan te brengen, waardoor aan de vereisten van het wetsontwerp zal worden voldaan.

De heer Kombrink heeft de vraag gesteld of de richtlijn nu verder gaat dan het ontwerpverdrag van de OESO en de Raad van Europa of juist andersom, in verband met het voorbehoud dat de gezamenlijke EG-landen hebben gemaakt bij de onderhandelingen in Straatsburg.

In grote lijnen komen de richtlijn en het ontwerpverdrag vrij sterk overeen wat de uitwisseling van inlichtingen betreft. Naast de uitwisseling van inlichtingen regelt het ontwerpverdrag echter ook de bijstand bij invordering van belastingen en de bijstand bij het aan de belastingplichtige ter kennis brengen van officiële documenten, die verband houden met de belastingheffing en inning.

Ook bestrijkt het verdrag in beginsel een ruimer aantal belastingen dan de richtlijn. Het voorbehoud van de EG-landen moet meer gezien worden tegen de achtergrond van de vraag of de richtlijn als Europeesrechtelijk instrument gaat boven een later tot stand gekomen (multilateraal) verdrag. Om onzekerheid en eventuele verschillen daarover te voorkomen, hebben de EG-landen de zojuist bedoelde verklaring afgelegd.

De stand van zaken rond het ontwerp-verdrag is aldus. In december 1985 heeft het Algemene Juridische Comité van de Raad van Europa het ontwerp-verdrag aangenomen. In de komende maanden zal nu het Comité voor Fiscale Zaken van de

OESO de in de Raad van Europa aanvaarde tekst met commentaar bezien. Het streven is er daarbij op gericht, dat in de zomer of het vroege najaar het ontwerp in beide organisaties aan de Raad of het Comité van Ministers kan worden voorgelegd, zodat het nog in 1986 voor ondertekening kan worden opgesteld. Het in december 1985 aanvaarde ontwerp bevat in artikel 21 de bepaling, dat het verdragbepalingen in de nationale wetgeving van de ondertekenende landen die de rechtsbescherming van belastingplichtigen regelen niet opzij zet. Ik heb geen behoefte aan een nadere clausulering van deze bepaling. De wijze waarop staten de rechtspositie en rechtsbescherming van hun burgers willen regelen, moet aan de nationale wetgevers worden overgelaten.

De heer Kombrink heeft mijn standpunt gevraagd over het nut van samenwerking zoals deze bestaat tussen de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Duitsland. Hij heeft voorts gevraagd of Nederland bereid is aan deze landen mee te delen, dat het aan de bedoelde samenwerking wil deelnemen.

Mijnheer de Voorzitter! Niet voldoende wetend wat de bedoelde samenwerking inhoudt, is het voor mij wat moeilijk een standpunt te bepalen over het nut ervan. In het algemeen kan ik mij voorstellen dat een dergelijke samenwerking nuttig kan zijn. Ook hier geldt echter dat er bij zo'n samenwerking een 'balance' is in de belangen, dat wil zeggen dat de zogenaamde wederkerigheid in de praktijk ook daadwerkelijk aanwezig is. Nu merken wij echter al, dat bepaalde staten hun wetgeving exterritoriaal willen uitvoeren en daarmee op de rand balanceren van het aantasten van de soevereiniteit van andere staten. Er is dus voorzichtigheid geboden.

De vraag van de geachte afgevaardigde de heer Kombrink of ter zake van het onderhavige wetsvoorstel overleg met de Bondsrepubliek Duitsland heeft plaatsgevonden ten einde de mogelijke consequenties voor de uitvoering van de bepalingen van het Aanvullend Protocol te bespreken, moet ik ontkennend beantwoorden. Het ligt echter in mijn voornemen, deze kwestie bij een volgende bespreking in het kader van de onderhandelingen met de Bondsrepubliek over een herziening van het huidige belastingverdrag te berde te brengen.

De opmerking van de heer Kombrink dat zich een *conflicterende samenloop* ofwel een zogenaamde *collisie* kan voordoen tussen de verschillende instrumenten die de inlichtingen-uitwisseling regelen, te weten (bilaterale) verdragen, EG-richtlijnen en nationale wetgeving, onderschrijf ik. Uitgaande van het primaat van het Europese gemeenschapsrecht dient de EG-richtlijn tussen de EG-partners tot uitgangspunt. Gedetailleerde voorschriften en ge- en verboden die daarin zijn opgenomen laten in beginsel geen discretionaire bevoegdheid aan de lid-staten bij de verwerking van de richtlijn in de nationale rechtsorde. In dat geval bestaat die bevoegdheid evenmin ten aanzien van andersoortige afspraken tussen de lid-staten op hetzelfde terrein als de richtlijn regelt en zal de richtlijn, wanneer een eerder tussen EG-partners gesloten verdrag daarmee in strijd komt, zonder meer voorgaan.

Het zou gewenst zijn, alle gevallen te kunnen vaststellen waarin sprake zou kunnen zijn van 'geoorloofd verder gaan' en 'ongeoorloofd in strijd komen'. Het zal de heer Kombrink echter duidelijk zijn dat, zoals veelal op juridisch gebied, dit niet op voorhand mogelijk is. Er zullen zich altijd gevallen voordoen waarin een dergelijke vaststelling niet eenvoudig zal zijn. In dit verband wil ik gaarne meteen inhaken op een opmerking die de heer Kombrink heeft gemaakt over minder stringente geheimhoudingsbepalingen in reeds gesloten bilaterale verdragen. Juist hier zal in elk concreet geval een interpretatie naar eer en geweten dienen te geschieden, met als hoofdregel dat tussen EG-partners de strekking en de bepalingen van de richtlijn als primair uitgangspunt zullen moeten gelden, zoals ik reeds heb doen uitkomen.

Mocht zich dan toch in een concreet geval een conflict voordoen tussen de autoriteiten en de belastingplichtige, dan zal de rechter, eventueel het Europese Hof van Justitie, dienen uit te maken of de gevolgde interpretatie de juiste is.

Aan het einde van zijn betoog heeft de heer Kombrink nogmaals het begrip 'verdergaand' ter sprake gebracht in verband met de geheimhoudingsbepalingen in de richtlijn en de verdragen. In het bijzonder heeft hij de vraag gesteld of een minder restrictieve geheimhoudingsbepaling in verdragen niet een verdergaande regeling is, die door de richtlijn wordt toegestaan. In antwoord op deze vragen wil ik om te beginnen wijzen

Koning

op de tekst van artikel 11 van de richtlijn, waarin sprake is van verdergaande verplichtingen tot uitwisseling, die door de richtlijn onverlet worden gelaten.

Ik betwijfel ernstig of minder restrictieve geheimhoudingsbepalingen daaronder begrepen kunnen worden. De richtlijn vermeldt in artikel 7, dat de geheimhoudingsverplichting regelt, ook een aantal mogelijkheden dat de verstreckende staat aan de ontvangende staat toestemming verleent voor bepaalde toepassingen van de ontvangen inlichtingen. Voor zover bilaterale verdragen voorzien in een vorm van gebruik waarvoor volgens de richtlijn toestemming van de verstreckende staat noodzakelijk is, kan de bilaterale verdragsbepaling worden gezien als een in het algemeen verleende toestemming.

Ik verwijs ook nog naar hetgeen ik op dit punt in de memorie van antwoord heb opgemerkt op blz. 5. Alles bij elkaar ben ik daarom van oordeel, dat de op zichzelf genomen restrictievere bepalingen van de richtlijn praktisch gesproken geen stap terug betekenen in vergelijking met de praktijk van de uitvoering van bilaterale verdragen.

Op de laatste vraag van de heer Kombrink over gegevens van banken en verzekeringsmaatschappijen luidt het antwoord bevestigend. De richtlijn bevat op dit punt een verdergaande verplichting tot uitwisseling van inlichtingen, die voorrang heeft op minder vergaande bepalingen in bilaterale verdragen met lid-staten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb al een oordeel gegeven over het amendement van de heer De Grave met betrekking tot de periode van 90 dagen.

De heer **De Grave** (VVD): Er is een fout in het amendement geslopen, want er wordt gesproken over 90 dagen. Dat moet zijn: 120 dagen. In mijn speech heb ik overigens wel gesproken over 120 dagen. Ik hoop niet dat het oordeel van de staatssecretaris nu anders komt te luiden.

Staatssecretaris **Koning**: Ik blijf bij mijn welwillende houding ten opzichte van het amendement van de heer De Grave.

Amendement nr. 12 strekt ertoe de beroepsmogelijkheden te beperken tot degene aan wie de kennisgeving wordt toegezonden. Ik heb geen moeite met dit amendement, maar ik

vraag mij wel af of deze beperking in overeenstemming is met de geest van de Wet AROB. Ik wil daarvoor uitdrukkelijk de aandacht van de Kamer vragen.

Over amendement nr. 13 heb ik ook al iets gezegd. Het houdt in dat bij commerciële, industriële en beroepsgeheimen een afweging door de minister mogelijk wordt gemaakt. Ik heb een zekere voorkeur voor de tekst van het wetsvoorstel, maar alles afwegende ben ik bereid het oordeel over het amendement aan de Kamer over te laten.

De heer **Kombrink** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Was de beoogde wijziging mogelijk geweest via een aanpassing van de Algemene Wet Rijksbelastingen? De staatssecretaris zei, dat die wet een nationale werking heeft en dat het daarom niet kan. Opvallend is echter, dat een groot deel van de AWR in de voorgestelde wetstekst van toepassing wordt verklaard. Ik zie dus nog steeds niet in waar het probleem ligt om de door mij gesuggereerde weg te volgen.

In mijn betoog heb ik het belang van rechtsbescherming erkend. Ik heb gezegd, dat het afgewogen moet worden tegen het belang van informatieverstrekking. Ik heb daar enkele kanttekeningen bij geplaatst en getracht het belang van de rechtsbescherming enigszins te relativeren in vergelijking met de bijdrage van de staatssecretaris in de stukken. De reactie van de staatssecretaris vanavond vind ik nog steeds niet overtuigend. Een beperkt werkende meldingsregeling bereikt een deel van potentieel belanghebbenden niet.

Een deel van hen heeft dan ook feitelijk geen beroepsmogelijkheid. Dat is een element waarop de staatssecretaris zich later in zijn betoog uitdrukkelijk beroept. De reactie van de staatssecretaris is ook niet overtuigend omdat daardoor de noodzaak voor het ministerie om bij informatieverstrekking het risico van een onrechtmatige daad tegen de staat te taxeren voor een deel blijft bestaan.

Over die problemen zou mijn fractie heen kunnen stappen als wij op grond van de overige onderdelen van het voorstel kunnen vaststellen dat het risico van een rem op uitwisseling van informatie zeker in geval van het vermoeden van fraude niet behoeft te worden gevreesd. Ik

kom dan terug op de kernvraag, de drie amendementen en de uitleg van de betekenis van de wet.

De staatssecretaris zei dat het erop leek alsof ik een lood om oud ijzer-filosofie ten beste gaf over de vraag of bij fraudebestrijding de strafrechtelijke of de administratief-rechtelijke route wordt ingeslagen. Hij gaf te kennen, hier moeite mee te hebben. Vroeger had ik wat meer moeite met lood om oud ijzer dan de laatste tijd. Deze staatssecretaris zou dat juist prettig moeten vinden, want het betekent dat wij ons wat minder negatief opstellen ten opzichte van zijn partij dan in het verleden wel eens het geval was. Die politieke noot nu even in het midden latend... natuurlijk erken ik dat het verschil uitmaakt via welke weg fraude wordt bestreden.

De juridische verschillen poets ik zeker niet weg. Zo is er het essentiële verschil of belastingplichtige wel of niet de positie van verdachte inneemt. Het gaat erom of het uit een oogpunt van informatieverstrekking en informatieverwerving niet zo is, dat de vaststelling van de belastingenschuld en de fraudebestrijding direct in elkaars verlengde liggen. Dat heb ik willen betogen. Daarbij heb ik gewezen – de staatssecretaris heeft dat niet ontkend – op het feit dat veel fraudezaken in de administratiefrechtelijke sfeer worden afgedaan.

Dus is het naar mijn overtuiging van belang dat de procedures inzake de informatieverstrekking daarmee afdoende rekening houden. Als dat niet het geval is, wordt de fraudebestrijding in vergelijking met de nu bestaande situatie bemoeilijkt. Alvorens de belastingplichtige een positie als verdachte inneemt en extra rechtswaARBorgen in werking dienen te treden, is er een heel groot voorportaal van min of meer vage vermoedens.

Wat dat betreft, denk ik dat het vrij directe verband tussen vaststelling van de juistheid van de belastingenschuld en fraudebestrijding moeilijk valt te ontkennen. Dat blijkt op een gegeven ogenblik ook in het antwoord van de staatssecretaris, als hij na veel omhaal uiteindelijk toch erkent dat zonder een goede mogelijkheid om feiten te controleren, ook de mogelijkheid ontbreekt om eventuele fraude te constateren. Op dat punt zijn wij het in ieder geval eens.

Vervolgens kom ik te spreken over de effectiviteit van de procedures. Uit het antwoord van de staatssecretaris moet worden afgeleid dat er het risico is van veel proefprocedures.

Kombrink

Beantwoording van de vraag wat nu precies onder dringende redenen moet worden verstaan, is waarschijnlijk van essentieel belang, want aan de hand van dit antwoord kan eventueel de hoeveelheid procedures worden vermindert. Met de nadere uitleg van de staatssecretaris op dit punt kan ik volledig instemmen.

Hij komt op dit punt aan onze opvattingen tegemoet. Hij voegt eraan toe dat het de taak van de AROB-rechter is om de grens van wat dringende redenen zijn, af te tasten. Als er dringende redenen zijn, behoeft er, indien het amendement-De Grave wordt aangenomen, pas na 120 dagen te worden gemeld dat informatie is verstrekt. Heeft het dan voor de belastingplichtige nog wel zin om in beroep te gaan, want de inlichtingen zijn al verstrekt op het moment dat de kennisgeving wordt ontvangen. Met andere woorden: onder welke omstandigheden komt de AROB-rechter nog toe aan het vaststellen van de grens van wat dringende redenen zijn? Ik zie dat nog niet helemaal.

De heer **De Grave** (VVD): De situatie is toch anders. De toetsing zal dan niet door de Arob-rechter worden verricht, maar door de burgerlijke rechter in het kader van een *onrechtmatige daad-actie*. Dan zal de wet dus moeten worden geïnterpreteerd door de rechter, waarbij hij zal moeten nagaan of er in dat geval inderdaad sprake was van dringende redenen.

De heer **Kombrink** (PvdA): Daarom stel ik mijn vraag ook. Als ik de staatssecretaris goed beluisterd heb, meen ik dat hij het over de Arob-rechter had.

De heer **De Grave** (VVD): Ja, omdat in de wet de dringende redenen op twee plaatsen zijn te onderscheiden. De ene plaats is via mijn amendement. Daarbij gaat het om uitstel van de melding. Voorts noem ik dringende redenen om de gegevens te verstrekken, voordat er gemeld is. In het eerste geval komt de Arob-rechter er nooit aan te pas, maar wel de burgerlijke rechter. Dat constateert de heer Kombrink terecht. Deze rechter zal de wetstekst moeten interpreteren om na te gaan of er sprake is van een onrechtmatige daad. De kernvraag daarbij zal zijn: was er sprake van dringende redenen en kon er hooguit vier maanden later worden gemeld? In het tweede geval gaat het om verstrekken van inlichtin-

gen aan de buitenlandse fiscale autoriteit, zonder dat er vooraf wordt gemeld waarbij beroepsprocedure vooraf mogelijk is. In dat geval komt de zaak wél bij de Arob-rechter aan de orde. Die twee zaken moeten wij goed onderscheiden.

De heer **Kombrink** (PvdA): Ja, maar als er gemeld is, heeft de fiscus dus geen dringende redenen gezien om die melding achterwege te laten. In dat geval zal de Arob-rechter er geen behoefte aan hebben om te toetsen of er dringende redenen zijn. De Arob-rechter zal dan de belangen afwegen en met name toetsen in hoeverre de staat artikel 13 heeft nageleefd, of de belangen van betrokkene dan wel overige aspecten, zoals wederkerigheidseisen, uitwisseling van informatie in de weg staan. Dat is niet wat in deze discussie onder 'dringende redenen' wordt verstaan. Hoe zal volgens de staatssecretaris de Arob-rechter toekomen aan toetsing van het begrip 'dringende redenen'?

Ik ga even voorbij aan onze gedachtenwisseling over het risico van bewijsvernietiging. Ik meen dat de staatssecretaris daaraan toch te licht tilt, al heb ik blijkens zijn antwoord ook niet helemaal gelijk. Dat wil ik gaarne toegeven.

Wat de onrechtmatige daad-actie achteraf betreft, heeft de staatssecretaris niets gezegd over het feit dat er afhankelijkheid bestaat voor betrokkene in het door hem gedane voorstel van een melding- en beroepsregeling, van de vraag of er al dan geen melding plaatsvindt. Het risico van de onrechtmatige daad-actie blijft dus in ieder geval niet voor die categorie van gevallen bestaan waarbij een melding achterwege is gebleven, terwijl betrokkene meent wel belanghebbende te zijn. Moeten de risico's toch niet worden gewogen?

Voorts is er nog de kwestie van aan wie en over wie inlichtingen worden gevraagd, alsook aan wie er gemeld moet worden. Ik ben tevreden dat de staatssecretaris de interpretatie van de heer De Grave heeft overgenomen. Daarbij is bedoeld: bij wie de inlichtingen verkregen worden. Dit is bij voorbeeld ook van belang bij de verhouding tussen bank en cliënt. Het is denkbaar dat de inlichtingen op verzoek van een buitenlandse administratie bij een bankinstelling worden ingewonnen; dat is degene die bedoeld is, aan wie gemeld moet worden, volgens de zienswijze van de heer De Grave. Dat behoeft dan dus niet de cliënt te zijn.

De staatssecretaris heeft uitgelegd dat het inderdaad niet zo is, wat in de stukken op enkele plaatsen werd gesuggereerd, dat ook de melding achterwege zou kunnen blijven als er dringende redenen voor uitwisseling van informatie bestaan. Die passages zijn teruggenomen. Ik denk dan ook, met het oog op de letterlijke tekst van de wet, dat het amendement van de heer De Grave een belangrijke verbetering betekent. Dat zou een groot deel van de bezwaren van mijn fractie doen wegnemen. Het risico dat de informatieverstreking de fraudebestrijding in de weg staat, kan daardoor namelijk belangrijk kleiner worden.

Ik kan instemmen met het betoog van de staatssecretaris ter zake van de verplichtingen tot uitwisseling van informatie, zoals die volgens hem uit de richtlijn en het verdrag voortvloeien. Daarmee heeft hij het eerste deel van mijn vraag ter zake beantwoord: hoe ziet hij de verplichtingen voor de minister om inlichtingen te verstrekken? Het tweede deel van mijn vraag heeft hij echter nog niet beantwoord.

Ik heb erop gewezen dat, als de burger een beroep kan doen op de wet, hij daarin kan slagen tegenover de rechter, ook als die wet niet afdoende een Europese richtlijn belichaamt of uitvoert. De minister kan dus gehouden zijn aan de richtlijn, aan de uitvoering ervan. Als de wet echter niet afdoende die bepalingen overneemt en verwerkt en als de wet dus in het voordeel van belastingplichtige werkt, dan gaat de wet voor in een beroepsprocedure, als het tenminste in de richtlijn niet gaat om direct werkende bepalingen.

Wij zijn het dus eens over de verplichting van de staat tot informatieverstreking. Is er echter ook voldoende zekerheid, dat de rechter in een beroepsprocedure, op grond van de nu voorgestelde wettekst, die verplichting als het ware niet ongedaan maakt, op de mogelijke grond dat de wet zelf de belangen waarop belastingplichtige een beroep zou kunnen doen, in een Arob-procedure niet limiteert tot die welke in artikel 13 zijn opgesomd?

Kan die belastingplichtige dan niet toch proberen allerlei andere belangen dan de staatssecretaris bedoelt, aan te voeren? Kan hij daarin dan niet enig succes hebben? Dit lijkt mij toch een vrij wezenlijk punt voor de uitvoering van de wet. Ik hoop dat de staatssecretaris mij op dit punt alsnog gerust kan stellen.

Kombrink

Ik kom vervolgens op de toelichting van de staatssecretaris op het begrip 'openbare orde'. Hij heeft een heel brede omschrijving gegeven. Hij vat daaronder gezond bedrijfsleven, het in stand houden van werkgelegenheid. Ik vraag mij af of dit geen te brede omschrijving is. Als nu bij een individueel bedrijf een belang in het geding is met betrekking tot omzet of werkgelegenheid, kun je dan stellen, dat er sprake is van 'vital interest of the state itself'?

Ik gebruik dan de terminologie waarnaar werd verwezen in de stukken. Dit lijkt mij toch niet doenlijk. Dit lijkt mij niet juist. Je zou dan allerlei soorten economische belangen van individuele belastingplichtigen via het begrip 'openbare orde' kunnen binnenhalen, terwijl die in de richtlijn worden uitgesloten als weigeringsgrond om inlichtingen te verschaffen.

Ook al is het begrip 'openbare orde' ruimer dan het begrip 'veiligheid van de staat', dit lijkt mij toch niet de bedoeling van het begrip 'openbare orde'. Is de ruime interpretatie die de staatssecretaris hieraan geeft, wel een juiste interpretatie in het kader van de internationaal-rechtelijke opvattingen daaromtrent? Het mag toch niet zo zijn, dat via een achterdeur in wezen de Europese richtlijn wordt ondergraven.

Ik heb ook nog een vraag over het ontwerp-verdrag van de Raad van Europa en de OECD. Daarbij constateer ik op zich met verheugen dat daarin nu schot zit. De zaak is al zeer lang in de molen. De staatssecretaris heeft gezegd, dat hij niet voelt voor een geclausuleerd voorbehoud. Hij blijft het algemene voorbehoud verdedigen, dat de werking van dit verdrag niet verhindert dat er nationaal bepalingen inzake de rechtsbescherming worden gehanteerd.

Nu hebben wij in de Kamer een hele discussie over het feit dat, als er dringende redenen zijn – bij voorbeeld een vermoeden van fraude – die rechtsbescherming niet behoeft te gelden. Het antwoord van de staatssecretaris komt er in wezen op neer, dat wij tegen alle andere landen – lid-staten van de OECD en de Raad van Europa – zeggen, dat men maar wetten moet maken waarin men die rechtsbescherming absoluut maakt, waarin ook de categorie dringende redenen, waarbij je die inlichtingen direct verstrekt, zonder meldings-

hoor- of beroepsprocedures niet meer zou voorkomen.

Het zou toch de internationale informatie-uitwisseling in het kader van fraudebestrijding ernstig kunnen duperen als andere landen dit doen. Het is toch bij de conceptie die wij nu voorstellen, waarbij wij zelf die uitzonderingsgrond van dringende redenen zien, van groot belang vanuit het oogpunt van de internationale informatie-uitwisseling, dat wij zouden bereiken in het kader van het ontwerp-verdrag van de Raad van Europa en de OECD, dat het geen geclausuleerd voorbehoud wordt en dat in het geval van een vermoeden van fraude die rechtsbescherming niet de informatie-uitwisseling in de weg staat. Dat zou de Nederlandse positie dienen te zijn op basis van de beslissingen die nu voorliggen. Ik vraag de staatssecretaris daarom dringend, wèl de behoefte aan clausulering alsnog kenbaar te maken.

Ten slotte is er de kwestie van de samenloop van de Europese richtlijn en de verdragen. Hierbij is de vraag aan de orde wat verdergaand is. De staatssecretaris heeft hierop geantwoord dat bij minder stringente geheimhoudingsbepalingen in verdragen eigenlijk per geval tot een interpretatie moet worden gekomen. Ik zie natuurlijk wel de problemen die zich daarbij voordoen, maar ik vraag mij toch af, of er niet een wat meer algemene lijn te schetsen is.

De staatssecretaris zegt op dat punt dat hij ernstige twijfel heeft of minder restrictieve geheimhoudingsbepalingen die in verdragen zijn opgenomen, vallen onder de term 'verdergaande verplichtingen' die niet door de Europese richtlijn worden aangetast. Ik vraag mij dan af, waarop die twijfel is gebaseerd. Ik heb daarop graag een toelichting. Deze minder vergaande geheimhoudingsbepalingen zijn toch bewust met andere landen overeengekomen? De staatssecretaris kan in deze zaak toch niet verwijzen naar de uitleg door de rechter? Het is immers de minister die in eerste aanleg moet beslissen op de vraag, of hij tot verstrekking van inlichtingen zal overgaan en op welke voet hij dat zal doen.

Staatssecretaris **Koning**: Ik wils erop dat al hetgeen ik hieromtrent over de bevoegdheden van de minister zeg, daarna door de rechter wordt getoetst. Al hetgeen ik hierover opmerk wordt een richtsnoer

voor de rechter. Ik verzoek u, dit in ogenschouw te nemen bij uw opmerkingen.

De heer **Kombrink** (PvdA): Dat is natuurlijk het geval, als u in de ogen van belastingplichtigen ten onrechte informatie verstrekt en als u geheimhoudingsbepalingen uit de richtlijn of uit deze wet geschonden zou hebben. Ik neem nu echter het omgekeerde geval. Stel dat de minister een zeer terughoudend beleid gaat voeren. Hij zegt daarbij: er kan wel dit of dat in een verdrag staan dat wij indertijd hebben gesloten, maar ik interpreteer dat niet als verdergaand. Ook als de geheimhoudingsbepaling in dat verdrag minder restrictief is in dat verdrag, dan ziet de minister dat niet als verdergaand dan de richtlijn.

Staatssecretaris **Koning**: Dan moet u toch het volgende bedenken. Als het Europese zaken betreft, is er altijd nog het Europese Hof in Luxemburg. Degene die de inlichtingen vraagt, kan de Europese Commissie c.q. Nederland voor dit hof dagen.

De heer **Kombrink** (PvdA): Het laatste is natuurlijk niet zo snel het geval als de situatie waarin een concrete belanghebbende in het geding komt. Dan kom je eerder aan een beroepsprocedure toe dan wanneer Nederland in een bepaald geval zegt dat het op grond van de geheimhoudingsbepalingen uit de richtlijn niet tot verstrekking van informatie kan overgaan.

Staatssecretaris **Koning**: Maar dan is er toch een casuspositie voor de andere mogelijkheid?

De heer **Kombrink** (PvdA): Zeker. Wij weten echter dat een andere mogelijkheid niet zo snel een beroepsprocedure zal aanspannen. De andere mogelijkheid zal eerder zeggen dat zij een beroep doet op het wederkerigheidsbeginsel en dat zij in dit geval ook geen inlichtingen meer zal verstrekken. Dan komen wij niet toe aan een beroepsprocedure.

Om duidelijkheid te krijgen over het beleid dat de minister voornemens is, in dezen te voeren, stel ik de vrij wezenlijke algemene vraag – mede vanwege het feit dat de staatssecretaris in de stukken zelf heeft gezegd dat er veel belastingverdragen met EG-lid-staten zijn die minder restrictief zijn ter zake van de geheimhoudingsbepalingen – of de staatssecretaris deze bepalingen ziet als

Kombrink

verdergaand ten opzichte van de richtlijn dan wel als minder vergaand. Het moet toch mogelijk zijn, daarvan een algemene aanduiding te geven?

Staatssecretaris **Koning**: Op die vraag heb ik een antwoord gegeven.

De heer **Kombrink** (PvdA): In de snelheid van het antwoord is mij dat ontgaan.

Staatssecretaris **Koning**: Leest u het eens na.

De heer **Kombrink** (PvdA): Wat was uw antwoord dan?

Staatssecretaris **Koning**: Ik heb gezegd dat de richtlijn geldt, als er restrictievere bepalingen zijn.

De heer **Kombrink** (PvdA): Ik had genoteerd dat u ernstige twijfel hebt over de vraag, of minder restrictieve geheimhoudingsbepalingen onder de term 'verdergaande verplichting' vallen. Laten wij nu niet meer twisten over hetgeen er precies gezegd is. U hebt papieren voor u liggen, zodat u het waarschijnlijk het beste weet. In uw huidige formulering zegt u dat minder restrictieve geheimhoudingsbepalingen onder de term 'verdergaande verplichting' vallen. Dan zijn wij het op dit punt eens. Mijn probleem is weggenomen.

Staatssecretaris **Koning**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal in mijn tweede termijn betrekkelijk kort zijn bij de beantwoording. Ik heb gemerkt dat de geachte afgevaardigde niet overtuigd is door mijn opmerkingen waarom dit in een aparte wet moet worden geregeld. Hij vindt dat het in de Algemene wet inzake rijksbelastingen had kunnen worden geregeld. Ik vind het om wetstechnische redenen bepaald niet fraai indien een dergelijke situatie niet in een aparte wet zou zijn geregeld, juist om aan te geven welke internationale verplichtingen aanwezig zijn, terwijl de Algemene wet inzake rijksbelastingen nu juist typisch het karakter heeft van een nationale wetgeving.

De geachte afgevaardigde heeft een aantal andere opmerkingen gemaakt, die met name betrekking hadden op het begrip fraudebestrijding en op het onderscheid tussen de strafrechtelijke en de administratiefrechtelijke aspecten ervan. De geachte afgevaardigde heeft compleet gelijk als hij zegt dat in Nederland de officier van justitie bij een aantal eigenlijk strafrechtelijke aspecten niet tot vervolging overgaat.

Hij heeft in zijn eerste termijn in het interruptiedebat met de heer De Grave aangegeven beneden welke grenzen de officier van justitie niet tot vervolging overgaat. Ik moet er toch op wijzen dat dit wel een typisch Nederlands juridische situatie is, die voortvloeit uit het in het Wetboek van Strafvordering neergelegde opportuniteitsbeginsel van de officier van justitie. Artikel 12 van datzelfde wetboek waakt ertegen, zodat de belangenhebbende in beroep kan komen bij het gerechtshof indien een officier van justitie niet tot vervolging overgaat.

Ik wijs erop dat in de Bondsrepubliek Duitsland geen opportuniteitsbeginsel bestaat. Een officier van justitie is daar verplicht om ieder te zijner kennis gekomen strafbaar feit te vervolgen. Dit houdt in dat geen regeling zoals wij in Nederland wel kennen, tenzij er op dat terrein in Duitsland speciale wetgeving bestaat die ik niet ken, die de mogelijkheid heeft om terg te verwijzen naar de inspecteur en te zeggen: ik seponeer deze zaak indien gij een verhoging oplegt. Dit is in de richtlijnen algemeen weergegeven, zodat vaststaat dat in zo'n geval niet tot vervolging zal worden overgegaan.

Juist in die gevallen waarin een land dat opportuniteitsbeginsel mist, zit je al heel sterk aan tegen de situatie waarin de fraudebestrijding, zoals de heer Kombrink dat heeft aangegeven, niet via dit inlichtingenverdrag kan worden geregeld, maar, gelet op de eigen achtergronden van de eigen wetgeving, via het rechtshulpverdrag.

Ik voeg hieraan toe dat als het onderzoek nog in de controlesfeer plaatsvindt, sprake is van administratieve bijstand.

De geachte afgevaardigde heeft een opmerking gemaakt over de kwestie van de 120 dagen. Het amendement van de heer De Grave brengt in die zin een wijziging aan in de rechtspositie van de belanghebbende, dat indien de belanghebbende wordt medegedeeld dat de informatie wordt verstrekt, maar dat er dringende redenen zijn om het meteen te doen, hij normaliter een schorsingsberoep bij de voorzitter van de AROB-kamer aanhangig zou kunnen maken met het verzoek de minister te voorlopig te verbieden uitvoering te geven, totdat het bodemgeschil is uitgezocht.

Indien het amendement wordt aangenomen – ik heb al gezegd dat ik mij daartegen niet zal verzetten – ontstaat er toch een andere situatie.

Dan kan een schorsingsberoep niet meer worden gedaan, omdat in feite een rechts situatie is ingetreden waarin een schorsingsverzoek geen enkele zin meer heeft. Dan blijft nog wel de mogelijkheid over om op zichzelf, ook al zijn de inlichtingen verstrekt, bezwaar te maken bij de AROB-rechter tegen de inmiddels plaatsgehad hebbende uitwisselingen.

Daarbij wordt voor de casuspositie aangenomen dat de AROB-rechter het onjuist vindt dat de inlichtingen zijn verstrekt. Met die uitspraak in de hand ontstaat voor de belastingplichtige een casuspositie en kan men naar de civiele rechter gaan.

Dan zal de civiele rechter uiteindelijk zelfstandig beoordelen, maar dan is er toch duidelijk een begin van bewijs – laat ik het zo voorzichtig stellen – dat hij het gelijk aan zijn zijde krijgt en dan is het wellicht mogelijk dat op grond van die beslissing van de AROB-rechter de minister van Financiën geen enkele zin meer heeft om de belastingplichtige naar de civiele rechter te laten lopen. Hij zal dan trachten om de schade bij compromis af te doen, zonder dat er een procedure plaatsvindt.

De heer Kombrink heeft ook gevraagd of de gronden kunnen worden uitgebreid via de procedure, dus via de rechterlijke uitspraken. Daardoor zou de wet minder stringent worden. Ik wijs erop dat de rechter in het algemeen in deze gevallen marginaal toetst. Hij kijkt alleen of de minister op grond van de in de wet bepaalde gronden een juiste afweging heeft gemaakt. Ik ben ervan overtuigd dat hij geen andere beroepsgronden zal introduceren, zodat daarvoor geen vrees behoeft te bestaan.

Mijnheer de Voorzitter! Vervolgens is de heer Kombrink teruggekomen op de kwestie van de openbare orde. Hij heeft gezegd dat deze te 'breed' zou zijn. Belangen van werkgelegenheid, niet de werkgelegenheid bij afzonderlijke bedrijven, behoren tot de 'vital interests'. Maar het belang van de instandhouding van de werkgelegenheid in het algemeen is wél een 'vital interest' en daarmee zal ook rekening moeten worden gehouden.

De heer Kombrink heeft nog een vraag gesteld over de verhouding wet/richtlijn.

De heer **Kombrink** (PvdA): Voorzitter! Ik combineer de twee antwoorden op de twee laatste punten. De

Kombrink

staatssecretaris zegt dat de rechter in de marginale toetsing niet toekomt aan het echt meewegen van andere belangen dan die bedoeld in artikel 13. Vervolgens merkt hij op dat via het begrip 'openbare orde' een werkgelegenheidsbelang – dat is ook een economisch belang, dat echter niet wordt genoemd in de Europese richtlijn – toch volop aan de orde kan komen.

Staatssecretaris **Koning**: Dat zal de minister in zijn beschouwingen mede betrekken als een 'vital interest', zoals ik dat heb geformuleerd.

De heer **Kombrink** (PvdA): In de stukken wordt gezegd: 'of the state itself'. Ook wordt gesproken over het werkgelegenheidsbelang van een afzonderlijk bedrijf.

Staatssecretaris **Koning**: Ik heb gesproken over de werkgelegenheid in het algemeen. Die werkgelegenheid kan echter in sommige gevallen zeer sterk aan de orde zijn. Dan moet ik wijzen op wat er met name in de Nederlandse Grondwet staat over de verplichting van de overheid om voor werkgelegenheid te zorgen.

De heer **Kombrink** (PvdA): Zeker!

Staatssecretaris **Koning**: De heer Kombrink zal moeten aannemen dat de Grondwet een 'vital interest' voor de staat is.

De heer **Kombrink** (PvdA): Voorzitter! Wanneer men echter aan de individuele belastingplichtige denkt, is heel snel een omzetbelang, dus ook een werkgelegenheidsbelang, te construeren. Men zou dan ook al kunnen zeggen dat dit belang reeds bestaat. Het zou toch wel erg ver gaan als onder het begrip 'vitale belangen van de staat zelf' enig werkgelegenheidsbelang van een individueel bedrijf begrepen zou worden. Ik heb uit de literatuur over het begrip 'openbare orde' niet kunnen opmaken, dat een zover gaande interpretatie van dat begrip gerechtvaardigd zou zijn.

Staatssecretaris **Koning**: Voorzitter! Wij moeten dat van geval tot geval bekijken. Ik welke zin dan ook een antwoord geven op de vraag die de geachte afgevaardigde mij nu stelt, vind ik veel te gevaarlijk. Ik vind het niet juist een dergelijk antwoord hier even als het ware uit het losse polsje te geven. Het zal van casuspositie tot casuspositie moeten worden beoordeeld. Daarbij zal rekening moeten worden gehouden met de totaliteit

van de interpretatie die ik heb gegeven.

Nader daarop in gaan en mij als het ware verder in casuspositie uitspinnende, lijkt mij met betrekking tot de eventuele interpretatie die daarna aan mijn woorden wordt gegeven veel te gevaarlijk. De geachte afgevaardigde kan mij dan ook niet tot een nadere uiteenzetting verleiden.

De heer **Kombrink** (PvdA): Voorzitter! Ik ben met de staatssecretaris van mening, dat op dit punt grote zorgvuldigheid moet worden betracht. Het beleid van de Nederlandse regering moet natuurlijk wel toetsbaar zijn. Ik denk nu aan de vraag: in welke gevallen worden inlichtingen gegeven en in welke gevallen niet? Kan de staatssecretaris het niet op zijn minst met mij eens zijn, dat de vitale belangen van de staat pas dan in het geding kunnen komen als van zeer substantiële effecten op de Nederlandse economie bij het verstrekken van inlichtingen sprake is?

Staatssecretaris **Koning**: Mijnheer de Voorzitter! Het lijkt mij beter op deze vragen nu geen antwoord te geven dan alleen in deze zin: indien de regering, de minister van Financiën, naar het oordeel van de volksvertegenwoordiging te terughoudend is in de interpretatie van deze wet en in de interpretatie van de richtlijnen, belet niets de volksvertegenwoordiging om de regering ter verantwoording te roepen en een andere interpretatie te geven aan de teksten in de uitvoeringssfeer dan op dat ogenblik de minister van Financiën doet.

De heer **Kombrink** (PvdA): Voorzitter! Normaal zal het ons ontgaan welke individuele beslissingen er worden genomen. Het probleem lijkt mij wel oplosbaar. Ons zou van tijd tot tijd een rapportage moeten worden verschaft waarmee wij zicht zullen kunnen krijgen op het gevoerde beleid.

Staatssecretaris **Koning**: Het is natuurlijk mogelijk om op een gegeven ogenblik het geheel te evalueren. Ik ben bereid daarover na te denken. Ik neem ook aan, dat een aantal van de gevallen, ondanks alle geheimhoudingsverplichtingen die er zijn en die ook moeten worden nageleefd, juist door kritiek uit het buitenland in de openbaarheid kunnen komen. Ik denk echter dat wij nog een andere gelegenheid hebben om over beslissingen te discussiëren.

Er zou gezocht kunnen worden naar een methode om de controlemogelijkheden van de volksvertegenwoordiging aanwezig te doen zijn.

De geachte afgevaardigde heeft nog een vraag gesteld over de verhouding wet-richtlijn. Als de richtlijn niet voldoende bij wet wordt uitgewerkt, kan de belastingplichtige een beroep doen op de wet. Ik ben er echter van overtuigd dat het onderhavige wetsvoorstel wel op een juiste wijze uitwerking van de richtlijn geeft. Op grond daarvan vertrouw ik erop dat de rechter, mede in het licht van het hier betoogde, geen andere gronden voor bestrijding van het besluit tot uitwisseling zal toelaten.

De gedachte van de heer Kombrink ten aanzien van het voorbehoud in het multilateraal verdrag is nu moeilijk uit te voeren. Er is overeenstemming bereikt in de Raad van Europa en het openbreken van deze overeenstemming zou de totstandkoming van het beoogde vertragen.

□

De heer **De Grave** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb de heer Kombrink zoëven geïnterrupteerd over de toetsing van dringende redenen in relatie tot de Raad van State. Na nalezing van de wetstekst verklaar ik nu dat mijn gemaakte opmerking niet zuiver was. Ik wil haar daarom ook intrekken. De vraag of toetsing van dringende redenen bij de Raad van State aan de orde is, is niet conform hetgeen ik tegen de heer Kombrink heb gezegd.

De heer **Kombrink** (PvdA): In het amendement op stuk nr. 13 komt een deel I voor, waardoor onderdeel b van artikel 13 wordt vervangen. Ik ben erop gewezen dat daarin al is voorzien door middel van een nota van wijziging. Onderdeel I behoeft dus niet meer in stemming te worden gebracht.

De **Voorzitter**: Onderdeel I wordt dus bij dezen ingetrokken. Moet onderdeel II dan niet worden aangepast?

De heer **Kombrink** (PvdA): Neen, er zal slechts vernummerd moeten worden.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, dit wetsvoorstel de volgende week in stemming te brengen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de behandeling van de wetsvoorstellen:

- **Uitbreiding van de ondernemingsvrijstelling in de vermogensbelasting (18 862);**
- **Verlaging van het tarief van de vennootschapsbelasting tot 42 percent en in verband daarmee verhoging van de zelfstandigenaftrek in de inkomstenbelasting, alsmede wijziging van de vermogensaftrek in de vennootschapsbelasting (19 143).**

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer **Vermeend** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil beginnen met de verlaging van het VPB-tarief en de flankerende maatregel. De noodzaak van de voorgestelde tariefsverlaging ontgaat ons. Wij hebben dat ook uitdrukkelijk naar voren gebracht tijdens de schriftelijke gedachtenwisseling hierover. Wij hebben toen een aantal punten opgesomd.

Internationaal gezien is ons VPB-tarief allereerst concurrerend en effectief ligt het ook, mede in het licht van de 4%-vermogensaftrek, voor veel bedrijven tussen 25% en 35%. Dat is naar internationale maatstaven gemeten, zeker concurrerend.

In de tweede plaats is deze verlaging / nauwelijks te beschouwen als een effectieve maatregel ter stimulering van de werkgelegenheid. Ik verwijs onder meer naar de verschillende CPB-berekeningen hierover.

In de derde plaats vergroot het de vluchtkans, zoals dat ook in de literatuur wordt opgemerkt, naar de BV.

In de vierde plaats komt de tariefsverlaging voor een belangrijk deel terecht bij de vrije-beroeps-BV. Ik vraag mij af of dat zinvol is en nodig.

Inmiddels is er na de gedachtenwisseling hierover nog een extra argument om het bedrag wat hiermee gemoeid is, namelijk structureel 165 mln., achterwege te laten. Volgens voorlopige prognoses zal de schatkist aanzienlijke inkomsten derven door verminderde aardgas-opbrengsten. Dat zal op korte termijn moeten leiden tot beperkende budgettaire maatregelen.

Niet goed te verdedigen is dan ook dat thans nog een bedrag van 165

mln. structureel wordt uitgegeven, terwijl wellicht binnen enkele weken ook voor het bedrijfsleven belastingverzwaringen overwogen zullen moeten worden. Ik wijs in dit verband op uitlatingen van de minister-president in deze Kamer. In feite zal het dan gaan om een jojo-beleid, namelijk nu een belastingverlichting van 165 mln. om vervolgens weer te besluiten om via andere maatregelen, wellicht ook weer in de VBB-sfeer, tot verhoging over te gaan.

Tegen deze achtergrond stelt mijn fractie dan ook voor het tarief van de vennootschapsbelasting op 43% te handhaven. Dit voorstel is neergelegd in een amendement op stuk nr. 11. Graag hoor ik hierover het oordeel van de regering.

Het tweede punt van het wetsontwerp betreft het voorstel tot reparatie van de vermogensaftrek in de vennootschapsbelasting. Zoals uit de schriftelijke gedachtenwisseling al is gebleken, kan mijn fractie met de strekking hiervan instemmen. Over de wijze waarop aan de beperking van de vermogensaftrek vorm is gegeven, zijn wij alles behalve enthousiast.

De regering heeft gekozen voor een twee-sporenoplossing. Uitgesloten van de vermogensaftrek in de sfeer van de vennootschapsbelasting worden in de eerste plaats lichamen welke feitelijke werkzaamheid bestaat in het onmiddellijk of middellijk beleggen van vermogen of daarmee overeenkomende werkzaamheid. Het gaat dus in feite om een uitsluiting van zogenaamde pure beleggingslichamen.

In de tweede plaats is er een uitsluiting van bepaalde bezitting te weten bezittingen die niet dienstbaar zijn aan een door de belastingplichtige gedreven onderneming, indien de bezittingen van die belastingplichtige grotendeels – voor meer dan de helft – bestaan uit zodanige bezittingen.

Voorzitter! Tijdens de schriftelijke gedachtenwisseling hebben wij een aantal kritiekpunten naar voren gebracht. Dit betrof ook technische kritiek. Ik zal dit niet overdoen. Ik wil wel de hoofdpunten nog even de revue laten passeren. De voorgestelde tweesporenoplossing is ingewikkeld en moeilijk uitvoerbaar. Een aantal punten in verband met de toepassing zijn niet duidelijk, het begrip 'beleggen' en het begrip 'feitelijke werkzaamheid'. Ik verwijs hierbij onder andere naar kritiek in de vakpers, te weten het artikel van Stevens in het

weekblad Fiscaal Recht van 17 oktober 1985.

De grens van 50% scheidt een ongelijkheid tussen de sfeer van de inkomstenbelasting en de sfeer van de vennootschapsbelasting. Ik verwijs hierbij onder andere naar de beschouwing van de heer Rijkers in het weekblad Fiscaal Recht van 17 oktober 1985.

De grens van 50% geeft aanleiding tot geschillen. Dit is ook in de vakpers signaleerd. Ik verwijs naar het artikel van Arendonk in MBB van november 1985 en dat van Van der Geld in FED van 31 oktober 1985.

Voorzitter! De regering heeft deze kritiek naar ons oordeel onvoldoende kunnen weerleggen. Sterker nog: de tegenargumentatie heeft ons niet kunnen overtuigen. Daarom hebben wij in het voorlopig verslag en in het eindverslag een suggestie gedaan voor een andere opzet van mogelijk oneigenlijk gebruik van de vermogensaftrek. In het eindverslag hebben wij helaas moeten opmerken dat de regering dit alternatief weinig constructief heeft benaderd. De afwijzende argumentatie daarna in de nota naar aanleiding van het eindverslag heeft ons evenmin kunnen overtuigen.

Om die reden en mede tegen de achtergrond van de niet weerlegde kritiek op het wetsvoorstel zelf, hebben wij amendement op stuk nr. 12 ingediend. Dit is medeondertekend door collega Van Muiden. De strekking van dit amendement is duidelijk. Het gaat hier om een uitsluiting van een opsomming: aandelen, obligaties en daarmee gelijk te stellen waardepapieren alsmede overvullige kasmiddelen. Wij hebben dit uitvoerig toegelicht. Ik zou hierover graag het oordeel van de regering vernemen. Korthedshalve lees ik de toelichting niet voor. Die is duidelijk en de staatssecretaris heeft het amendement inmiddels gekregen.

Voorzitter! Mijn fractie is los van de noodzakelijke reparatie – ik heb al gezegd dat wij de strekking daarvan onderschrijven – van oordeel dat er voldoende argumenten zijn om de aftrek van 4% tot een lager percentage terug te brengen. Op dit punt wil ik uitspraak van de Kamer vragen. Deze motie ligt in de lijn van de suggestie die blijkens persberichten ook door minister-president Lubbers is gedaan.

De **Voorzitter**: Door de leden Vermeend en Kombrink wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat het inflatiecijfer al enige jaren onder de 4% ligt en dat de laatste prognose voor 1986 minder dan 1% belooft;

overwegende, dat daardoor in de sfeer van de 4% voorraad- en vermogensaftrek al jarenlang overcompensatie plaatsvindt;

overwegende

voorts, dat, gezien de teruglopende overheidsinkomsten uit aardgas, er aanleiding is deze compensatie te verminderen c.q. weg te nemen;

nodigt de regering uit, zo tijdig mogelijk met een wetsvoorstel Beperking voorraad- en vermogensaftrek te komen, zodat deze beperking reeds in 1987 tot extra belastingopbrengsten kan leiden,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 13 (19 143).

De heer **Vermeend** (PvdA): In de schriftelijke gedachtenwisseling hebben wij eveneens gewezen op het oneigenlijke gebruik in de sfeer van de voorraadaf trek. Het verheugd ons dat de staatssecretaris op dit punt nadere stappen overweegt. Op welke termijn kan de Kamer deze eventuele stappen of in ieder geval informatie daarover tegemoet zien?

Mijn fractie zal het wetsvoorstel inzake de ondernemersvrijstelling steunen. Dit blijkt ook uit de schriftelijke gedachtenwisseling.

Wel is in verband met het bij wetsontwerp 19 143 op stuk nr. 12 ingediende amendement op stuk nr. 13 ingediend. Als het amendement op stuk nr. 12 wordt aangenomen kan dit amendement worden ingevoegd in de ondernemingsvrijstelling in de vermogensbelasting

Mijnheer de Voorzitter! Op de agenda staan ook de stukken over de zogenaamde 35%-regeling. Wij hebben die aangemeld. Ik neem aan dat ik die nu ook kan bespreken?

De **Voorzitter**: Bij dat onderwerp was nog niemand ingeschreven, dus

heb ik het niet aan de orde gesteld, maar ik ben bereid dat te doen.

Mitsdien zijn tevens aan de orde **de stukken over de zogenaamde 35% regeling (19 200-IX B, nrs. 7 en 31)**.

De heer **Vermeend** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil hierover een heel korte verklaring afleggen. Wij hebben aan het eind van het jaar een mondeling overleg gevoerd met de staatssecretaris van Financiën over de aanschrijving inzake de belastingheffing van naar Nederland uitgezonden bedrijfsemployés, de zogenaamde 35%-regeling. Namens mijn fractie heb ik tegen deze aanschrijving een aantal bezwaren aangevoerd. Korthedshalve verwijs ik daarvoor naar het stuk 19 200-IX B, nr. 7. Aan deze bezwaren is niet tegemoet gekomen. Daarom wil ik van deze gelegenheid gebruik maken om te vermelden dat mijn fractie niet kan instemmen met deze aanschrijving.

Ik wacht met belangstelling de antwoorden van de staatssecretaris af. Wil hij zijn ambtenaren dank zeggen voor de steun die zij hebben verleend bij het vervaardigen van de ingediende amendementen?

Staatssecretaris **Koning**: Ik zal dat graag doen.

De heer **De Grave** (VVD): Mag ik de heer Vermeend nog wat vragen. In het algemeen laat een fractie een verslag van een mondeling overleg op de agenda van de Kamer zetten om vervolgens een uitspraak van deze Kamer te vragen. Ik neem aan dat collega Vermeend argumenten heeft waarom hij niet kan instemmen met de aanschrijving. Ik vind het enigszins verbazingwekkend dat het laten plaatsnemen van dit verslag van het mondeling overleg op de agenda van de Kamer niet resulteert in het vragen van een uitspraak aan de Kamer.

Het alleen maar melden dat de Partij van de Arbeid er niet mee instemt geeft wat weinig vertrouwen in de argumenten die de PvdA heeft om er niet mee in te stemmen. Waarom heeft collega Vermeend geen motie ingediend om de Kamer te vragen uit te spreken dat de aanwijzing niet in deze vorm moet verschijnen?

De heer **Vermeend** (PvdA): Ik heb korthedshalve verwezen naar het verslag van het mondeling overleg. De heer De Grave vraagt naar de bekende weg. Hij kent de reden waarom wij bezwaren hebben: o.a.

het gelijkheidsbeginsel, een aantal bedrijven valt er buiten. Ik heb inderdaad overwogen dat in een motie neer te leggen. Ik maak nu echter van de gelegenheid gebruik om publiekelijk te verklaren dat uit het feit dat wij op dit moment geen motie indienen niet kan worden afgeleid dat wij stilzwijgend instemmen met die aanschrijving.

De heer **De Grave** (VVD): Dat is een originele gebruikmaking van het plaatsnemen op de agenda van het verslag van een mondeling overleg. U zei echter zelf al, mijnheer de Voorzitter, alles moet eens de eerste keer zijn.

De heer **Vermeend** (PvdA): Ik verwacht niet, gezien de opstelling van de heer De Grave en van de andere regeringspartner, dat een motie van mij ook maar enige kans zou maken.

Staatssecretaris **Koning**: Mag ik hieruit afleiden dat dit een aantekening is van geacht te willen worden te hebben tegengestemd, nadat de Kamer met algemene stemmen de aanschrijving heeft aangenomen?

De heer **Vermeend** (PvdA): Ja, zo kan men het zeggen.

□

De heer **Van Muiden** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Allereerst wil ik wat zeggen over het wetsontwerp van het tarief van de vennootschapsbelasting, daarna over de uitbreiding van de ondernemingsvrijstelling in de vermogensbelasting.

Wij zijn erkentelijk voor de uitvoerige beantwoording en de vele gegevens die ons bij de schriftelijke voorbereiding van deze behandeling zijn verstrekt. Het wetsvoorstel is in hoofdzaak eenvoudig en belangrijk. Het heeft eigenlijk al veel te lang geduurd voordat wij tot een plenaire behandeling konden komen. Het zal de staatssecretaris niet verbazen dat het voorstel onze hartelijke instemming krijgt.

Na de verlaging van het tarief van de vennootschapsbelasting van 48% naar 43% zal nu, met ingang van 1 januari 1985, het tarief 42% bedragen. Wij hadden graag gezien dat de voorgenomen verlaging tot 40% zou zijn doorgevoerd, maar wij hebben er begrip voor dat de budgettaire situatie, voorzien in de miljoenennota 1985, dwingt tot een beperking van 42%. Dat heeft niet alleen invloed op de jaarlijkse belastingdruk, maar ook – dat wordt weleens vergeten – eenmalig op de belastinglatenties.

Van Muiden

Verlaging van de belastinglatenties leidt tot versterking van het eigen vermogen en de kredietwaardigheid. De balansverhoudingen zijn bij talrijke ondernemingen nog ongunstig ondanks loonmatiging, rentedaling en verbeterde afzetmogelijkheden. Het jarenlang durende erosieproces vergt ook een langdurige herstelperiode. Ook de vermogensaftrek speelt hierbij een wezenlijke rol.

Eveneens waarderen wij de flankerende maatregel inzake verhoging van de zelfstandigenaftrek, door onze fractie bepleit in de motie-Van Muiden tijdens de UCV over het midden- en kleinbedrijf, gehouden in februari 1985. Na de inflatie-aanpassing per 1 januari 1986 bedraagt deze f 5760 met een afbouw boven winsten van f 74.460 tot f 3720. Door het flankerende karakter van de verhoging zullen ook zelfstandigen – en dat is een nieuw gegeven – met inkomens boven f 100.000, hiervan kunnen profiteren. Desalniettemin blijft er een afstand bestaan tussen de hoge marginale tarieven in de inkomstenbelasting en het tarief voor de vennootschapsbelasting.

Hoewel bij vervreemding van aanmerkelijk belang-aandelen 20% aan inkomstenbelasting wordt geheven, leidt de druk van de vennootschapsbelasting en de latente inkomstenbelastingdruk te zamen tot een niveau van 52% tegenover meer dan 70% marginale druk in de inkomstenbelasting. De belastingheffing is dus niet neutraal ten opzichte van de gekozen rechtsvorm.

Met betrekking tot het reparatie-onderdeel van het wetsvoorstel, dat tot doel heeft oneigenlijk gebruik van de vermogensaftrek tegen te gaan, hebben wij nog een aantal bezwaren en opmerkingen. Wij stellen voorop dat oneigenlijk gebruik moet worden tegengegaan. Beleggingsmaatschappijen behoren geen vermogensaftrek te kunnen toepassen. Niet alleen hebben particulieren, die vermogen wensen te beleggen, recht op de rentevrijstelling c.q. de dividendvrijstelling – beide kunnen ook samengaan; de vrijstellingen zijn sedert kort verhoogd – maar bovendien worden vermogenswinsten niet belast en kunnen deze worden gerealiseerd met vreemd vermogen, waarbij rente-aftrek voor de inkomstenbelasting is toegestaan.

Verder kunnen beleggingsmaatschappijen, indien zij aan de voor-

waarden voldoen, onder het nul-tarief vallen voor de vennootschapsbelasting, waarbij koerswinsten en opbrengsten van stock-dividenden, claims en opties kunnen worden gestald in de koersverschillenreserve.

Aandeelhouders, die geen aanmerkelijk belang hebben, kunnen aandelen in deze maatschappijen belastingvrij vervreemden. Wel geldt bij deze maatschappijen een verplichte uitdeling van de gehele winst. Een en ander betekent ook voor particulieren een mild beleggingsregime, waarbij onder omstandigheden bescherming tegen inflatie kan worden gevonden.

Met betrekking tot normale NV's en BV's leidt het reparatievoorstel tot ingewikkelde bepalingen, terwijl het 50%-forfait onbillijkheden kan scheppen en mogelijkheden kan laten voortbestaan voor oneigenlijk gebruik. Ook het buiten beschouwing laten van de passiva-financiering bevredigt ons niet. Dit geldt met name voor een hypothecaire lening op onroerend goed.

In dit verband stellen wij gaarne een alternatief voor: het uitsluiten van vermogensaftrek voor bepaalde met name te noemen vermogensbestanddelen, zoals kasmiddelen en toonderpapieren.

In navolging van de Wet investeringsrekening hebben wij dan ook samen met collega Vermeend ter zake een amendement voorbereid. Door een betreuenswaardig misverstand hebben wij het bericht verspreid dat ook collega De Grave dit amendement zou ondertekenen, hetgeen niet het geval is. Ik hoop overigens dat hij niet al te grote en ernstige bezwaren heeft tegen ons amendement.

De bezwaren tegen onze gedachtegang, die zijn verwoord in de nota naar aanleiding van het eindverslag, hebben ons niet overtuigd. Ook met betrekking tot het vaststellen van de overschrijding van de 50%-grens van de niet aan de onderneming dienstbare activa is een zorgvuldige controle op haar plaats? er kunnen veel geschillen ontstaan. De uitvoeringsproblemen worden door de grens, die op zich zelf onbillijk is en oneigenlijk gebruik toelaat, niet verminderd.

Onze oplossing is duidelijker, billijker en sluit ook aan bij de WIR-praktijk. Bovendien is er in de inkomstenbelastingfeer wél uitsluiting van vermogensaftrek ingevolge de vermogensetikettering voor de volle 100%. Daar geldt een dergelijke 50%-grens niet.

Wij vertrouwen erop, dat dit in wezen zeer simpele geschilpunt, waardoor de behandeling van het wetsvoorstel en van dat inzake de vermogensbelasting is opgehouden, in gemeen overleg kan worden opgelost.

Ik kom tot het volgende wetsvoorstel, dat inzake de uitbreiding van de ondernemingsvrijstelling in de vermogensbelasting. Namens mijn fractie zeg ik gaarne dat wij hiermee akkoord gaan. Dit gewijzigde wetsvoorstel, dat al was aangekondigd in de miljoenennota 1985, is in overeenstemming met het vervolgrapport van de interdepartementale werkgroep Fiscale maatregelen ten bate van het midden- en kleinbedrijf.

De ondernemersvrijstelling in de vermogensbelasting over de eerste schijf, f 117.000, vermeerderd met 40% tot ten hoogste totaal f 1.127.000, en voor vermogens van meer dan f 1.127.000 f 521.000 totaal, zal nu ook van toepassing zijn voor aanmerkelijk belang-aandeelhouders en voor oud-ondernemers die hun bedrijf geheel of gedeeltelijk hebben overgedragen tegen een vordering of een recht op een periodieke uitkering. De uitsluiting van beleggingsinstellingen, niet in Nederland gevestigde ondernemingen en rekening-courantvorderingen op een BV waarin men een aanmerkelijk belang heeft, achten wij wijs en verstandig, om uitvoeringsproblemen te voorkomen en om de doelstelling, bedrijfsgebonden vermogens vrij te stellen, zuiver te houden.

Bij de herziening van de vermogensbelasting in 1980 waren het voornamelijk budgettaire bezwaren die ertoe leidden, dat de voorgestelde verruiming van de vrijstelling nog niet werd ingevoerd. De budgettaire gevolgen ad f 30 mln. op jaarbasis, f 15 mln. in 1985, van het oorspronkelijke voorstel zijn in de miljoenennota 1985 gedekt. Bovendien is met de verdere verhoging en verbetering voor 1986 f 20 mln. op jaarbasis gemoeid. Door de strikte omschrijvingen en de toegepaste beperkingen is de uitvoeringsproblematiek weinig complex en weinig fraudegevoelig geworden.

Wij hebben bij de schriftelijke behandeling al aandacht gevraagd voor de problematiek van de waardering van aanmerkelijk belang-aandelen tegen de intrinsieke waarde, als ware het aandelen in een vennootschap onder firma, waardoor een hogere waardering wordt aangehouden dan de verhandelbare waarde op

Van Muiden

basis van het dividendrendement en al dan niet te verwachten dividendwijzigingen. Daardoor worden deze aandelen als regel hoger gewaardeerd dan aandelen die ter beurze worden verhandeld.

Kan een aanschrijving worden overwogen om aan deze bezwaren tegemoet te komen? Wij hebben weliswaar voor minderheidsbelang-aandeelhouders een bevredigend antwoord gekregen in de nota naar aanleiding van het eindverslag, maar om allerlei geschillen te voorkomen zouden wij het op prijs stellen dat een en ander in een aanschrijving nader uiteen werd gezet.

Wij onderschrijven de stelling van de regering dat bij een ondernemingsvermogen boven f 1.127.000 het beleggingskarakter toeneemt en er minder reden is tot vrijstelling; bovendien neemt het karakter van de vermogensdraagkracht, rechtsgrond van de vermogensbelasting, toe.

Afschaffing van de bovengrenzen in de ondernemersvrijstelling alsmede het vrijstellen van leningen van particulieren aan bedrijven heeft niet alleen uit budgettaire overwegingen niet onze instemming, maar vooral ook wegens de vervaging van grenzen en de toeneming van mogelijkheden voor oneigenlijk gebruik. Vermogen schept nu eenmaal draagkracht. Vrijstellingen tot bepaalde grenzen geven uiting aan beperkte draagkracht. Maar de draagkracht neemt toe naarmate de grenzen worden benaderd of overschreden.

Eveneens wijzen wij de gedachte af leningen aan ondernemingen aan te wijzen als ondernemingsvermogen. Vermogenswinstbelasting is door ons bij de eerdere behandeling van het wetsvoorstel inzake vermogensbelasting van de hand geweest. In de memorie van antwoord wordt er terecht op gewezen dat dit standpunt zich daarmee niet verdraagt.

De heer **De Grave** (VVD): Voorzitter! Ik wil college Van Muiden een vraag stellen die toch wel van enig belang is. Ik heb goed geluisterd naar hetgeen hij heeft gezegd. Ik begreep daaruit dat het standpunt van het CDA was, dat bij een ondernemingsvermogen boven zo'n f 640.000 het beleggingskarakter toeneemt en er minder reden is tot vrijstelling.

In het eindverslag staat bijna letterlijk dezelfde zin. Daat staat alleen, dat boven zo'n f 640.000 het beleggingskarakter toeneemt en er geen reden is tot vrijstelling. Dat is

nogal een verandering! Is het verschil tussen het eindverslag en hetgeen de heer Van Muiden zojuist heeft uitgesproken een bewuste verandering van standpunt?

De heer **Van Muiden** (CDA): Ik denk, dat er sprake is van een toevallige samenloop van omstandigheden dat hier verschillende woorden zijn gebruikt. Zodra in de huidige vermogensverhoudingen het vermogen van een particulier groter is dan 1 mln. gulden gaat het rechtskarakter van de vermogensbelasting qua draagkracht toenemen. De grenzen waarbij sprake moet zijn van gehele of gedeeltelijke vrijstelling zijn betrekking arbitrair. Daarbij zijn met name budgettaire mogelijkheden in het geding.

De heer **De Grave** (VVD): Nogmaals, in het eindverslag staat als de mening van het CDA weergegeven dat boven de f 634.000 het beleggingskarakter toeneemt, waarbij geen reden aanwezig is voor vrijstelling. Dat is een vrij absolute grens. Moet ik nu begrijpen dat de CDA-fractie van mening is dat die grens arbitrair is en verlegd kan worden?

De heer **Van Muiden** (CDA): Ja, ik sluit niet uit dat die grens bij anderhalf miljoen gulden wordt gelegd in de toekomst. Dat is uiteraard afhankelijk van allerlei factoren en niet in het minst van budgettaire factoren.

Mijnheer de Voorzitter! Het betreft hier dus een gewijzigd wetsvoorstel. Tijdens de algemene politieke beschouwingen in oktober 1985 is een bedrag van 20 mln. gulden vrijgemaakt om tot een verdere verhoging te komen. Het debat over dit wetsvoorstel is uitgesteld tot na die algemene politieke beschouwingen en ik moet zeggen dat het door ons gevraagde uitstel tot een evenwichtig gewijzigd voorstel heeft geleid. In dat voorstel is met grote groepen zelfstandigen rekening gehouden.

In brieven, die ons hebben bereikt, en ook in de literatuur is gepleit voor een algehele vrijstelling van productief vermogen. Ik heb al aangegeven, dat wij daarvan geen voorstander zijn, gelet op het draagkrachtprincipe en het beleggingskarakter van grote vermogens. Afgezien van de mogelijkheid van oneigenlijk gebruik is er – dit in tegenstelling tot de verhalen die ons vaak worden voorgehouden – ook weinig verschil tussen een open NV en een eenmans-vennootschap als het gaat om de onttrekking van middelen door belastingen.

Bij een vermogen van 10 mln. gulden in een eenmans-vennootschap met een rendement van 8% voor belastingen – dat is overigens een laag rendement – gaat dankzij vermogensaftrek slechts 168.000 gulden naar de vennootschapsbelasting, 75.000 gulden naar de vermogensbelasting en rond 175.000 gulden naar inkomstenbelasting op dividend om die vermogensbelasting te kunnen betalen. Dat betekent dat 47,75% van de winst in het bedrijf kan blijven.

Bij een open NV met hetzelfde rendement voor de belastingen en een uitdeling van 40% van de winst na belasting – goed koopmansgebruik – blijft 47,5% van de winst in het bedrijf, ook mede dankzij vermogensaftrek. Deze rekensom voor een middelgroot bedrijf toont aan dat de positie van de eenmans-vennootschap die met het oog op de cumulatieve vermogens-, vennootschaps- en inkomstenbelasting als zeer ongunstig wordt afgeschilderd toch niet zo ongunstig afsteekt bij die van de open NV/BV met een groot aantal aandeelhouders, die geen aanmerkelijk belang hebben.

Samen met de heer Vermeend heb ik eenzelfde amendement ingediend als bij het wetsvoorstel inzake de vennootschapsbelasting is gebeurd om de zaak evenwichtig en synchroon te laten verlopen.

□

De heer **De Grave** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Met het voorstel om het tarief van de vennootschapsbelasting te verlagen naar 42% en flankerende maatregelen te nemen in de sfeer van de zelfstandigenaftrek gaat de fractie van de VVD akkoord, hetgeen overigens weinigen zal verbazen. Wel is het nodig, wat langer stil te staan bij de voorstellen van de regering die erop gericht zijn om oneigenlijk gebruik van de vermogensaftrek tegen te gaan.

Ten principale steunen wij de regering in de gedachte dat aan oneigenlijk gebruik van de vermogensaftrek paal en perk moet worden gesteld. De vermogensaftrek is bedoeld voor ondernemers, niet voor particulieren die zich hullen in een ondernemersjasje. Het is met name in het belang van het bonafide bedrijfsleven dat aan fiscale grappenmakerij, die onder andere deze ondernemersfaciliteit soms in een kwaad daglicht stelt, een einde wordt gemaakt.

De Grave

Voordat ik nader inga op de wijze waarop de regering oneigenlijk gebruik ter zake denkt te gaan bestrijden, maak ik nog enkele prealabele opmerkingen. Ik heb al gezegd dat wij het met de regering eens zijn dat op het punt van de vermogensaftrek reparatiewetgeving nodig is, maar reparatie is in fiscalibus zelden fraai. Het is als een gerepareerde fietsband: het houdt een tijdje, maar onherroepelijk komen er nieuwe gaatjes.

Ik spreek nu uit langdurige persoonlijke ervaring ... met leuke fietsbanden wel te verstaan. Het is dus goed, na te gaan of het niet verstandig is, een nieuwe band te kopen. Met andere woorden: wordt de problematiek rond het oneigenlijk gebruik niet veroorzaakt door een fiscale systeemfout en zo ja, is het op termijn dan niet beter, de systematiek te veranderen, in plaats van lapmiddelen toe te passen?

De fractie van de VVD is sterk geneigd om deze vraag bevestigend te beantwoorden, want terecht wees onder andere Van Dijck er tijdens een voordracht, gehouden op de belastingconsulentendag 1984 op, dat de kloof tussen belastingheffing op basis van het proportionele VPB-tarief van – per 1 januari 1986 waarschijnlijk – 42% en het progressieve IB-tarief, oplopend tot 72%, de vlucht in de BV-vorm uitlokt. De fiscale voordelen van het VPB-regime boven dat van de IB worden nog eens vergroot indien door het onderbrengen van particuliere activiteiten in een BV ook nog eens vermogensaftrek wordt genoten.

Daarbij is het van belang dat in de IB-sfeer voor de particulier geen vergelijkbare bepalingen bestaan die inflatieheffing uitsluiten. Een rentevrijstelling van f 700 zal immers veelal niet als zodanig kunnen functioneren. Wil de vlucht van niet-ondernemers in de BV-vorm werkelijk structureel worden aangepakt dan is het nodig dat de toptarieven van de VPB en de IB dichtter naar elkaar toe worden gebracht.

Waar mede vanuit gewenste concurrentieverhoudingen de fractie van de VVD geen ruimte ziet voor verhoging van de VPB-druk – dat zou namelijk een raar soort jobbeleid opleveren – betekent deze conclusie de noodzaak tot verlaging van de toptarieven in de IB. Hopelijk kan de commissie-Oort daartoe impulsen geven, maar voortuitlopend hierop zou ik graag van de regering een

reactie vernemen op de door mij zojuist gegeven analyse en conclusie.

De heer **Van Muiden** (CDA): Het is toch zo dat tweeverdieners samen f 2000 rente-aftrek en ook nog eens f 2000 dividendaftrek kunnen genieten? Dat is samen f 4000. U spreekt nu over f 700...

De heer **De Grave** (VVD): Dat is de rentevrijstelling....

De heer **Van Muiden** (CDA): Inderdaad, maar daarnaast kan ook dividendvrijstelling worden genoten. Dat is toch niet niets. Dat hebben wij de laatste jaren bereikt, ook voor de particuliere spaarders en dat moeten we toch niet wegpoetsen.

De heer **De Grave** (VVD): Zeker, daar is enige verlichting van uitgegaan, zij het – en ik neem aan dat collega Van Muiden dat met mij eens zal zijn – nog te weinig. Ik herinner aan de motie die CDA en VVD gezamenlijk hebben ingediend om de rentevrijstelling van f 700 te verhogen naar f 1000. Het is een slechte zaak dat die motie niet door de regering is uitgevoerd. In relatie tot het verschil in tarief tussen de VPB en de IB, plus de vermogensaftrek – zeker als het gaat om de bedragen waarover wij nu spreken – blijft er een zeer groot gat tussen de fiscale behandeling van de BV en een zelfstandige ondernemer in de IB-sfeer.

Nogmaals, Van Dijck heeft daar op de belastingconsulentendag zeer goede voorbeelden van gegeven. Ik blijft erbij dat dit verschil in fiscale behandeling de kern is van de problemen waarover wij nu spreken. Het gaat om het oneigenlijk gebruik van ondernemersfaciliteiten door particulieren die zich in een ondernemersjasje hullen. Als wij daarvoor een werkelijke structurele oplossing willen vinden, zullen wij het moeten zoeken in het dichtter bij elkaar brengen van de fiscale consequenties van het vallen onder het VPB-regime en het vallen in de IB-sfeer.

Wat de door de regering voorgestelde maatregelen betreft, verhuil ik niet dat de VVD-fractie bepaald moeite heeft met de vraag of het door de regering voorgestelde dan wel de van verschillende zijden aangedragen alternatieven de voorkeur verdienen. De beoordeling daarvan is nogal fiscaal-technisch van aard, zodat tot mijn niet geringe spijt noch het VVD-verkiezingsprogramma noch het liberaal manifest veel aanknopingspunten bieden.

Staatssecretaris **Koning**: Dat zou voor mij heel gemakkelijk zijn geweest.

De heer **De Grave** (VVD): Ja. Bovendien worden alle alternatieven aangeprezen als meest doelmatig, minst ingewikkeld en best uitvoerbaar. Het is dan ook niet eenvoudig, in al dit fiscale geweld de opperste wijsheid te vinden. Daarbij komt, zoals de Engelse criticus John Churton Collins al stelde, dat een wijs mens, evenals de maan, de wereld enkel zijn heldere kant toont. Dat de VVD-fractie dan ook de neiging heeft, de regering te volgen, is meer omdat de alternatieven onvoldoende vermogen te overtuigen dan op basis van de zekerheid dat niet ook aan het regeringsvoorstel bezwaren verbonden zijn, zoals die ook door de collega's Vermeend en Van Muiden zijn geformuleerd. Derhalve wil de VVD-fractie nog geen definitief negatief oordeel geven over het PvdA/CDA-alternatief, zoals dat is neergelegd in het amendement-Vermeend/Van Muiden.

Een voordeel van de door collega's Vermeend en Van Muiden voorgestane systematiek is zeker de grotere flexibiliteit in vergelijking met het regeringsvoorstel. Maar met de regering heeft de VVD-fractie haar twijfel naar aanleiding van de vraag, of de door de PvdA- en CDA-fractie bepleite bepaling niet zal leiden tot grote uitvoeringstechnische problemen, met de nodige consequenties voor de belastingdienst.

Met name het argument dat het voorstel tot gevolg zal hebben dat de inspecteur bij elke belastingplichtige een onderzoek moet instellen om na te gaan of de bepaling toepassing vindt, speelt in dit verband een rol. Voor een definitieve beoordeling wacht de VVD-fractie de nadere uiteenzetting van de regering over het amendement-Vermeend/Van Muiden af.

De inhoud van het wetsontwerp 18 862 geeft als zodanig weinig reden tot het maken van opmerkingen. Wat de uitbreiding van de ondernemingsvrijstelling tot A) het geval waarin de belastingplichtige een voor zijn rekening gedreven onderneming heeft overgedragen aan een natuurlijk persoon tegen een vordering ten laste van die persoon en B) de aanmerkelijk belanghouder betreft, beogen deze voorstellen reeds lang bestaande knelpunten op te lossen. Blijkens de schriftelijke voorbereiding zijn beide voorstellen politiek niet omstreden.

De Grave

Wat de voorgestelde reparatiewetgeving betreft, geldt vanzelfsprekend hetzelfde als wat ik reeds heb opgemerkt over wetsontwerp 19 143. Een hamerstuk dus, ware het niet dat de regering deze gelegenheid heeft aangegrepen om iets te doen aan een ander knelpunt in de sfeer van de vermogensbelasting, namelijk de effecten van de vermogensbelasting voor kleinere en middelgrote ondernemingen waarvan de directeur tevens grootaandeelhouder is.

Reeds in 1983 heeft de contactgroep van werkgevers in de metaalindustrie zich ter zake tot de regering gewend. Aan de hand van uitvoerige cijfervoorbeelden werd de stelling onderbouwd dat door de werking in de vermogensbelasting er een grote discrepantie ontstaat tussen vennootschappen waarvan de directeur groot-aandeelhouder is en die waarvan de directeur dat niet is. Tevens voerde de CWM aan dat de vermogensbelasting, bedoeld als persoonlijke draagkrachtheffing, in feite een bedrijfslast vormt, wat in de huidige systematiek leidt tot een jaarlijkse uitholling van het ondernemingsvermogen.

Teneinde deze complexe materie wat overzichtelijker te maken, geef ik een concreet voorbeeld. Overigens vrees ik dat het voorbeeld dat de heer Van Muiden heeft gegeven mijn poging tot verduidelijking minder zal doen welslagen. Het blijft namelijk een moeilijke discussie. Welnu, mijn voorbeeld waarmee wellicht de andere kant van de medaille kan worden belicht!

Gesteld: onderneming A maakt een jaarwinst van 625.000 gulden. De waarde van de aandelen wordt dan berekend aan de hand van de zogeheten intrinsieke waarde, gecorrigeerd voor een mogelijk over- of onderrendement. Is de winst echter gedurende een aantal jaren stabiel rond die 625.000 gulden, dan zal de waarde van de aandelen rond de 5 miljoen zijn. De staatssecretaris verbetert mij maar als het niet klopt. Dit voorbeeld is evenwel ook in de nota naar aanleiding van het eindverslag aan de orde geweest.

Bij een tarief voor de vermogensbelasting van 0,8% zal de directeur/aandeelhouder bijna 40.000 vermogensbelasting moeten ophoesten; om exact te zijn: 0,8 maal 5 miljoen, min de ondernemingsvrijstelling van maximaal 317.000 gulden.

De directeur/groot-aandeelhouder zal echter een vergelijkbaar besteed-

baar inkomen willen hebben met dat van een directeur/niet-aandeelhouder van een vergelijkbaar bedrijf. De onderneming van de directeur/groot-aandeelhouder zal dan ongeveer 140.000 gulden moeten uitkeren, teneinde de directeur/groot-aandeelhouder ná de IB-heffing in staat te stellen, de vermogensbelasting te voldoen. Ofte wel: ruim 20% van de jaarwinst gaat op aan de vermogensbelasting.

Gaat het in de vorm van salaris, dan vormt die 140.000 gulden een bedrijfslast en vermindert derhalve de fiscale winst. Gebeurt dit echter in de vorm van dividend – de staatssecretaris noemt deze vorm in een kanttekening bij het gegeven voorbeeld in de nota naar aanleiding van het eindverslag – dan is de situatie nog ongunstiger, omdat het uitgekeerde dividend geen fiscaal aftrekbare bedrijfslast vormt.

De conclusie moet dus zijn dat de vermogensbelasting voor de directeur/groot-aandeelhouder een forse aanslag vormt op de rentabiliteit van het bedrijf.

Ik voeg daaraan toe, dat de vermogensbelasting ook moet worden opgehoest indien een bedrijf in een bepaald jaar verlies maakt. Zoals de staatssecretaris zelf weergeeft in de nota naar aanleiding van het eindverslag, vindt de waarde-bepaling van de aandelen niet jaarlijks plaats. Er vindt slechts een correctie plaats voor eventueel overrendement c.q. onderrendement. De vraag is nu of het ten principale juist is, over het productief ondernemingsvermogen vermogensbelasting te heffen.

De VVD-fractie is geneigd deze vraag ontkennend te beantwoorden. Volgens de fiscale theorie is de rechtsgrond van de vermogensbelasting de zogenaamde bestedingsreserve voor de betrokken belastingplichtige. Ik wil niet de discussie over de vermogensbelasting nu opnieuw voeren, want dan gaat de staatssecretaris weer terug naar een eeuw geleden. Dan komt weer het voorbeeld van de liberale minister Pierson en de sociëteit De Witte. Laten wij die act niet weer opvoeren. Uitgaande van dit uitgangspunt: is er bij het productief ondernemingsvermogen wel sprake van een bestedingsreserve voor de groot-aandeelhouder?

Het productief ondernemingsvermogen ligt immers veelal vast in grond, gebouwen en voorraden etc. Zonder grote risico's voor zijn bedrijf kan de directeur/groot-aandeelhouder

dat niet omzetten in concrete bestedingsmogelijkheden. In feite is dus veeleer sprake van een inkomensbron voor de directeur/groot-aandeelhouder. Bij liquidering van het productief ondernemingsvermogen vernietigt de directeur/groot-aandeelhouder immers zijn inkomstenbron, zijn bedrijf.

De vraag of voorgaande beschouwing nu tot de conclusie moet leiden dat in theorie het gehele productieve ondernemingsvermogen buiten de vermogensbelasting zou moeten blijven, wil ik vooralsnog niet zonder meer met 'ja' beantwoorden, met collega Van Muiden. Daar zijn zeker goede argumenten voor, maar ook de regering heeft geen ongelijk, als zij in de memorie van antwoord stelt, dat bij grotere ondernemingsvermogens het element van de bestedingsreserve toeneemt. Ik zou willen stellen: kan toenemen, afhankelijk van de aard, de soort en de grootte van het bedrijf.

In ieder geval maakt het door mij gegeven voorbeeld overduidelijk, dat het huidige niveau van ondernemingsvrijstelling veel te laag is, omdat ook in situaties waarin absoluut geen sprake is van een feitelijke bestedingsreserve aanzienlijke bedragen aan vermogensbelasting moeten worden betaald. Die bedragen leiden voor de betrokken onderneming tot een uitholling van de gewenste rentabiliteit en het investeringsvermogen en zijn daarmee schadelijk voor een gezond klimaat voor een belangrijk deel van ons bedrijfsleven.

Overigens valt ook nog op een meer pragmatische overweging te wijzen. Het ons omringende buitenland, maar meer specifiek België, heeft gemeend voor de groep ondernemingen waarop ik doel, een aanzienlijk zonniger fiscaal klimaat te moeten creëren. Uit gesprekken met ondernemingsorganisaties blijkt, dat nogal wat ondernemers, gelet op het huidige Nederlandse regime met betrekking tot de vermogensbelasting, hun heil in met name België hebben gezocht. De regering daarentegen doet hierover in de schriftelijke voorbereiding nogal luchtig.

Ik vraag mij af, of de staatssecretaris niet met de praktijk moet worden geconfronteerd. Oud-staatssecretaris van Financiën, de heer Nootboom, doet er in een interview in het Binnenhof van 16 maart jl. helemaal niet luchtig over. Lees ik echter de nota naar aanleiding van het eindverslag eens goed – nu met drie jaar

De Grave

ervaring in afweringsmechanieken van het departement van Financiën – dan voelde ook de staatssecretaris zich niet helemaal zeker, dat ter zake niet van een belangrijk knelpunt kan worden gesproken. De staatssecretaris schrijft, dat de druk van de vermogensbelasting op ondernemingsvermogen niet onaanvaardbaar hoog 'Onaanvaardbaar hoog' is wel de uiterste verdedigingslijn.

De vraag dient niet te zijn of een bepaalde belasting onaanvaardbaar hoog is, maar of er sprake is van een redelijke en evenwichtige lastendruk. Financiering met eigen vermogen wordt door de vermogensbelasting zeker niet onmogelijk, zo schrijft de staatssecretaris. Ook hier weer de laatste defensielijn. Het gaat er toch niet om of de financiering met eigen vermogen al dan niet onmogelijk wordt gemaakt, maar of de vermogensbelasting een belemmering vormt voor een ook door de regering zo gewenst geacht gezond ondernemingsklimaat, met speciale aandacht voor de wenselijkheid van evenwichtige solvabiliteitsverhoudingen.

Het is dan ook niet zo verbazingwekkend, maar wel verheugend, dat bij nota van wijziging van 24 oktober jl. de regering met voorstellen is gekomen om de ondernemingsvrijstelling te verhogen. Overigens pas nadat bij de algemene politieke en financiële beschouwingen daarop met name door de VVD-fractie met grote kracht is aangedrongen, zoals premier Lubbers terecht constateerde toen hij de verruiming van de ondernemingsvrijstelling namens het kabinet toezegde.

Daarbij verdient vermelding de positieve houding die de PvdA-fractie in de stukken heeft ingenomen met betrekking tot de maatregelen om de gesignaleerde problematiek in ieder geval te verzachten. Dat maken wij niet elke dag mee, als het gaat om zaken die voor het bedrijfsleven van belang zijn. Des te opmerkelijker was het feit – dat het CDA nog in het eindverslag meedeelde, geen reden te zien de ondernemingsvrijstelling te verhogen.

Wij hebben daarover een interruptiedebat gevoerd. Ik ben in elk geval blij, met de nuancing die de heer Van Muiden in dit plenaire debat namens zijn fractie heeft aangebracht. Daarbij wenste hij de ondergrens van f634.000 niet meer als absolute grens te hanteren, maar was een hogere grens, tot anderhalf miljoen, voor hem mogelijk bespreekbaar,

afhankelijk van onder andere de budgettaire consequenties. Dat is natuurlijk een afweging die ook mijn fractie altijd moet maken.

Kortom, hoezeer de VVD-fractie ook verheugd is over de voorgestelde verhoging van de ondernemingsvrijstelling en over het feit dat de regering daarvoor 30 miljoen gulden heeft willen vrijmaken, vragen wij ons wel af, of de gesignaleerde problematiek structureel gezien wel is opgelost. Ten principale heeft de VVD, zoals gezegd, grote twijfels over de grondslag in fiscalibus van het heffen van vennootschapsbelasting over productief ondernemersvermogen. Derhalve zal met deze verruiming het laatste woord over de ondernemingsvrijstelling in de vermogensbelasting niet gezegd zijn, althans wat mijn fractie betreft.

□

Mevrouw **Eshuis** (CPN): Voorzitter! Het is eigenlijk verbijsterend, de economische situatie van het moment in ogenschouw nemend, dat uitgerekend nu een voorstel tot verlaging van het vennootschapsbelastingtarief aan de orde is. Nog in januari zei minister Ruding dat er geen ruimte voor een lastenverlichting is. Intussen stijgt het werkloosheidscijfer weer. De dollarkoers en de afnemende aardgasbaten hebben een stroom becijferingen opgeroepen over de grootte van het gat in de komende begroting en over de vraag hoezeer het financieringstekort zal oplopen.

Ter oplossing van deze problemen zijn de vorige week al suggesties gedaan in de trant van: 1% korten op de minima. En wat gebeurt er terzelfdertijd? De regering dient een wetsvoorstel in om de vennootschapsbelasting met 1% te verlagen! De argumentatie daarvoor: het heeft een positief effect op de rendementen en de vermogensverhoudingen in het bedrijfsleven en op de vestiging van buitenlandse investeerders in ons land.

Voor de buitenlandse investeringen is de verlaging op dit moment waarschijnlijk niet doorslaggevend. Dat is in het voorlopig verslag en nu weer door de PvdA al geargumenteed. Het niveau van vennootschapsbelasting is in Nederland bepaald niet ongunstig ten opzichte van het buitenland.

Blijven dus over de rendementen. Dat is een mooi woord voor winst! Onze stellige indruk is dat het uitstekend gaat met de winsten in

Nederland. Een aantal grote concerns heeft de afgelopen jaren superwinsten behaald. Ook in het midden- en kleinbedrijf is sprake van een duidelijk rendementsherstel. 60% van de bedrijven geeft aan, in 1985 voldoende rendement te behalen. Dat zegt wat! Daarin ligt dus geen aanleiding tot verdere belastingverlagende maatregelen te komen.

Als wij vervolgens bekijken wat er met het winstherstel gebeurt, dan zien wij nog minder aanleiding om tot een lastenverlichting te komen. Hoeveel van de winst werd geïnvesteerd in vernieuwing en uitbreiding van het productieapparaat, zodanig dat er meer werkgelegenheid tot stand kwam? Bitter weinig, als we zien hoe weinig werkelijke uitbreiding van de werkgelegenheid tot stand is gekomen.

Meer werd geïnvesteerd in arbeidsbesparende technologie. Wie de enquête over de regionale bedrijfsontwikkeling raadpleegt, ziet dat in de industrie fors is geïnvesteerd. Men ziet ook dat de groei van de werkgelegenheid daar lager is dan in een groot aantal sectoren waar niet geïnvesteerd werd, zoals de bouw, de dienstverlening en zelfs de agrarische sector. Het bedrijfsleven verwacht voor 1986 een reële groei van de omzet met bijna 30%. Toch is de werkgelegenheid in 1985 gemiddeld met slechts 3% toegenomen. Daarin heeft de arbeidstijdverkorting ook nog een belangrijk aandeel gehad.

Tegelijk is in het afgelopen jaar de kapitaalexport weer toegenomen. Het voorliggende wetsvoorstel biedt daar nog meer ruimte voor. Geen herziening van de ondernemingsbelasting, maar een verruiming van de kapitaalexport: dat is het rendement van het nu aan de orde zijnde wetsvoorstel.

Voorzitter! De CPN bepleit een herziening van de ondernemingsbelasting, maar dan een die meer recht doet aan de verschillende rendementsposities van bedrijven. Met andere woorden, een progressief tarief, waarbij echter de omzet per werknemer verdisconteerd wordt. Misschien is dit ook een suggestie in de strijd tegen het oneigenlijk gebruik. Graag heb ik een reactie van de staatssecretaris op dit uitgangspunt. Wij nodigen de staatssecretaris nu in elk geval uit, het voorstel tot verlaging van de vennootschapsbelasting in te trekken.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De **Voorzitter**: De staatssecretaris zal volgende week antwoorden.

Sluiting 22.40 uur.

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. een brief van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, houdende een reactie op diverse moties en amendementen (19 200-XVI, nr. 104);

Deze brief is al rondgedeeld en zal worden gedrukt.

2°. de volgende adressen:

een, van F. H. B. van Delden te Winschoten, met betrekking tot herhalingsoefeningen;

een, van J. Kooistra te Beetsterzwaag, met betrekking tot belastingen;

een, van Markant B.V. te Ulvenhout, met betrekking tot belastingen;

een, van G. W. Boertjes te Bergen op Zoom, met betrekking tot belastingen;

een, van W. E. Rheuter te Eindhoven, met betrekking tot belastingen;

een, van A. E. Noordhuis te Hornhuizen, met betrekking tot een studiebeurs;

een, van Acc.kantoor Van Beek te Vlaardingen, met betrekking tot belastingen;

een, van J. Schootstra te Leeuwarden, met betrekking tot belastingen;

een, van J. Frèrejean te Etten-Leur, met betrekking tot een onderhoudsbijdrage via de G.S.D.;

een, van H. W. J. Pinxten te Roermond, met betrekking tot belastingen;

een, van A. L. Princen te Eindhoven, met betrekking tot een tegemoetkoming sollicitatiekosten;

een, van J. M. H. Plum te Hendrik Ido Ambacht, met betrekking tot reglement pleziervaartuigen;

een, van G. Kroezen te Gramsbergen, met betrekking tot belastingen;

een, van B. den Breejen te Nieuwegein, met betrekking tot een uitkering;

een, van E. H. Lenders-Dirkx te Baarlo, met betrekking tot belastingen;

een, van fam. W. van Mierle te Arnhem, met betrekking tot belastingen;

Deze adressen zullen worden gesteld in handen van de commissie voor de Verzoekschriften.

3°. De volgende brieven e.a.:

een vijftal resoluties van het Europees Parlement;

twintig rapporten van de Nationale ombudsman;

een, van het KNOV, over de garantie-provisie;

een, van mevrouw J. Blöte en A. J. ten Bruggencate, over onwettige karakterwijziging van het luchtvaartterrein Budel;

een, van de Vereniging Dienstweigeraars, over de lange duur van de vervangende dienstplicht;

een tweetal brochures van het Algemeen Verbond Bouwbedrijf;

een, van de WAO-belangenvereniging Noord-Nederland, over de gasprijzen;

een, van het Woonlastenoverleg Nederland, over bijstelling van het huurbeleid;

een, van mevr. Brunner, over euthanasie;

een, van F. A. Bos, t.g.v. een rapport.

Deze brieven e.a. liggen op de griffie ter inzage. Kopie is zonodig gezonden aan betrokken commissies.